

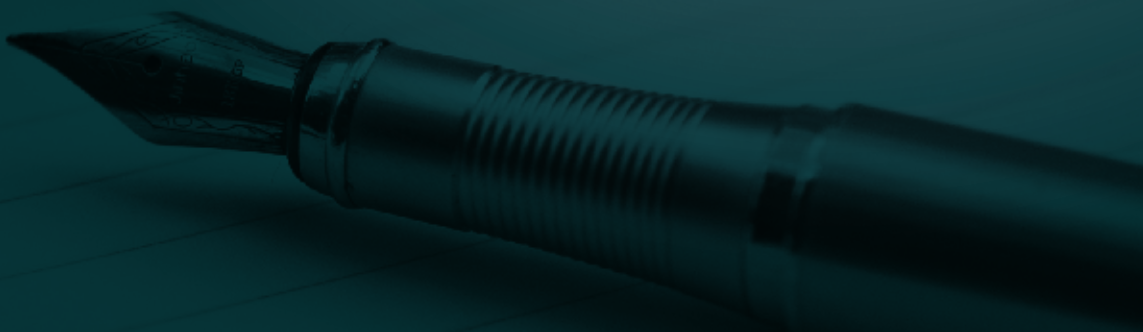

VRHOVNI SUD CRNE GORE

Vlada Crne Gore
KANCELARIJA ZASTUPNIKA CRNE GORE
PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA

Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2021. godinu

THE AIRE CENTRE
Advice on Individual Rights in Europe

Britanska ambasada
Podgorica

Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2021. godinu

Maj, 2022. godine

Analiza je podržana kroz projekat AIRE centra iz Londona – „Jačanje vladavine prava, državnih institucija i poštovanja ljudskih prava u Crnoj Gori”, kao i od strane Britanske ambasade u Podgorici.

Stavovi iznijeti u ovoj Analizi ne moraju nužno odražavati zvanične stavove Britanske ambasade u Podgorici.

Urednici i autori:

Miraš Radović, sudija Vrhovnog suda Crne Gore, predsjednik Odjeljenja za praćenje sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava i prava Evropske unije

Valentina Pavličić, zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava

Autori priloga:

Boško Bašović, sudija Osnovnog suda u Podgorici

Tijana Badnjar, sudija Osnovnog suda u Podgorici

Jelena Rašović, savjetnica u Kancelariji zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava

Simona Jovanović, savjetnica u Kancelariji zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava

Sadržaj

Uvodna riječ.....	7
Uvod.....	15
1. Struktura Analize	17
1.1. Statistički pregled	18
1.1.1. Broj riješenih predstavki protiv Crne Gore.....	20
1.1.2. Statistički pregled odlučivanja Evropskog suda u predmetima protiv Crne Gore	21
2. Analiza odluka Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru u kojima su predstavke proglašene neprihvatljivima	23
2.1. Podsjećanje na uslove prihvatljivosti i objašnjenje pojma „status žrtve”	23
2.2. Odluke protiv Crne Gore donijete u 2021. godini	28
Martinović protiv Crne Gore	29
2.3. Član 11 – Sloboda okupljanja i udruživanja	31
Knežević protiv Crne Gore	34
3. Analiza presuda protiv Crne Gore u kojima je utvrđena povreda konvencijskih prava	46
3.1. Član 2 – Pravo na život	46
Ražnatović protiv Crne Gore	48
3.2. Član 3 – Zabrana mučenja	58
Baranin i Vukčević protiv Crne Gore	60
3.3. Član 5 – Pravo na slobodu i sigurnost.....	84
Asanović protiv Crne Gore.....	87
3.4. Član 6 – Pravo na pravično suđenje	100
3.4.1. Član 6 stav 1 – Pravo na suđenje u razumnom roku	104
Siništaj protiv Crne Gore	107
3.5. Član 8 – Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života.....	119
Špadijer protiv Crne Gore	122
4. Postupak izvršenja presuda u 2021. godini	136
Drašković protiv Crne Gore	136
Nešić protiv Crne Gore	138

5. Uporedna praksa izvršenja presuda Evropskog suda i predmeti zatvoreni u 2020. i 2021. godini	140
5.1. Hrvatska.....	140
5.2. Italija.....	149
5.3. Poljska.....	154
6. Zaključci i preporuke	156
6.1. Zaključci.....	156
6.2. Preporuke	158

Uvodna riječ

Uvaženi čitaoci,

Kao što ste u prethodnim godinama već navikli da u prvom kvartalu tekuće godine od nas kao autora, a uz podršku naših međunarodnih partnera AIRE centra iz Londona i Britanske ambasade u Podgorici, dobijete publikacije u kojima su analizirane presude Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: „Evropski sud”) u odnosu na Crnu Goru iz prethodnih godina, nismo željeli ni ovog puta da vas iznevjerimo, pa smo u tom smislu pripremili sveobuhvatnu, sadržajno interesantnu Analizu, kako presuda, tako i odluka koje je Evropski sud donio tokom 2021. godine u odnosu na Crnu Goru. U cilju jačanja vladavine prava i načela pravne sigurnosti, ovim putem vama, našim kolegama, nesebično prenosimo dio sudske prakse Evropskog suda, kako bismo na djelotvoran način doprinijeli da crnogorski pravosudni sistem iz „umjereno spremnog”¹ dostigne nivo spremnog za direktnu primjenu evropskog prava i međunarodnih standarda. Kada je u pitanju Konvencija, a samim tim i Evropski sud u Strazburu, 2021. godina je značajna i sa aspekta same reforme konvencijskog prava, pa ćemo vam u nastavku približiti novine koje donosi stupanje na snagu (*entry into force*) Protokola br. 15 uz Konvenciju.

Reforma Konvencije – Protokol br. 15 uz Konvenciju

Stupanje na snagu

Kao što je poznato, četvrta dekada 20. vijeka obilježena je genocidom, diktaturom, masovnim uništenjima, socijalnim i ekonomskim siromaštvom. Sve ovo je uticalo na to da zapadnoevropski političari i intelektualci nauče na greškama iz prošlosti, da učvrste svoju odluku i obezbijede zaštitu pojedinaca od nezakonitog miješanja države u njihova osnovna ljudska prava. Čvrsto utemeljene ideje sa Kongresa u Hagu inspirisale su 1949. godine stvaranje Savjeta Evrope i razvijanje inovativnog sporazuma o ljudskim pravima i slobodama – Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljem tekstu: „Konvencija”), čije je potpisivanje uslijedilo 4. novembra 1950. godine u palati Barberini, u Rimu.

Konvencija zajedno sa svojim Protokolima predstavlja imperativ i jedan od glavnih **međunarodnih i evropskih instrumenata zaštite ljudskih prava i**

1 Izvještaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2021. godinu dostupan na linku: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/montenegro-report-2021_en

osnovnih sloboda u Evropi, jer je njome uspostavljen sistem zasnovan na dva stuba – pravu na pojedinačnu predstavku i obavezujućoj prirodi odluka Evropskog suda. Uspostavljene su osnovne garancije, kako zaštite, tako i poštovanja ljudskih prava u proceduralnom i materijalnom smislu.

Naš nacionalni pravni poredak uređen je članom 9 Ustava Crne Gore, kojim je propisano da su „*potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.*”² Upravo ova ustavna norma ukazuje na primat Konvencije u odnosu na nacionalne zakone i istovremeno obavezu i dužnost domaćih sudova da istu primijene.

Predstavljena kao mehanizam obezbjeđivanja poštovanja ljudskih prava koji doprinosi stabilnosti, sigurnosti i miru, Konvencija odražava **temeljne vrijednosti evropske civilizacije 21. vijeka: demokratiju, vladavinu prava, slobodu i ljudsko dostojanstvo**, čime je doprinijela stvaranju pravne i političke kulture širom Evrope. Konvencija je ponovo ujedinila Evropu i već 70 godina predstavlja kamen temeljac zaštite ljudskih prava i najdjelotvorniji mehanizam njihove zaštite, kojim se razvilo evropsko pravo pod okriljem Evropskog suda za ljudska prava. Upravo konvencijskim pravom – **Protokolom br. 11 uz Konvenciju** – 1998. godine **ustanovljen je i Evropski sud**, kao sud sa stalnim zasjedanjem, koji svojim sukcesivnim tumačenjem određaba Konvencije obogaćuje sadržaj svih garancija koje ona pruža i proširuje njihov opseg. Jedan od načina obogaćivanja jeste tako što iz nepisanih načela proizašlih iz sudske prakse stvara nove standarde i principe, poput **principa srazmjernosti**. Sam Evropski sud, sa svojom međunarodnom reputacijom, igra ključnu ulogu u harmonizaciji domaćeg zakonodavstva evropskih država i nacionalne sudske prakse i primjenjivanjem prava na evropskom nivou ne odstupa od ustanovljenih standarda, osim u slučajevima kada prihvata *margin of appreciation*³, odnosno *polje slobodne procjene* kod nacionalnih država.

Kada se govori o polju slobodne procjene i njegovom sadržaju koji prihvata sam Evropski sud u određenim svojim odlukama, treba istaći da je navedeni princip u samoj praksi i primjeni proizveo određene dileme i bio predmet raznih pravnih debata i konferencija.⁴ Naime, ovo pitanje i njegovo tumačenje više puta je dovelo do „pravnog sukoba” samog Evropskog suda sa nacionalnim sudovima,

2 Ustav Crne Gore („Sl. list CG”, br. 1/2007 i 38/2013 – Amandmani I–XVI).

3 *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 5493/72, presuda od 7. decembra 1976. godine.

4 Christos Rozakis, konferencija na temu: *Symposium of the movement of citizens for an open society*, The Greek courts and the case-law of the ECtHR, Kinisi politon, 2011, p. 12, <http://www.kinisispoliton.gr/>.

odnosno sa zauzetim pravnim shvatanjima najviših sudskih instanci kod Visokih strana ugovornica Konvencije. Ponekad je nacionalnim sudovima i sudijama (a uglavnom se radi o najvišim sudovima jedne države članice) veoma teško objasniti zašto njihove odluke nijesu naišle na odobravanje i potvrdu međunarodnog mehanizma, koji funkcioniše van nacionalnih teritorija, tako da se uspostavljanjem stalnog dijaloga između sudija Evropskog suda i nacionalnih sudija Visokih strana ugovornica intenzivno radi na približavanju same prakse ovog suda i edukaciji nacionalnih sudija kako bi se osnažila neposredna primjena Konvencije i sudske prakse Evropskog suda od strane nacionalnih sudova.

Složićemo se da je tekst same Konvencije na prvi pogled jednostavan, ali da bi Konvencija održala svoj status *živog instrumenta*⁵ i usklađivala se sa potrebama i razvojem društva, podvrgnuta je dopunama i izmjenama putem protokola. U tu svrhu doneseno je 16 protokola, od kojih su pojedini unijeli značajne izmjene u sam sistem funkcionisanja Evropskog suda.

Od svog konstituisanja pa nadalje, i sam Evropski sud je pretrpio značajne reforme koje su jednim dijelom i uslovljene velikim brojem prispijelih i zavedenih pojedinačnih predstavki, koje su u jednom trenutku premašivale cifru od 100.000 neriješenih predstavki. Upravo kroz uspostavljanje i održavanje konferencija na visokom nivou od Interlakena do Kopenhagena, nastavljen je rad na reformisanju samog Evropskog suda. Velika reforma Evropskog suda koja je uslijedila stupanjem na snagu Protokola br. 14 uz Konvenciju, dana 1. juna 2010. godine, obuhvata uspostavljanje instituta sudije pojedinca (*single-judge*), uvođenje novog kriterijuma dopuštenosti zahtjeva (*kriterijum značajne štete*) i produženje mandata sudija na devet godina. U cilju osiguravanja dugoročne djelotvornosti konvencijskog sistema, nastavljen je dalji proces reforme Evropskog suda. Smjernice za dalju reformu utvrđene su kroz pet konferencija na visokom nivou na kojima su usvojene i deklaracije (*Deklaracija iz Interlakena*⁶, *Deklaracija iz Izmira*⁷, *Deklaracija iz Brajtona*⁸, *Deklaracija iz Brisela*⁹ i *Deklaracija iz Kopenhagena*¹⁰). Svi reformski procesi koji su proizašli iz navedenih deklaracija razvijani su od strane političkih, izvršnih i regulatornih tijela Savjeta Evrope.

5 *Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 5856/72, presuda od 25. aprila 1978. godine.

6 Deklaracija iz Interlakena, 19. februar 2010. godine.

7 Deklaracija iz Izmira, 27. april 2011. godine.

8 Deklaracija iz Brajtona, 20. april 2012. godine.

9 Deklaracija iz Brisela, 27. mart 2015. godine.

10 Deklaracija iz Kopenhagena, 13. april 2018. godine.

Upravo prihvatanjem i potpisivanjem ovih deklaracija (država Crna Gora je bila učesnica svih konferencija i potpisnica deklaracija), Visoke strane ugovornice su iskazale bezrezervnu opredijeljenost za sam sistem Konvencije i supsidijarnost Evropskog suda u zaštiti ljudskih prava. Načelo supsidijarnosti obavezuje Visoke strane ugovornice da obezbijede da se prava i slobode utvrđene Konvencijom u potpunosti ostvaruju na nacionalnom nivou na načine koje same države smatraju adekvatnim, počev od podizanja svijesti o konvencijskim standardima kako kod građana, tako i kod svih nacionalnih institucija, osiguranjem primjene tih standarda u skladu sa članom 46 Konvencije, koji podrazumijeva bezuslovno i potpuno izvršenje presuda Evropskog suda i sprječavanje budućih povreda Konvencije od strane nacionalnih vlasti, razmatranjem pravnih standarda i zaključaka koji se mogu izvući iz presuda u kojima je utvrđena povreda Konvencije od strane neke druge države, ako isti načelan problem postoji i u nacionalnim pravnim sistemima, te obezbjeđivanjem **djelotvornih pravnih lijekova** pred nacionalnim organima za povrede Konvencije **koji nijesu teorijski i iluzorni, već praktični i primjenljivi**.¹¹

Veoma značajan mehanizam da se zaštita ljudskih prava ostvaruje na nacionalnom nivou jeste i obezbjeđivanje sprovođenja Preporuka (*Recommendations*) usvojenih od strane Komiteta ministara Savjeta Evrope na nacionalnom nivou. Jedna od takvih jeste *Preporuka CM/Rec(2021)4*¹², kojom Komitet ministara podsjeća države članice na suštinsku ulogu koju ima konvencijski sistem zaštite ljudskih prava i na potrebu da osiguraju objavljivanje i diseminaciju, kako same Konvencije, tako i sudske prakse i drugih relevantnih tekstova koji je prate.

Od samog osnivanja i početka djelovanja, Evropski sud je pozvan da u cilju povećanja svoje efikasnosti nastavi unaprjeđivati svoj sopstveni unutrašnji sistem i metode rada i upravo u cilju održavanja efektivnosti Evropskog suda, Komitet ministara Savjeta Evrope je tokom 123. zasjedanja 2013. godine u Strazburu donio nacrt *Protokola br. 15 uz Konvenciju*, koji je iste godine u junu mjesecu otvoren za potpisivanje svim Visokim stranama ugovornicama Savjeta Evrope koje su pristupile Konvenciji. Instrumenti potvrđivanja, prihvatanja i odobrenja *Protokola br. 15 uz Konvenciju* deponovani su kod Generalnog sekretara Savjeta Evrope. Od dana kada je *Protokol br. 15 uz Konvenciju* otvoren za potpisivanje do trenutka pisanja ovog rada, a cijeneći značaj koji će on imati na osnaživanje samog Evropskog suda u smislu povećanja efikasnosti i efektivnosti rada, potpisale su ga sve Visoke strane ugovornice (Italija je isti potpisala i ratifikovala kao zadnja članica Savjeta Evrope 21. aprila

11 *Airey protiv Irske*, predstavka br. 6289/73, presuda od 9. oktobra 1979. godine, Serije A, br. 32, str. 12–14, st. 24.

12 https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a3f00e.

2021. godine¹³), nakon čega su se stekli uslovi da *Protokol br. 15 uz Konvenciju* stupi na pravnu snagu 1. avgusta 2021. godine. Kada je u pitanju odnos države Crne Gore prema ovom dokumentu i kako pristupanje samom *Protokolu br. 15 uz Konvenciju* ne zahtijeva donošenje novih niti izmjenu važećih zakona, država Crna Gora je u cilju jednostavnije procedure pristupanja *Protokolu br. 15 uz Konvenciju* iskoristila mogućnost predviđenu članom 6 Protokola br. 1 uz Konvenciju i potpisala ga 2013. godine. Naime, ovaj član pruža mogućnost Visokim stranama ugovornicama da izraze saglasnost na obavezivanje Protokolom potpisom bez rezerve na potvrđivanje.

Po svojoj sadržini *Protokol br. 15 uz Konvenciju* nije obiman: pored Preambule sadrži 8 (osam) članova i izmjene su uglavnom proceduralne prirode i ne odnose se na promjene u samoj suštini ljudskih prava koja su definisana tekstem Konvencije.

Prva izmjena je već unijeta u sam tekst Preambule Konvencije, tako što je dodata nova alineja koja glasi:

„Potvrđujući da Visoke ugovorne strane, u skladu s načelom supsidijarnosti, imaju prvenstvenu odgovornost osigurati prava i slobode određene u ovoj Konvenciji i protokolima uz Konvenciju i da pri tome one uživaju slobodu procjene pod nadzorom Evropskog suda za ljudska prava osnovanog ovom Konvencijom.”¹⁴

Naime, Visoke strane ugovornice su saglasne da Konvencija predstavlja pozitivnu pravnu tekovinu i dragocjen instrument osiguranja mira i stabilnosti, te da treba stalno osnaživati njenu primjenu, i to kroz dva zasebna, ali itekako komplementarna „pravca” reformi. Upravo, načelo supsidijarnosti¹⁵ (*principle of subsidiarity*), koje je itekako prisutno u jurisprudenciji Evropskog suda, ovom izmjenom se prvi put uvodi u sam tekst Konvencije. Primarna odgovornost je na samim državama da djelotvorno sprovode Konvenciju, dok Evropski sud djeluje kao konačna instanca za utvrđivanje povreda koje su nastale na nacionalnom nivou. Razlog i opravdanje za intervenciju u Preambuli eksplicitnim uvođenjem ove doktrine, koja je svoju praktičnu primjenu već osigurala kroz sudsku praksu, nalazi se u činjenici da su „nacionalne institucije načelno u boljoj poziciji nego međunarodni sud da procijene lokalne potrebe i uslove”. Iako je implementacija Konvencije primarna odgovornost država i stvar slobode procjene (*margin of appreciation*) koju uživaju u njenoj primjeni, pravo pojedinca na pojedinačnu predstavku i time pristup Evropskom sudu potvrđuje se kao kamen temeljac konvencijskog sistema zaštite

13 <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=213>.

14 https://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf.

15 *Scordino protiv Italije* (br. 1) [VV], predstavka br. 36813/97, presuda od 26. marta 2006. godine, st. 140, ECHR 2006-V.

ljudskih prava, a Visoke strane ugovornice su obavezne povinovati se odlukama Evropskog suda. *Margina slobodne procjene*, kao doktrina koja je već uveliko u primjeni od strane Evropskog suda (prvi put pravno definisana u predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*¹⁶), daje određenu slobodu državama članicama u odnosu na način na koji će implementirati konvencijske standarde koji se tiču ljudskih prava, uglavnom obuhvaćenih članovima 8 do 11 Konvencije, a na Evropskom sudu je da provjeri da li su odluke koje su donijeli nacionalni sudovi država članica u skladu sa Konvencijom, uzimajući u obzir polje slobodne procjene svake konkretne države.

Sljedeća izmjena odnosi se na starosnu dob kandidata koji se prijavljuju na mjesto nacionalnog sudije u Evropskom sudu kako bi se i na ovaj način obezbijedilo da kvalifikovane sudije obavljaju svoje devetogodišnje mandate stabilno, što omogućava kontinuitet u radu sudija. Starosna dob se odnosi na uslov da kandidati na dan kada Parlamentarna skupština Savjeta Evrope zahtijeva listu od tri kandidata *nemaju navršениh 65 godina života*.

Protokolom su izvršene intervencije i u članu 30 Konvencije, koje se tiču **ustupanja nadležnosti Velikom vijeću**. Sada stranke koje vode spor pred Evropskim sudom nemaju više pravo da ulože prigovor zbog ustupanja predmeta Velikom vijeću. Cilj ovakve intervencije u samom tekstu Konvencije nametnut je zbog održavanja konzistentnosti i dosljednosti sudske prakse. Osim toga, nemogućnost ulaganja prigovora dovešće do ubrzanja postupka pred Evropskim sudom u predmetima u kojima se pokreću značajna pitanja koja se odnose na ozbiljna tumačenja Konvencije ili odstupanja od sudske prakse.

Kao što sam već istakla, buduća reforma Konvencije, sa kojom su se Visoke strane ugovornice usaglasile, trebalo bi da bude usmjerena ka povećanju legitimiteta odluka Evropskog suda. Do ovog cilja se može doći isključivo povećanjem samog kvaliteta sudskih odluka i vremena njihovog donošenja. Kako do toga doći?

Prvo, neophodno je smanjiti broj pojedinačnih predstavi pred Evropskim sudom, na čemu Sud posljednjih godina intenzivno radi. Uvođenjem izmjena u procedure pred Evropskim sudom nastoji se da isti razmatra samo predstave koje zbog svog značaja zahtijevaju preispitivanje njihove osnovanosti. Kako bi takve predstave što prije došle na razmatranje pred Evropskim sudom, potrebno je da nacionalni sudovi bolje primjenjuju Konvenciju, da se što brže odbacuju neutemeljene i neosnovane predstave i ubrza čitav postupak odlučivanja pred ovim međunarodnim pravosudnim tijelom.

16 *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 5493/72, presuda od 7. decembra 1976. godine.

U tom cilju, *Protokolom br. 15 uz Konvenciju* u član 35 Konvencije uvedene su izmjene koje se odnose **na uslove prihvatljivosti predstavki**. Gledano sa stanovišta samih građana, kao potencijalnih podnosilaca predstavke, kao i sa stanovišta država članica (potencijalno tuženih strana u postupcima pred Evropskim sudom), navedene izmjene predstavljaju najveću novinu koju donosi *Protokol br. 15 uz Konvenciju*.

Prva izmjena se odnosi na **skraćivanje roka za podnošenje pojedinačne predstavke sa 6 mjeseci na 4 mjeseca**. Ovaj rok počinje da teče donošenjem pravosnažne odluke od strane nacionalnih institucija. Međutim, navedeno pravilo se neće primjenjivati retroaktivno, tj. ovo pravilo neće se odnositi na one predmete u kojima je konačna odluka domaćih organa donesena prije stupanja na snagu *Protokola br. 15 uz Konvenciju*, odnosno prije 1. avgusta 2021. godine. Dakle, uvođenjem odredbe o neretroaktivnosti osigurana je pravna sigurnost građana koji žele podnijeti pojedinačnu predstavku Evropskom sudu. Dodatno, ova odredba će se primjenjivati **tek od 1. februara 2022. godine**, po proteku roka od 6 mjeseci od dana stupanja na snagu navedenog Protokola, kako bi podnosioci predstavke bili u potpunosti upoznati sa novim rokom.

Druga izmjena u ovom članu Konvencije odnosi se **na potpunu neprihvatljivost „trivijalnih” pojedinačnih predstavki**, odnosno predstavki u kojima podnositelj predstavke nije pretrpio značajno oštećenje. Stoga, radi jasnoće, navešću kako sada glasi član 35 st. 3 Konvencije:

„Sud proglašava neprihvatljivom svaku pojedinačnu predstavku podnijetu na osnovu člana 34 ako:

a) smatra da je predstavka nespojiva sa odredbama Konvencije ili protokola uz nju očigledno neosnovana ili predstavlja zloupotrebu prava na predstavku; ili

b) smatra da podnositelj predstavke nije pretrpio značajnu štetu, osim ako interesi poštovanja ljudskih prava garantovanih Konvencijom i dodatnim protokolima traže ispitivanje osnovanosti predstavke, te pod uslovom da se na toj osnovi ne odbaci nijedan slučaj.”

Ovim članom predviđeni su izuzeci kada će se Evropski sud upustiti u ispitivanje pojedinačne predstavke iako ona nije zadovoljila kriterijum „**značajnog oštećenja**” za podnosioca predstavke. Dakle, ovaj kriterijum obavezuje Evropski sud da u svakom slučaju kada to interesi zaštite i poštovanja ljudskih prava zahtijevaju, bez obzira na prethodni uslov, ispita predstavku.

Ova izmjena je takođe pobudila pažnju pravnih praktičara, jer upućuje na to da Evropski sud sada sebi otvara prostor da odbaci veći broj predstavki, pozivajući se na činjenicu da ne predstavljaju dovoljno značajne povrede podnosiočevih prava, zbog čega, sa jedne strane, jedan dio građana može ostati uskraćen za pravo da se njihov zahtjev ispita pred međunarodnim sudom, dok se, sa druge strane, povećava obaveza nacionalnih sudova za što dosljednijom primjenom Konvencije na nacionalnom nivou.

Konkretno, izmjena Konvencije po pitanju kriterijuma prihvatljivosti bez značajnog oštećenja stupa na snagu odmah kada i sam *Protokol br. 15 uz Konvenciju*. Stoga će se ovaj kriterijum primjenjivati na sve one predstavke koje su u radu, a kod kojih se na dan stupanja na snagu ovog Protokola bude čekala odluka o prihvatljivosti od strane Evropskog suda. Na ovaj način će se brzo doći do uticaja koji se želi postići, a to je jačanje djelotvornosti konvencijskog sistema.

Nije bez značaja podsjetiti na to da je više od 20.000 presuda Evropskog suda, koje su implementirane od strane država članica Savjeta Evrope, unaprijedilo živote ljudi na mnogo različitih načina širom kontinenta. Konvencija je takođe inspirisala brojne pozitivne promjene, kada su je nacionalne vlasti primijenile, kao i samu promociju i unaprjeđenje standarda zaštite ljudskih prava. Konvencija je živi instrument koji se više puta pokazao sposobnim da se prilagodi novim izazovima ljudskih prava u oblastima koje uključuju privatnost, zaštitu podataka i biomedicinu.

Konvencijski sistem je dragocjen za više od 800 miliona građana širom Evrope i u ovim izazovnim vremenima njegova važnost, kao instrumenta mira i stabilnosti, nikada nije bila veća.

Umjesto zaključka

Drage i uvažene kolegice i kolege,

Promjene koje donosi *Protokol br. 15 uz Konvenciju* od velike su važnosti za svakodnevnu sudsku praksu i znatno će doprinijeti stvaranju uslova za još jasnije i konzistentnije donošenje kvalitetnijih presuda od strane Evropskog suda, a vama, djeliocima pravde u nacionalnim sudovima Visokih strana ugovornica, dodatnu obavezu da obezbijedite zaštitu prava i sloboda koje se garantuju Konvencijom, u okviru svojih nadležnosti.

Iskreno vaša Zastupnica,
Valentina Pavličić

Uvod

Zdravstvena kriza izazvana virusom COVID-19, koja se nastavila i tokom 2021. godine, značila je i nastavak brojnih ograničenja ljudskih prava. Mjere koje su izvršne vlasti donosile u cilju očuvanja javnog zdravlja nametnule su izazove sudstvu. Prije svega, ono je moralo ostati dostupno i ažurno, ali je moralo usvojiti nova znanja, kako u pogledu organizacije rada, tako i u rješavanju konkretnih predmeta.

Iako je zdravstvena kriza bila bez presedana, pa samim tim i bez prethodne prakse Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: „Evropski sud” ili „Sud”), kao ključni putokaz ka rješenju spornih pitanja sa kojima su se nacionalni sistemi susretali i ovoga puta je poslužila Evropska konvencija za ljudska prava (u daljem tekstu: „Evropska konvencija” ili „Konvencija”). Ovo je bilo moguće zahvaljujući njenoj fluidnoj prirodi „živog instrumenta” koji se „čita” i prilagođava u skladu sa konkretnim okolnostima u društvu.

Tokom 2021. godine, usljed situacije sa virusom COVID-19, aktuelizovan je član 5, član 6, ali i član 8 Evropske konvencije. Upravo je za član 8 i vezana jedna od presuda Evropskog suda koja je obilježila 2021. godinu, a koja može imati značajan uticaj na buduće predmete pred nacionalnim sudovima, ali i Evropskim sudom. Riječ je o presudi u predmetu *Vavříčka i drugi protiv Republike Česke [VV]*,¹⁷ koji se tiče obavezne vakcinacije djece protiv zaraznih dječijih bolesti. Evropski sud je u ovoj presudi istakao da je obavezna vakcinacija predstavljala miješanje u pravo na poštovanje privatnog života, ali da je isto tako ta mjera bila u ravnoteži sa legitimnim državnim ciljem zaštite od bolesti koje znatno ugrožavaju zdravlje. Sud nije utvrdio povredu, uz zaključak da je usvojena mjera bila neophodna u demokratskom društvu.

I pred domaćim sudovima je bilo aktuelno pitanje poštovanja privatnog života u kontekstu mjera koje su nadležne vlasti preduzimale u pogledu virusa COVID-19. Ustavni sud Crne Gore donio je 23. jula 2020. godine odluku U-II br. 22/20, kojom je ukinuta Odluka Nacionalnog koordinacionog tijela za suzbijanje zaraznih bolesti (u daljem tekstu: „NKT”) o objavljivanju imena lica u samoizolaciji, jer nije u saglasnosti, između ostalog, i sa članom 8 Evropske konvencije. To je dalo povoda za veliki broj tužbi zbog povrede prava na poštovanje privatnog života, a redovni sudovi su ovo pitanje riješili pozivajući se na odluku Ustavnog suda Crne Gore, ali i na standarde razvijene u praksi Evropskog suda.

17 *Vavříčka i drugi protiv Republike Česke*, predstavka br. 47621/13 i 5 drugih, ECHR 2021.

Složena vremena zahtijevaju dodatna znanja o Evropskoj konvenciji. Zbog toga je Vrhovni sud Crne Gore, uz podršku AIRE centra i Ambasade Ujedinjenog Kraljevstva, nastavio da izučava praksu Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru. Kao proizvod kontinuiranog praćenja prakse tog suda, dolazi četvrta Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru (u daljem tekstu: „Analiza”), koja se odnosi na 2021. godinu. Ovoga puta, Analiza obuhvata dvije odluke u kojima je predstavka proglašena neprihvatljivom, kao i pet presuda kojima je utvrđena povreda konvencijskih prava. Primjetno je da su se predmeti promijenili, kako po broju, tako i po strukturi utvrđenih povreda. Naime, tokom 2021. godine donijeto je najmanje presuda protiv Crne Gore do sada, a povreda člana 6 Konvencije zbog dužine trajanja postupka pred redovnim sudovima više nije najčešći razlog kršenja Konvencije.

Radi povezanosti sa prethodnim dokumentima, lakšeg čitanja, ali i stvaranja prepoznatljivosti, Analiza je zadržala prethodnu metodologiju, pa daje statističke podatke o radu Evropskog suda i postupanju po predstavkama protiv Crne Gore, detaljnu analizu donijetih presuda, postupak izvršenja, kao i značaj koji te presude mogu imati za nacionalnu sudsku praksu. U okviru razmatranja uticaja na sudsku praksu, izdvojene su odluke nacionalnih sudova koje su povezane sa pojedinačnim članovima Konvencije, a koje mogu poslužiti kao primjeri dobre prakse, ali i kao primjeri u kojima u činjeničnim i pravnim situacijama treba primijeniti standarde Evropske konvencije. Takođe, osim presuda, u Analizi su prikazane i dvije odluke u kojima nije utvrđena povreda, a koje se odnose na članove 3 i 11 Konvencije.

U izradi ovog dokumenta učestvovali su Miraš Radović, sudija Vrhovnog suda Crne Gore, Valentina Pavličić, zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, Boško Bašović i Tijana Badnjar, sudije Osnovnog suda u Podgorici, kao i Jelena Rašović i Simona Jovanović, savjetnice u Kancelariji zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Autori analize zahvaljuju se ambasadorci Velike Britanije, Nj. e. gospođi Karen Maddocks, kao i programskoj direktorki AIRE centra za Zapadni Balkan, gospođi Biljani Braithwaite, na kontinuiranoj podršci.

1. Struktura Analize

Analiza je sačinjena iz šest djelova. U istoj je predstavljen i autorski tekst Zastupnice, koji na sveobuhvatan način daje prikaz i obrazloženje reforme Konvencije – stupanja na snagu Protokola br. 15, u cilju obezbjeđivanja primjene načela supsidijarnosti i doktrine polja slobodne procjene. Nakon uvodnog dijela, koji ukazuje na značaj izučavanja Evropske konvencije u kontekstu izazova koje nosi savremeno društvo, kao i na skorije predmete koji su raspravljani pred Evropskim sudom i nacionalnim sudovima u pogledu člana 8 Konvencije, dat je prikaz opštih statističkih podataka o radu Evropskog suda u 2021. godini. Takođe, dat je pregled statistike u odnosu na Crnu Goru za 2021. godinu, a radi poređenja sadržani su i statistički podaci iz prethodnih analiza, koji su se odnosili na period 2017–2019. godine.

Drugi dio Analize posvećen je odlukama Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru u kojima nije utvrđena povreda Konvencije. Obrađene su dvije odluke u kojima je Evropski sud predstavke proglasio neprihvatljivima. Naime, u predmetu *Martinović protiv Crne Gore*, Evropski sud je smatrao da je podnosilac predstavke izgubio status žrtve, pa nije utvrđena povreda člana 3 Konvencije, na koju je ukazano u predstavi. Kako bi se bolje razumio pojam „statusa žrtve”, od kojeg zavisi odlučivanje Evropskog suda, Analiza sadrži razmatranje uslova prihvatljivosti u koje spada i „status žrtve”. U odluci u predmetu *Knežević protiv Crne Gore* nije utvrđena povreda člana 11 Konvencije, a kako je to prvi predmet u kojem je isticana povreda ovog člana, prije analize odluke dat je kratak prikaz osnovnih pravila i značajnije prakse Evropskog suda vezane za slobodu okupljanja.

Treći dio dokumenta analizira pet presuda u kojima je utvrđena povreda konvencijskih prava. Kao što je navedeno, ovo je prva analiza u kojoj se većina povreda nije odnosila na dužinu trajanja postupka pred redovnim sudovima. Naprotiv, takve presude nijesu donijete tokom 2021. godine, već je primjetno da je struktura povreda različita, pa su u svim predmetima utvrđene povrede različitih članova Konvencije, i to članova 2, 3, 5, 6 i 8 Konvencije. Posebno treba istaći presudu u predmetu *Siništaj protiv Crne Gore*, kojom je prvi put utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku pred Ustavnim sudom Crne Gore. Takođe, i presuda u predmetu *Špadijer protiv Crne Gore* predstavlja kamen temeljac za buduću praksu nacionalnih sudova, jer je Evropski sud prvi put odlučivao u predmetu koji se odnosi na zlostavljanje na radu (mobing).

Takođe, i ova Analiza, kao i prethodne, nakon predstavljanja osnovnih činjenica i relevantnih principa, sadrži prikaz postupka izvršenja presuda i mjera

koje su preduzete u tom cilju. U dijelu „značaj za sudsku praksu”, nakon analize svake presude Evropskog suda, dati su primjeri postupanja nacionalnih sudova koji se mogu dovesti u vezu sa članom Evropske konvencije na koji se konkretna presuda odnosi kako bi se ukazalo na dobru praksu nacionalnih sudova, ali i na određena pitanja koja mogu biti sporna u njihovom odlučivanju i za koja postoji preporuka da se revidiraju u skladu sa relevantnom praksom Evropskog suda.

U četvrtom dijelu Analize dat je prikaz postupaka izvršenja presuda *Dražković protiv Crne Gore i Nešić protiv Crne Gore*, koje su obrađene u Analizi presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru iz 2020. godine. U presudi *Dražković protiv Crne Gore* utvrđena je povreda prava na privatni život iz člana 8 Konvencije, dok je u presudi *Nešić protiv Crne Gore* Evropski sud utvrdio povredu prava na mirno uživanje imovine iz člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

U petom dijelu Analize sadržan je prikaz odabраних predmeta iz Godišnjeg izvještaja Komiteta ministara Savjeta Evrope o nadzoru nad izvršenjem presuda i odluka Evropskog suda za ljudska prava iz 2020. i 2021. godine, koji su uspješno zatvoreni rezolucijom Komiteta ministara, kroz implementaciju niza individualnih i generalnih mjera. Fokus je stavljen na one predmete koji mogu biti od značaja za tekuće ili buduće slučajeve pred Evropskim sudom u odnosu na našu državu.

Posljednji dio analize sadrži opšte zaključke i preporuke koje su proistekle iz svake od odluka, odnosno presuda Evropskog suda koje su donijete u odnosu na Crnu Goru u 2021. godini.

1.1. Statistički pregled

Prema zvaničnom Godišnjem izvještaju o radu Evropskog suda za ljudska prava za 2021. godinu, pred Evropskim sudom je na kraju 2021. godine ukupno bilo u radu 70,150 predstavki, što u odnosu na isti period iz 2020. godine, kada je u radu bilo 62,000 predstavki, ukazuje na povećanje predmeta u radu pred Evropskim sudom za 13%.

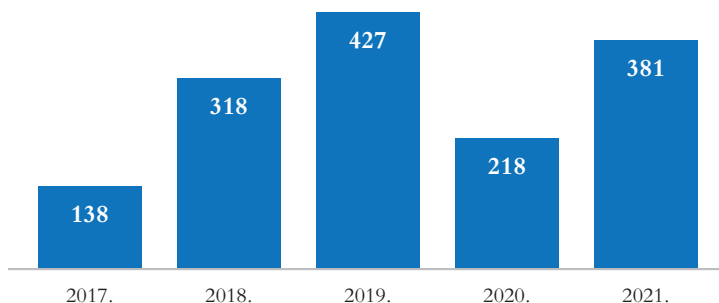
U izvještajnom periodu, Evropski sud je odlučio u 36,092 predstavke, od čega je u 3,131 predstavec odlučio putem presude, dok je u 32,961 predstavec donio odluku, kojom je predstavka proglašena neprihvatljivom ili brisana sa liste predmeta.¹⁸

18 Statistički podaci su preuzeti iz Izvještaja Evropskog suda za ljudska prava za 2021. godinu. Izvještaj je dostupan na linku: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2021_ENG.pdf

U razmatranom periodu najčešća kršenja ljudskih prava koja je Evropski sud ustanovio svojom presudom odnosila su se na član 6 Konvencije (pravo na pravično suđenje) i to u 344 predstavke, zatim na član 3 (zabrana mučenja) u 331 predstavci, dok je kršenje člana 5 Konvencije (pravo na slobodu i sigurnost) utvrđeno presudom u 306 predstavki.

Slijedi član 13 Konvencije (pravo na djelotvorni pravni lijek), čije je kršenje utvrđeno u 159 predstavki, zatim član 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju (zaštita imovine) čije je kršenje Evropski sud utvrdio u 114 predstavki, dok je u 101 predstavci Evropski sud utvrdio povredu člana 2 Konvencije (pravo na život).

Pregled broja dodijeljenih predstavki protiv Crne Gore, po godinama

Tokom 2021. godine, ukupno 381 predstavka u odnosu na Crnu Goru dodijeljena je nekoj od sudskih formacija Evropskog suda. Međutim, od značaja je ukazati da je od navedenog broja čak 89% predstavki dodijeljeno sudiji pojedincu ili Odboru od troje sudija, koji odlučuju o preliminarnoj prihvatljivosti predstavke i u većini slučajeva iste odbacuju zbog neispunjenja uslova prihvatljivosti, dok je 8% ukupnog broja predstavki prošlo inicijalnu fazu ispitivanja i iste su dodijeljene Vijeću od sedam sudija ili Odboru od troje sudija koji ispituju osnovanost predstavke.

Prema statistici Evropskog suda, prosječan broj podnijetih predstavki u državi ugovornici na 10,000 građana u 2021. godini iznosio je 0,53, dok je u odnosu na Crnu Goru taj broj iznosio 6,14, što ukazuje na to da je Crna Gora i dalje jedna od vodećih zemalja, kada je u pitanju indeks podnijetih predstavki pred Evropskim sudom.

1.1.1. Broj riješenih predstavki protiv Crne Gore

Od ukupno 195 riješenih predstavki u odnosu na Crnu Goru u periodu od 01.01.2021. godine do 31.12.2021. godine, 189 predstavki je proglašeno neprihvatljivim¹⁹ ili je izbrisano sa liste predmeta od strane sudije pojedinca ili Komiteta (Odbora) od troje sudija²⁰, dok je preostalih šest predstavki Evropski sud riješio putem presude, od kojih je u četiri presude utvrđena povreda barem jednog konvencijskog prava²¹, a u jednoj presudi nije utvrđena povreda nijednog prava zaštićenog Konvencijom.²²

Nadalje, Evropski sud je tokom 2021. godine u odnosu na Crnu Goru u dva predmeta odlučio putem odluke, u kojima je predstavke proglasio neprihvatljivim i iste odbacio zbog neispunjenja uslova prihvatljivosti.²³

19 The European Court of Human Rights in facts & figures 2021 https://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2021_ENG.pdf

20 Prema članu 37 Konvencije, Sud u svakoj fazi postupka može da odluči da izbriše predstavku sa liste predmeta ako se na osnovu okolnosti može zaključiti: a) da podnosilac predstave ne namjerava da dalje učestvuje u postupku; b) da je stvar riješena; ili c) da iz svakog drugog razloga koji Sud utvrdi nije više opravdano nastaviti sa ispitivanjem predstave. Međutim, Sud će nastaviti sa ispitivanjem predstave ako je to potrebno radi poštovanja ljudskih prava ustanovljenih Konvencijom i dodatnim protokolima. Ukoliko okolnosti to nalažu, Sud može odlučiti da predstavku vrati na svoju listu predmeta.

21 *Baranin i Vukčević protiv Crne Gore*, br. 24655/18 i 24656/18, *Asanović protiv Crne Gore*, br. 52415/18, *Siništaj protiv Crne Gore*, br. predstave 31529/15, *Špadijer protiv Crne Gore*, br. 31549/18.

22 *Ražnatović protiv Crne Gore*, br. 14742/18.

23 *Knežević protiv Crne Gore*, br. 54228/18, *Martinović protiv Crne Gore*, br. 44993/18.

Na dan 31.12.2021. godine, pred Evropskim sudom je ostalo u radu 224 predstavlki u odnosu na Crnu Goru.²⁴

1.1.2. Statistički pregled odlučivanja Evropskog suda u predmetima protiv Crne Gore

Prema statistici iz Godišnjeg izvještaja Evropskog suda za ljudska prava, u periodu od 03.03.2004. godine, kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru, do 31.12.2021. godine, Evropski sud je u odnosu na Crnu Goru u 68 predmeta odlučio putem presude, dok je u 69 predmeta odlučio putem odluke.

U predmetima u kojima je odlučeno putem odluke, Evropski sud je utvrdio da predstavlke nisu prihvatljive ili je zaključeno prijateljsko poravnanje, odnosno potpisana jednostrana deklaracija. U predmetima u kojima je odlučeno putem presude, u 62 presude je utvrđena povreda barem jednog Konvencijom zaštićenog prava, u dvije presude je odlučeno o pravičnom zadovoljenju, dok je u četiri presude Evropski sud utvrdio da nije došlo do povrede ni jednog Konvencijom zaštićenog prava.

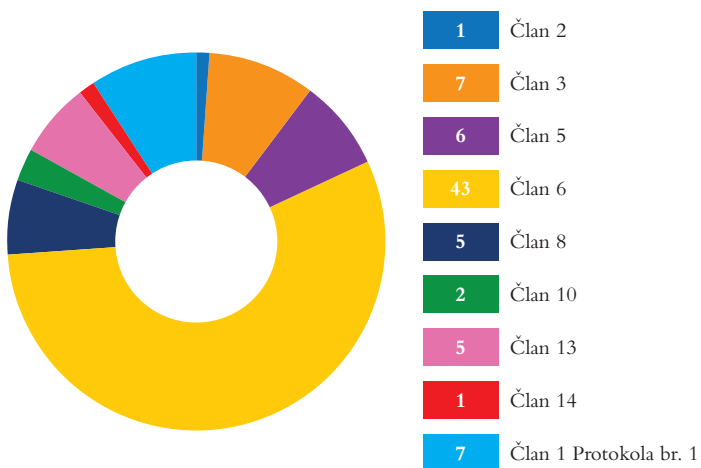
U jednoj presudi Evropski sud je utvrdio povredu procesnog aspekta člana 2 Konvencije (pravo na život) zbog nedostatka djelotvorne istrage, dok je u sedam presuda utvrdio povredu člana 3 Konvencije od kojih u četiri zbog nečovječnog i ponižavajućeg postupanja, a u tri zbog nedostatka djelotvorne istrage. Kada je u pitanju član 5 Konvencije (pravo na slobodu i sigurnost), Evropski sud je utvrdio povredu navedenog člana u šest presuda.

Najveći broj povreda odnosi se na povredu člana 6 Konvencije (pravo na pravično suđenje). Evropski sud je utvrdio povredu ovog prava u 43 presude, od kojih je u devet presuda utvrđena povreda aspekta člana 6 Konvencije koji se odnosi na pravično suđenje, u 28 presuda utvrđena je povreda zbog dužine trajanja postupka, dok je u šest presuda utvrđena povreda zbog neizvršenja sudskih odluka.

Povreda člana 8 Konvencije (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) utvrđena je u pet presuda, dok je povreda člana 10 Konvencije (sloboda izražavanja) utvrđena u dvije presude. Kada je riječ o članu 13 Konvencije (pravo na djelotvorni pravni lijek), njegova povreda utvrđena je u pet presuda, dok je u jednoj presudi utvrđena povreda člana 14 Konvencije (zabrana diskriminacije). Konačno, Evropski sud je utvrdio povredu člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju (zaštita imovine) u sedam presuda.

24 Statistički podaci dostupni na linku: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2021_ENG.pdf

Grafički prikaz povreda konvencijskih prava u predmetima protiv Crne Gore

2. Analiza odluka Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru u kojima su predstavke proglašene neprihvatljivima

2.1. Podsjećanje na uslove prihvatljivosti i objašnjenje pojma „status žrtve”

U Analizi presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2020. godinu bilo je riječi o uslovima prihvatljivosti.²⁵ Ukazano je na to da postojanje uslova koje predstavka mora ispuniti da bi je Evropski sud razmatrao u meritumu odražava princip supsidijarnosti, prema kojem primarna obaveza zaštite konvencijskih prava i sloboda jeste na nacionalnim vlastima.

Uslovi prihvatljivosti mogu se odnositi na postupak, na nadležnost Suda, a u određenim slučajevima i na samu suštinu predmeta. Iscrpljenost domaćih pravnih lijekova, podnošenje predstavke u određenom roku, zabrana podnošenja anonimne i istovjetne predstavke, kao i zabrana zloupotrebe prava na predstavku, uslovi su prihvatljivosti koji se **vezuju za postupak**. Ranije je rok za podnošenje predstavke iznosio šest mjeseci od dana kada su domaći organi donijeli pravosnažnu odluku, ali je ovaj rok skraćen na četiri mjeseca Protokolom br. 15,²⁶ koji je u ovom dijelu stupio na snagu 1. februara 2022. godine. Novi rok se primjenjuje na predstavke u kojima je pravosnažna odluka pred nacionalnim organima donijeta počev od 1. februara 2022. godine. Prema Evropskoj konvenciji, a i Poslovniku Suda, anonimne predstavke nijesu dopuštene, a smatra se da je predstavka anonimna kada u spisu predmeta nema naznake niti jednog elementa koji bi Sudu omogućio da identifikuje podnosioca.²⁷ Takođe, pravila Konvencije nalažu da predstavka bude proglašena neprihvatljivom ukoliko je u osnovi ista kao predmet koji je već ispitivan od strane Suda ili je podnjet nekom drugom međunarodnom tijelu radi odlučivanja, kao i ukoliko ne sadrži nove relevantne činjenice.

U uslove koji se odnose na **nadležnost Evropskog suda** spadaju: kompatibilnost *ratione materiae*, *ratione personae*, *ratione loci* i *ratione temporis*. Svaka od navedenih nadležnosti predstavlja kompleksno pravno pitanje u vezi sa kojim je

25 Analiza je dostupna na linku: https://sudovi.me/static/vrhs/doc/Analiza_presuda_Evropskog_suda_za_ljudska_prava_u_odnosu_na_Crnu_Goru_za_2020.pdf.

26 Protokol br. 15 uz Konvenciju. Dostupan na linku: https://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf.

27 „Blondje” protiv Holandije (odl.), predstavka br. 7245/09, 15. septembar 2009.

Evropski sud razvio bogatu praksu. Za potrebe ove Analize ukazujemo na osnovna pravila, a kako je u odluci *Martinović protiv Crne Gore* Sud predstavku proglasio neprihvatljivom jer je podnositelj predstavke izgubio status žrtve, posebna pažnja je posvećena pojašnjenju ovog pojma.

Kako bi predstavka bila kompatibilna *ratione materiae* s Konvencijom, pravo za koje podnositelj predstavke tvrdi da mu je povrijeđeno treba biti zaštićeno Konvencijom i protokolima uz nju.

Nadležnost *ratione personae* odnosi se na kategoriju lica koja podnose predstavku, ali i na odgovornu državu. U skladu sa članom 34 Konvencije, predstavku Evropskom sudu mogu podnijeti fizička lica, nevladine organizacije ili grupe lica koja tvrde da su žrtve povrede prava ustanovljenih Konvencijom ili protokolima uz nju, učinjene od strane neke Visoke strane ugovornice. Upravo se za ovu nadležnost veže pitanje statusa „žrtve”. Dakle, kako bi fizička ili pravna lica mogla da podnesu predstavku Evropskom sudu, potrebno je da imaju status „žrtve”, tj. moraju biti u mogućnosti da tvrde da su im povrijeđena prava koja Konvencija štiti. Pojam „žrtve” je autonoman pojam, što znači da se tumači nezavisno od nacionalnih propisa i prakse i da njegovo određenje daje isključivo Evropski sud. Tako, po praksi Evropskog suda, „žrtva” može biti neposredna i posredna. Neposredna žrtva je lice koje je direktno pogođeno spornom mjerom,²⁸ a ukoliko to lice premine, njegovi bliski srodnici mogu tvrditi da su posredne žrtve navodne povrede prava.²⁹ Podnositelj predstavke može biti lišen statusa žrtve ukoliko nacionalne vlasti priznaju, izričito ili suštinski, da je Konvencija povrijeđena i ukoliko nakon toga pruže adekvatnu nadoknadu za utvrđenu povredu.³⁰ Sama odluka ili mjera koja je u korist podnosioca predstavke donijeta neće biti dovoljna da ga liši statusa „žrtve”. Samo ukoliko svi navedeni uslovi budu ispunjeni, država može spriječiti da se pokrene evropski mehanizam kontrole. Da li su ovi uslovi ispunjeni, zavisi od okolnosti slučaja, a npr. u predmetima koji se tiču povrede člana 3 Konvencije, kao što je slučaj u predmetu *Martinović protiv Crne Gore*, Evropski sud cijeni i to da li su nadležne vlasti sprovele detaljnu i djelotvornu istragu koja bi mogla dovesti do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih.³¹

U ovom predmetu je Evropski sud cijenio da je Država izričito priznala povredu prava time što je Ustavni sud utvrdio povredu člana 3 Konvencije, da je

28 *Tănase protiv Moldavije* [VV], predstavka br. 7/08, 27. april 2010, st. 104, ECHR 2010.

29 *Ramsahai i drugi protiv Holandije* [VV], predstavka br. 52391/99, 15. maj 2007, ECHR 2007.

30 *Rotaru protiv Rumunije* [VV], predstavka br. 28341/95, 4. maj 2000, st. 35, ECHR 2000.

31 *Jevtović protiv Srbije*, predstavka br. 29896/14, 3. decembar 2019, st. 61, ECHR 2019.

dodijeljena i naknada u iznosu od 130.000³² eura za svu postojeću i buduću štetu, te da je sprovedena istraga koja je rezultirala identifikovanjem počinioca i krivičnim gonjenjem lica koje je pomagalo počiniocu nakon izvršenja krivičnog djela. Stoga je u predmetu *Martinović protiv Crne Gore* Evropski sud zaključio da je podnosilac predstavke izgubio status „žrtve”, pa je predstavka proglašena neprihvatljivom.

Međutim, neće svaka dosuđena naknada biti dovoljna da, zajedno sa ostalim ispunjenim uslovima, podnosioca predstavke liši statusa „žrtve”, a države odgovornosti pred Evropskim sudom. Naime, naknada mora biti odgovarajuća i dovoljna. U predmetima koji se tiču člana 3 Konvencije, ona ne može biti jedini ispunjeni uslov, jer bi time značilo da novčana naknada može da zamijeni sve druge obaveze države u pogledu povrede ovog nederogabilnog prava i da dovede do kulture nekažnjavanja zlostavljanja. Kao što je pojašnjeno, u odluci u predmetu *Martinović protiv Crne Gore* Evropski sud je smatrao da je, uz sve okolnosti tog predmeta, naknada dovoljna. Međutim, u presudi u predmetu *Baranin i Vukčević protiv Crne Gore*,³³ iako su domaći sudovi podnosiocima predstavki dosudili pojedinačno po 5.000 eura na ime naknade nematerijalne štete, Evropski sud je ocijenio da drugi kriterijumi nijesu ispunjeni, pa je istakao da podnosioci predstavki i dalje mogu tvrditi da su žrtve povrede prava.

Nadležnost *ratione loci* se, najjednostavnije rečeno, vezuje za teritoriju države potpisnice Konvencije. Evropski sud će biti nadležan da odlučuje o predstavi ukoliko se navodna povreda dogodila na nekom mjestu koje je pod jurisdikcijom države ugovornice.³⁴ Tokom vremena, Evropski sud je razvio praksu koja govori da se jurisdikcija ne vezuje samo za teritoriju države, jer postoje dva izuzetka od tog pravila. Prvi izuzetak podrazumijeva da se jurisdikcija države ugovornice može proširiti na postupke njenih organa koji proizvode dejstvo van njene teritorije, a drugi izuzetak se javlja kada, usljed zakonite ili nezakonite vojne akcije, država potpisnica Konvencije ostvaruje efektivnu kontrolu nad nekim područjem van svoje nacionalne teritorije.³⁵

32 Između podnosioca predstavke i Države zaključeno je vansudsko poravnanje. Podnosiocu predstavke je isplaćen iznos od ukupno 130.000,00 eura, koji se odnosi na cjelokupnu pretrpljenu i buduću materijalnu i nematerijalnu štetu koju je pretrpio tokom incidenta.

33 Prikaz presude *Baranin i Vukčević protiv Crne Gore* dat je na str. 53 ovog dokumenta.

34 *Pojedinačna predstavka na osnovu Evropske konvencije o ljudskim pravima, Vodič kroz postupak*, Linos-Aleksandar Siciljanos i Marija-Andrijani Kostopulu, Savjet Evrope, 2019.

35 *Al-Skeini protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], predstavka br. 55721/07, st. 131, Izvještaji o presudama i odlukama 2011.

Opšte načelo o zabrani retroaktivnog dejstva zakonskih propisa vezuje se i za međunarodne dokumente kao što je Evropska konvencija. Nadležnost *ratione temporis* upravo to garantuje – Evropski sud će uzimati u razmatranje samo one predstavke koje se tiču činjenica, radnji, situacija ili odnosa koji su se dogodili nakon što su Konvencija i Protokoli uz nju ratifikovani od strane države ugovornice. Ključni datum za potrebe utvrđivanja ove nadležnosti Suda jeste dan stupanja na snagu Konvencije i Protokola u odnosu na odgovornu državu. Podsjećanja radi, Evropska konvencija obavezuje Crnu Goru od 3. marta 2004. godine, kako je to prvi put iskazano u presudi *Bijelić protiv Crne Gore*.³⁶ Međutim, Evropski sud uzima u obzir i tzv. „kontinuirane situacije”, koje podrazumijevaju da je navodna povreda nekog konvencijskog prava nastala prije stupanja na snagu Konvencije i Protokola, ali se kasnije nastavila i nakon tog datuma. Takvi su obično predmeti koji se odnose na kontinuirano nezakonito zauzimanje zemljišta, neplaćanje naknade za nacionalizovanu imovinu, zakonitost i uslove lišenja slobode nekog lica ili na prekomjerno trajanje postupka.³⁷

Uslovi prihvatljivosti koji se odnose na samu *suštinu spora* tiču se očigledne neosnovanosti predstavke i nepostojanja značajnijeg oštećenja. Većina predstavki proglašena je neprihvatljivom u formaciji sudije pojedinca ili Odbora od troje sudija, mada postoje predmeti u kojima se o ovom pitanju izjašnjavalo i Veliko vijeće.³⁸ U teoriji se razlozi za proglašenje predstavke očigledno neosnovanom razvrstavaju u četiri kategorije: predstavke „četvrte instance”, predstavke u slučaju kada je očigledno da nema povrede, nepotkrijepljene predstavke i konfuzne ili neuvjerljive predstavke.³⁹

Svaka od ovih podjela predstavlja složeno pravno pitanje koje je nastalo kao posljedica doktrina koje je Evropski sud razvio ili kao rezultat procesnih pravila Suda. Poznat je stav da Evropski sud nije žalbeni sud, da ne može ukinuti odluke nacionalnih sudova i da ne može ponovo suditi u predmetima u kojima su nacionalni sudovi donijeli odluku. Stoga se predstavke koje se odnose na ispitivanje zaključaka domaćih sudova u pogledu utvrđenog činjeničnog stanja, tumačenja, primjene domaćeg prava ili dopuštenosti ocjene dokaza na suđenju, po pravilu, proglašavaju

36 Presuda *Bijelić protiv Crne Gore*, predstavka br. 11890/05, predstavljena je u *Analizi presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru*, na str. 101. Analiza je dostupna na linku: <https://sudovi.me/static/vrhs/doc/11233.pdf>.

37 *Pojedinačna predstavka na osnovu Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Vodič kroz postupak, Linos-Aleksandar Sicilijanos i Marija-Andrijani Kostopulu, Savjet Evrope, 2020.

38 *Gratzinger i Gratzingerova protiv Republike Češke* (odl.) [VV], predstavka br. 39794/98, ECHR 2002-VII.

39 *Praktični vodič kroz uslove prihvatljivosti*, Savjet Evrope, 2019. Vodič je dostupan na linku: https://www.echr.coe.int/documents/admissibility_guide_srp.pdf.

neprihvatljivima.⁴⁰ Takođe, predstavka će biti očigledno neosnovana kada, iako ispunjava sve formalne uslove dopuštenosti, njeno prethodno razmatranje ne ukazuje na postojanje povrede konvencijskog prava.⁴¹ Tako će biti, prije svega, ukoliko je postupak odlučivanja u kome je donijeta odluka na koju se podnosilac predstavke žali bio pravičan i nije bio proizvoljan. Poslovnik Evropskog suda sadrži detaljna pravila o uslovima pod kojima se predstavke prihvataju i razmatraju. U skladu sa Poslovnikom, predstavka može biti proglašena očigledno neosnovanom ako je neobrazložena i nepotkrijepljena dokazima, tj. ako nijesu predloženi dokazi ili nijesu dostavljene sve potrebne informacije.⁴²

Nepostojanje značajnijeg oštećenja kao razlog proglašavanja predstavke neprihvatljivom uvedeno je Protokolom broj 14 kako bi se uticalo na smanjenje broja predavki pred Evropskim sudom. Prema navedenoj izmjeni, Sud može proglasiti neprihvatljivom svaku pojedinačnu predstavku ako smatra da podnosilac predstavke nije značajnije oštećen, osim ako poštovanje ljudskih prava ustanovljenih Konvencijom i Protokolima uz nju ne zahtijeva ispitivanje suštine predstavke.⁴³ Kako bi Evropski sud razmatrao da li je došlo do povrede nekog konvencijskog prava, potrebno je da je ta povreda dovoljno ozbiljna, što će zavisi od konkretnih okolnosti slučaja, pri čemu Sud uzima u obzir percepciju podnosioca predstavke, ali i ono na šta se predstavka objektivno odnosi. Kada se govori o oštećenju, ima se u vidu i finansijski ekvivalent te štete, pa je za sada Evropski sud smatrao da nema prekomjernog oštećenja ukoliko je predmetni iznos bio 500 evra ili manje.⁴⁴

Zloupotreba prava na predstavku propisana je članom 35 st. 3 tač. (a) Konvencije kao jedan od osnova da Sud predstavku proglaš neprihvatljivom. Pri tome se pojam „zloupotreba” tumači u skladu sa opštom teorijom prava, kao štetno izvršavanje prava u svrhe koje su različite od onih za koje je to pravo predviđeno.⁴⁵ Kao primjeri zloupotrebe prava na predstavku navode se: dostavljanje informacija

40 Ibid.

41 Ibid.

42 Poslovnik Evropskog suda za ljudska prava. Poslovnik je dostupan na linku: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/UredPDF/Poslovnik%20Evropskog%20suda%20za%20ljudska%20prava.pdf>.

43 Protokol br. 14 uz Evropsku konvenciju. Zakon o ratifikaciji Protokola br. 14 dostupan je na linku: <https://www.gov.me/dokumenta/dc330fd5-0949-4823-bc76-4ba5f143ed1c> i Protokol br. 15 uz Evropsku konvenciju. Protokol br. 15 je dostupan na linku: https://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf.

44 *Pojedinačna predstavka na osnovu Evropske konvencije o ljudskim pravima, Vodič kroz postupak*, Linos-Aleksandar Siciljanos i Marija-Andrijani Kostopulu, Savjet Evrope, 2020; *Kioui protiv Grčke (odl.)*, predstavka br. 52036/09, 20. septembar 2011, ECHR 2011.

45 *Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti, Savjet Evrope*, Evropski sud za ljudska prava, 2014, str. 37. Vodič je dostupan na linku: https://www.echr.coe.int/documents/admissibility_guide_hrv.pdf.

koje navode na pogrešan zaključak;⁴⁶ povreda dužnosti čuvanja povjerljivosti postupka za postizanje prijateljskog poravnanja;⁴⁷ upotreba uvredljivih izraza;⁴⁸ očigledno zlonamjerna predstava i sl.

Prateći rezon Evropskog suda i pozivajući se na relevantnu praksu, Vrhovni sud Crne Gore je odbacivao tužbe za pravično zadovoljenje zbog zloupotrebe prava koja se sastojala u tome da su tužioci, na primjer, u istom predmetu već podnosili tužbe za pravično zadovoljenje o kojima je odlučeno, da su prećutali činjenice od kojih zavisi ishod postupka i zbog iznošenja neistinitih tvrdnji koje im mogu omogućiti povoljniji položaj u postupku (Tpz. br. 10/21, Tpz. 14/20, Tpz. 11/20 i Tpz. 50/18 i sl. predmeti).

Ovakvo postupanje je Vrhovni sud Crne Gore obrazložio i pozivanjem na nacionalno zakonodavstvo. Naime, odredbom člana 10 Zakona o parničnom postupku, koji se, shodno članu 8 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, primjenjuje u postupku odlučivanja po tužbi za pravično zadovoljenje, propisano je da su stranke, umješači i njihovi zastupnici dužni da pred sudom govore istinu i da savjesno koriste prava koja su im zakonom priznata. Imajući u vidu ovu odredbu, Vrhovni sud Crne Gore u svakom konkretnom slučaju cijeni da li je tužilac, prikrivajući u tužbi za pravično zadovoljenje odlučujuće činjenice, zloupotrijebio pravo na tužbu za pravično zadovoljenje, u kojem slučaju se tužba odbacuje.

2.2. Odluke protiv Crne Gore donijete u 2021. godini

U toku 2021.godine, Evropski sud je donio dvije odluke u kojima je predstavke proglasio neprihvatljivima - *Martinović protiv Crne Gore* i *Knežević protiv Crne Gore*. U predmetu *Knežević protiv Crne Gore*, podnosilac predstavke se žalio na povredu prava na slobodu okupljanja, dok se u predmetu *Martinović protiv Crne Gore* podnosilac predstavke žalio na povredu prava na zabranu mučenja, nedostatak djelotvorne istrage policijske torture i nedostatak djelotvornog domaćeg pravnog lijeka u tom smislu. Međutim, Evropski sud je navedenu predstavku proglasio neprihvatljivom, uz zaključak da je podnosilac predstavke izgubio status žrtve jer su na nacionalnom nivou preduzete radnje koje su ispunile standarde djelotvorne istrage.

46 *Varbanov protiv Bugarske*, predstavka br. 31365/96, st. 36, ECHR 2000; *Drijfhout protiv Holandije* (odl.), predstavka br. 51721/09, st. 27–29, ECHR 2011; *Jian protiv Rumunije* (odl.), predstavka br. 46640/99, ECHR 2004.

47 *Popov protiv Moldavije*, predstavka br. 74153/01, ECHR 2005.

48 *Řehák protiv Republike Češke* (odl.), predstavka br. 67208/01, ECHR 2004; *Di Salvo protiv Italije* (odl.), predstavka br. 16098/05, ECHR 2007.

Martinović protiv Crne Gore,

predstavka br. 44993/18
odluka od 1. aprila 2021.godine

Podnosilac predstavke se žalio na povrede članova 3 i 13 Konvencije zbog zlostavljanja od strane određenog broja pripadnika Specijalne antiterorističke jedinice („SAJ”), te nedostatka djelotvorne istrage policijske torture, kao i nedostatka djelotvornog domaćeg pravnog lijeka u tom smislu.

Naime, dana 24. oktobra 2015. godine, na ulicama glavnog grada Podgorice, nakon prekida protestnog skupa političke koalicije „Demokratski front”, došlo je do narušavanja javnog reda i mira i većeg broja sukoba između pripadnika policije i okupljenih građana. Nakon pretresa od strane policijskih službenika, prema podnosiocu predstavke je primijenjena prekomjerna sila od strane više nepoznatih pripadnika SAJ-a, koji su bili maskirani, pri čemu su podnosiocu predstavke nanijete teške tjelesne povrede. Istovremeno, određeni broj policijskih službenika je pričinio značajnu materijalnu štetu na putničkom vozilu podnosioca predstavke. Navedeni događaj je snimljen i objavljen na YouTube platformi. Narednog dana, Osnovno državno tužilaštvo u Podgorici je pokrenulo istragu. Nakon što su u decembru 2015. godine dva policajca X i Y priznala da su pretukla podnosioca predstavke, između podnosioca predstavke i Države zaključeno je vansudsko poravnanje. Isplaćen mu je iznos od ukupno 130.000,00 eura, koji se odnosi na cjelokupnu pretrpljenu i buduću materijalnu i nematerijalnu štetu koju je pretrpio tokom incidenta. U poravnanju je navedeno da su strane na taj način riješile „cjelokupan sporni odnos koji je proistekao iz predmetnog incidenta”.

Osnovni sud u Podgorici je u januaru 2017. godine komandanta relevantne policijske jedinice oglasio krivim zbog krivičnog djela pomoć učiniocu posle krivičnog djela i osudio ga na pet mjeseci zatvorske kazne. Takođe, Ustavni sud je 2017. godine utvrdio povredu materijalnog i procesnog aspekta člana 3 Konvencije u predmetu podnosioca predstavke.

Nakon što je predmet vraćen na ponovni postupak, u oktobru 2019. godine, Osnovni sud u Podgorici je počiniocima X i Y oglasio krivima zbog krivičnog djela mučenje u sticaju sa krivičnim djelom teška tjelesna povreda i svakog osudio na kaznu zatvora od po godinu dana i pet mjeseci. O njihovoj žalbi na prvostepenu presudu još uvijek nije bilo odlučeno u vrijeme donošenja ove odluke Evropskog suda.

Vlada je u svojoj pravnoj odbrani iskazala duboko žaljenje zbog događaja koji je predmet navedene predstavke i ukazala da bilo kakav oblik postupanja suprotno članu 3 Konvencije, a naročito ukoliko su izvršioi policijski službenici, implicira obavezu nadležnih državnih organa da preduzmu sve neophodne mjere kako bi se sprovedla hitna, temeljna, nezavisna i djelotvorna istraga.

Vlada je navela da je podnosilac predstavke izgubio status „žrtve”, zbog činjenice da mu je odlukom Ustavnog suda Crne Gore izričito priznata povreda materijalnog i procesnog aspekta člana 3 Konvencije, dok je on smatrao da i dalje uživa status žrtve jer mu vansudskim poravnanjem nije obezbijeđena naknada zbog nedjelotvorne istrage, niti bi takva povreda mogla da bude otklonjena samo dosuđivanjem naknade.

U pogledu pritužbi podnosioca predstavke o nedjelotvornosti istrage policijske torture, Vlada Crne Gore je istakla da istraga Osnovnog državnog tužilaštva u Podgorici nije bila bez rezultata, te da je posljedica sprovedenog postupka identifikovanje i procesuiranje dvojice pripadnika SAJ-a, osuda komandanta SAJ-a i konačno rasformiranje navedene jedinice.

Sud je podsjetio da se relevantna načela koja se tiču statusa žrtve u kontekstu pritužbi u vezi sa članom 3 mogu naći, na primjer, u *Jevtović protiv Srbije*.⁴⁹

Ustavni sud je utvrdio povrede i materijalnog i procesnog aspekta člana 3 Konvencije, čime je izričito priznata povreda na koju se podnosilac predstavke žalio, na koji način se zapravo zadovoljava prvi kriterijum koji je utvrđen u sudskoj praksi Suda. Drugo, podnosilac predstavke je postigao poravnanje sa Državom i time dobio novčanu naknadu u iznosu od 130.000 eura za svu postojeću i buduću štetu vezanu za incident, kako materijalne tako i nematerijalne prirode, čime se zadovoljava drugi kriterijum. Konačno, sprovedena istraga je rezultirala: (a) identifikovanjem dva direktna počinioca krivičnog djela, lica X i Y, koja se trenutno gone zbog mučenja i nanošenja teških tjelesnih povreda, i (b) krivičnim gonjenjem i izricanjem kazne komandantu relevantne policijske jedinice zbog pomaganja počiniocu nakon izvršenja krivičnog djela.

U takvim okolnostima, prema nalaženju Suda, a uvažavajući pravne argumente Vlade Crne Gore, podnosilac predstavke ne može tvrditi da i dalje ima status „žrtve” u smislu člana 34 Konvencije, zbog čega su njegove pritužbe odbačene u skladu sa članom 35 st. 3 tačka (a) i st. 4 Konvencije. Takođe je utvrđeno da su pritužbe podnosioca predstavke u odnosu na član 13 Konvencije

49 *Jevtović protiv Srbije*, predstavka br. 29896/14, st. 61, ECHR 2019.

očigledno neosnovane (vidjeti *Osmayev protiv Ukrajine* (odl.), br. 50609/12, st. 57, 30. jun 2015. godine), zbog čega je predstavka odbačena i u tom dijelu.

Zbog svega navedenog, Sud je utvrdio da je predmetna predstavka očigledno neosnovana i da ista mora biti odbačena u skladu sa članom 35 st. 3 tačka (a) i st. 4 Konvencije.

2.3. Član 11 – Sloboda okupljanja i udruživanja

Evropski sud do sada nije donosio odluke ili presude protiv Crne Gore povodom povrede slobode okupljanja i udruživanja, zaštićene članom 11 Konvencije. Stoga, prije prikaza odluke u predmetu *Knežević protiv Crne Gore*, slijedi kratko predstavljanje osnovnih pravila vezanih za član 11 Konvencije, koja su proizašla iz prakse Evropskog suda i koja mogu biti korisna nacionalnim sudovima u odlučivanju.

Član 11 Sloboda okupljanja i udruživanja

1. Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja sa drugima, uključujući pravo da osniva sindikat i učlanjuje se u njega radi zaštite svojih interesa.

2. Za vršenje ovih prava ne smiju se postavljati nikakva ograničenja, osim onih koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti ili javne bezbjednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Ovim se članom ne sprečava zakonito ograničenje vršenja prava pripadnicima oružanih snaga, policije ili državne uprave.

Član 11 Konvencije štiti dva posebna prava: pravo na slobodu okupljanja i pravo na slobodu udruživanja. Njihovo regulisanje jednim članom objašnjava se kolektivnom prirodom oba prava, ali i time što je sloboda okupljanja nekada preduslov za slobodu udruživanja.⁵⁰

50 Popović i grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, JP „Službeni glasnik”, 2017.

Štite se različite vrste okupljanja – privatni skupovi, skupovi organizovani na javnom mjestu, demonstracije, marševi, bez obzira na to da li je njihova priroda politička, vjerska, kulturna itd.⁵¹ Zajedničko ovim okupljanjima jeste da moraju biti mirna kako bi uživala zaštitu po Konvenciji. Evropski sud je kroz svoju praksu precizirao značenje pojma „mirno okupljanje”, pa okupljanje koje je za posledicu imalo izbijanje naknadnog nasilja sa smrtnim posledicama neće biti smatrano „mirnim” u smislu člana 11 Konvencije.⁵² Kao i u odnosu na druga prava, država ima pozitivne i negativne obaveze u odnosu na slobodu okupljanja. Pozitivne obaveze podrazumijevaju da država mora da obezbijedi razumne i odgovarajuće mjere kako bi obezbijedila mirno održavanje okupljanja.⁵³ U ispunjavanju pozitivnih obaveza, Evropski sud je poseban značaj dao preduzimanju preventivnih mjera za očuvanje bezbjednosti, kao što je npr. prisustvo službe za prvu pomoć na mjestu demonstracija, ali i komunikaciji sa organizatorima demonstracija.⁵⁴

Negativne obaveze, po svojoj definiciji, podrazumijevaju da se država ne miješa u ostvarivanje prava koja su garantovana Konvencijom. Međutim, pravo na slobodu okupljanja nije apsolutno, pa će država u određenim slučajevima moći da ga ograniči. Jedna od značajnijih karakteristika demokratskog društva jeste sloboda okupljanja, pa Evropski sud u tom smislu ovom pravu daje važnost kao i slobodi izražavanja, jer izražavanje ličnog mišljenja predstavlja cilj ostvarivanja slobode okupljanja.⁵⁵ Ova dva prava su bliska i po tome što su kvalifikovana, pa se primjenjuje isti test kako bi se utvrdilo da li je zadiranje u ovo pravo u skladu sa Konvencijom. Pri tome treba imati u vidu da zadiranje ne mora značiti potpunu pravnu ili *de facto* zabranu, već može podrazumijevati druge mjere koje nadležne vlasti preduzimaju.⁵⁶

Dakle, kao i kod drugih kvalifikovanih prava, Evropski sud će ispitivati da li postoji zadiranje, da li je ono propisano zakonom, da li je preduzeto radi ostvarivanja legitimnog cilja iz drugog stava člana 11 Konvencije, te da li je ono neophodno u demokratskom društvu.

51 Ibid.

52 *Osmani i drugi protiv Biške Jugoslovenske Republike Makedonije*, predstavka br. 50841/99, Izvještaji o presudama i odlukama 2001–X.

53 Harris, O’Boyle and Warbick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 4th edition.

54 *Vodič kroz član 11 Evropske konvencije o ljudskim pravima – Sloboda okupljanja i udruživanja*, Savjet Evrope / Evropski sud za ljudska prava, 2021. Vodič je dostupan na linku: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_11_SRP.pdf.

55 *Ezelić protiv Francuske*, predstavka br. 11800/85, st. 37, A202.

56 *Kudrevičius i drugi protiv Litvanije* [VV], predstavka br. 37553/05, st. 100, Izvještaji o presudama i odlukama 2015.

Pravo na slobodu udruživanja čini drugi segment člana 11 Konvencije. Kao i u slučaju slobode okupljanja, Sud mu pridaje izuzetan značaj za izgradnju demokratije i poštovanje pluralizma jednog društva. I pojam „udruženje” u smislu ove odredbe Konvencije jeste autonoman pojam, pa ga je Evropski sud najšire odredio kao dobrovoljno grupisanje radi zajedničkog cilja.⁵⁷ Na ovo pravo se mogu pozvati različite forme udruživanja – od političkih i nevladinih organizacija, preko udruženja koja njeguju kulturnu i duhovnu baštinu, pa do onih koja se zalažu za određene socioekonomske ciljeve.⁵⁸ Međutim, zaštita se pruža samo udruženjima koja imaju privatnopravni karakter.⁵⁹ Kako bi se olakšalo procjenjivanje da li je udruženje privatnog ili javnog karaktera, Evropski sud je kroz praksu naglasio sljedeće kriterijume: da li je osnivač pojedinac ili zakonodavac; da li je sastavni dio državne strukture; da li ima upravnu, disciplinsku ili regulatornu vlast, te da li je težilo ostvarivanju opšteg interesa.⁶⁰

Član 11 Konvencije u ovom segmentu štiti pravo da se osnuje udruženje i da se ono zakonski prizna, tj. da mu se dodijeli status pravnog lica i da se registruje. Stoga kada država odbije da jednom udruženju dodijeli status pravnog lica i da ga registruje, ona čini zadiranje u pravo na slobodu udruživanja.⁶¹ Takođe, da bi udruženja zaista mogla da ostvaruju svoje ciljeve, moraju uživati autonomiju i biti slobodna da sama uredi svoja pravila, što podrazumijeva da mogu urediti i uslove za članstvo.⁶² Tako je Evropski sud zauzeo stav da neće doći do povrede člana 11 ukoliko vjerska udruženja ili političke partije regulišu članstvo tako da uključuje samo one koji dijele ista uvjerenja.⁶³ Međutim, isključivanje iz određenog udruženja može predstavljati povredu prava na udruživanje ukoliko je učinjeno na proizvoljan način i ako sa sobom nosi izuzetno teške posljedice za pojedinca.⁶⁴ Kao i kod slobode okupljanja i kod slobode udruživanja se primjenjuje isti test radi ispitivanja da li je zadiranje u ovo pravo bilo u skladu sa konvencijskim uslovima.

57 *Young, James i Webster protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavke br. 7601/76 i 7806/77, st. 167, Serije B, br. 39, ECHR 1979.

58 *Vodič kroz član 11 Evropske konvencije o ljudskim pravima – Sloboda okupljanja i udruživanja*, Savjet Evrope / Evropski sud za ljudska prava, 2021. Vodič je dostupan na linku: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_11_SRP.pdf.

59 *Ibid.*

60 *Ibid.*

61 *Özbek i drugi protiv Turske*, predstavka br. 25327/04, st. 35, ECHR 2010.

62 *Vodič kroz član 11 Evropske konvencije o ljudskim pravima – Sloboda okupljanja i udruživanja*, Savjet Evrope / Evropski sud za ljudska prava, 2021. Vodič je dostupan na linku: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_11_SRP.pdf.

63 *Associated Society of Locomotive Engineers i Firemen (ASLEF) protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 11002/05, st. 39, ECHR 2007.

64 *Lovrić protiv Hrvatske*, predstavka br. 38458/152017, st. 54 i 72, ECHR 2017.

Kao što je navedeno, Evropski sud od 2009. godine nije donio odluku ili presudu protiv Crne Gore koja se odnosila na povredu prava na slobodu okupljanja ili udruživanja. Odluka u predmetu *Knežević protiv Crne Gore* prva je koja se odnosi na slobodu okupljanja, a Evropski sud je predstavku proglasio očigledno neosnovanom.

Knežević protiv Crne Gore

predstavka br. 54228/18
odluka od 11. marta 2021. godine

i. Analiza odluke

Podnosilac predstavke se žalio na povredu člana 11 Konvencije, jer je policija prilikom održavanja protesta u kojima je učestvovao uklonila šatore, binu i rastjerala učesnike skupa, a njega uhapsila, nakon čega je osuđen zbog napada na službeno lice. Sud je podsjetio na osnovne principe prava na slobodu udruživanja i istakao da zaštitu po članu 11 uživaju samo mirna okupljanja. Nakon toga je ispitivao da li je javno okupljanje u kojem je podnosilac predstavke učestvovao bilo mirno, u skladu sa standardima Konvencije. Nakon što je utvrdio da jeste, Evropski sud je ukazao na to da podnosilac predstavke nije bio hapšen, krivično gonjen i osuđen zbog svog učesća na protestu, već zbog napada na službeno lice u vršenju službene dužnosti. Sve navedene mjere koje su preduzete, po ocjeni Suda, bile su zakonite i težile su legitimnom cilju, pa je predstavka proglašena očigledno neosnovanom.

(a) Činjenice

U relevantno vrijeme, podnosilac predstavke je bio poslanik opozicione partije i jedan od opozicionih lidera. Njegova politička partija je bila dio opozicione političke koalicije „Demokratski front” (u daljem tekstu: „DF”). Ova koalicija je u septembru 2015. godine organizovala protestni skup ispred zgrade Skupštine Crne Gore, čija je svrha bila javno protestovanje i izražavanje nezadovoljstva u pogledu životnog standarda građana i zahtijevanje da se osnuje prelazna vlada čiji bi zadatak bio da pripremi, organizuje i održava slobodne, demokratske i pravične izbore.

Sekretarijat za komunalne poslove i saobraćaj (u daljem tekstu: „Sekretarijat”) odobrio je postavljanje pokretnih toaleta, punktova za hranu i vodu, kao i bine, u parku preko puta Skupštine, u periodu između 27. septembra i 3. oktobra 2015. godine. Dana 27. septembra 2015. godine, počeo je protestni skup ispred zgrade Skupštine, a narednog dana je Centar bezbjednosti Uprave policije prijavio Komunalnoj policiji da je na kolovozu saobraćajnice Bulevara Svetog

Petra Cetinjskog ispred zgrade Skupštine, kao i dužinom puta susjednih zgrada, bilo postavljeno oko 300 šatora. Komunalna inspektorica je izvršila inspekcijski pregled i konstatovala da su šatori bili prikačeni metalnim klinovima za kolovoz saobraćajnice, čime je oštećen put.

DF je zahtijevao produženje odobrenja za postavljanje montažnih objekata, uključujući i šatore, za najmanje još sedam dana. Sekretarijat je odbacio zahtjev u pogledu šatora, jer oni ne predstavljaju montažne objekte prema relevantnim propisima. Za ostale objekte (bina, punktovi za dijeljenje hrane i pića, montažni toaleti) odobrenje je produženo za period od 4. do 10. oktobra 2015. godine, nakon čega su objekti morali biti uklonjeni.

Centar bezbjednosti je 3. oktobra obavijestio Komunalnu policiju da je oko 300 šatora zajedno sa binom postavljeno na kolovozu ispred Skupštine. Istog dana, Komunalna policija je pozvala M. Đ. (vođa protestnog skupa) da dá izjavu povodom postavljanja šatora. V. Č., lice koje je ovlastio M. Đ., naveo je da će bina i šatori da „ostanu do daljnjeg, s tim što su oni u skladu sa propisima preduzeli sve mjere i radnje za produžavanje odobrenja”. Nakon toga, komunalni inspektor je donio rješenje kojim se od DF i M. Đ. zahtijeva da u roku od jednog dana od dana dostavljanja rješenja izvrše uklanjanje bine i šatora. Kako nije postupljeno u skladu sa rješenjem, 10. oktobra 2015. godine, dva komunalna inspektora su pokušala da izvrše rješenje, ali bezuspješno. Dana 17. oktobra 2015. godine, rješenje je izvršeno, ali uz pomoć pripadnika Centra bezbjednosti.

U toku te akcije, bilo je prisutno oko 50 učesnika protestnog skupa koji su spavali u šatorima. Policija ih je najprije upozorila megafonima, a potom je zahtijevala da se udalje sa kolovoza Bulevara kako bi se uklonili bina i šatori. Učesnici protestnog skupa, uključujući podnosioca predstavke, formirali su ljudski štit i pružili otpor. Konkretno, podnosilac predstavke je, shodno svom podnesku dostavljenom Sudu, pokušao najprije ramenima i cjelokupnim tijelom da odgurne jednog od policijskih službenika, što je bilo bezuspješno. Nakon što je vidio da se šatori uklanjaju, podnosilac predstavke je krenuo da ide u tom pravcu, ali se jedan od policijskih službenika pojavio ispred njega. Podnosilac predstavke je dlanovima i ramenima odgurnuo policijskog službenika u predjelu grudi, uhvatio ga za ramena da bi ga zbacio, ali mu je „uzvraceno kontranapadom”. Podnosilac predstavke je takođe naveo da je policijski službenik bio „opušten, držeći svoje ruke naspram njegovih te da se ironično smijao”, govoreći mu „udri slobodno, ne možeš mi ništa”. U tom trenutku podnosilac predstavke je policijskom službeniku skinuo službenu kapu sa glave i udaljio se sa lica mjesta. Nekoliko minuta kasnije podnosioca predstavke je udarilo neko drugo lice koje nije bilo uniformisano, a neko od učesnika je bacio i suzavac. Reagujući na navedeno ponašanje, nadležni

policijski službenik je obavijestio prisutne učesnike protestnog skupa da je okupljanje okončano.

Centar bezbjednosti je Osnovnom državnim tužilaštvu u Podgorici podnio krivičnu prijavu protiv podnosioca predstavke zbog postojanja osnovane sumnje da je isti izvršio napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti. Oglašen je krivim i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od sedam mjeseci. Presudom Višeg suda u Podgorici navedena presuda je preinačena, a podnosilac predstavke je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od četiri mjeseca.

Podnosilac predstavke je podnio ustavnu žalbu, ali je Ustavni sud odbio, jer je smatrao da je on izgubio pravo na zaštitu slobode mirnog okupljanja usljed nasilnog postupanja prema policijskom službeniku.

Primjenjivost člana 11

Podnosilac predstavke je u predstavi istakao da je intervencija države usmjerena na prekid mirnog okupljanja bila nezakonita i nasilna, da nije bila proporcionalna legitimnom cilju kojem se teži, te da nije postojala hitna društvena potreba za njom. Pored navedenog, istakao je da je pretrpio mučenje od strane policije usljed pokušaja da spriječi prekid mirnog okupljanja.

Vlada je u svojoj odbrani istakla da je miješanje države, kako u preduzimanju radnji povodom razilaženja učesnika protestnog skupa, tako i u izricanju kazne zatvora podnosiocu predstavke, bilo zakonito, težilo je legitimnom cilju i ispunilo je kriterijum neophodnosti u demokratskom društvu. Stoga je zaključila da je pritužba podnosioca predstavke bila očigledno neosnovana, odnosno da nije došlo do povrede člana 11 Konvencije.

U tom smislu, Sud je ukazao na to da član 11 Konvencije štiti pravo na „mirno okupljanje”, pojam koji ne obuhvata demonstracije u kojima organizatori i učesnici imaju nasilničke namjere. Garancije iz člana 11 Konvencije se stoga odnose na svako okupljanje osim na ono čiji organizatori i učesnici namjeravaju da podstiču nasilje ili da na drugi način podrivaju temelje „demokratskog društva”.⁶⁵ Okupljanje koje je okaljano izolovanim slučajevima nasilja ne smatra se po automatizmu nasilnim tako da bi se istim izgubilo pravo iz Konvencije koje se štiti članom 11. U brojnim predmetima u kojima su demonstranti upotrijebili nasilno ponašanje, Sud je utvrdio da su predmetne demonstracije potpadale pod obim značenja člana 11 Konvencije, ali da su miješanja u pravo koje se štiti istoimenim

⁶⁵ *Kudrevičius i drugi protiv Litvanije* [VV], predstavka br. 37553/05, st. 92, ECHR 2015.

članom bila opravdana radi sprječavanja nemira ili zločina, te u svrhe zaštite prava i sloboda drugih pojedinaca.⁶⁶

U cilju utvrđivanja činjenice da li podnosilac predstavke može da traži zaštitu prava na osnovu člana 11 Konvencije, Sud je uzeo u obzir: (i) da li je cilj navedenog okupljanja bio da bude mirne prirode, te da li su organizatori istog skupa imali namjeru da upotrijebe nasilje; (ii) da li je podnosilac predstavke pokazivao nasilničke namjere prilikom pridruživanja okupljanju; te (iii) da li je podnosilac predstavke nanio tjelesne povrede bilo kom licu. Pojedinaac ne prestaje da uživa pravo na mirno okupljanje zbog sporadičnog nasilja ili drugih kažnjivih djela koja su počinjena od strane drugih lica u toku trajanja demonstracija, ukoliko dotični pojedinac ostaje pribran u svojim namjerama ili ponašanju.⁶⁷

Razmatrajući navedene okolnosti, Sud je prihvatio da je u toku dešavanja od 17. oktobra 2015. godine podnosilac predstavke uživao pravo koje se štiti članom 11 Konvencije. Naime, prema shvatanju Suda, nije postojao nijedan segment u spisima predmeta koji bi ukazao na to da protestna okupljanja nijesu bila mirne prirode i na to da su organizatori istog skupa, uključujući i podnosioca predstavke, imali nasilničke namjere. Iako je tačno da je podnosilac predstavke osuđen zbog napada na službeno lice u vršenju službene dužnosti, istoimena osuda se ticala incidenta između podnosioca predstavke i jednog policijskog službenika prilikom napete situacije kada je policija preduzela mjere za rastjerivanje učesnika protestnog skupa, što ne ukazuje na postojanje ikakvih nasilničkih namjera od strane podnosioca predstavke.

(b) Relevantni principi

Relevantna načela u vezi sa primjenom člana 11 Konvencije navedena su u predmetima *Kudrevičius i drugi protiv Litvanije*⁶⁸ i *Primov i drugi protiv Rusije*⁶⁹.

Sloboda okupljanja je osnovno pravo u demokratskom društvu i, poput prava na slobodu izražavanja, predstavlja jedno od temelja društva. Stoga se ono ne treba tumačiti restriktivno.⁷⁰

66 *Gülci protiv Turske*, predstavka br. 17526/10, st. 93, ECHR 2016.

67 *Frumkin protiv Rusije*, predstavka br. 74568/12, st. 99, ECHR 2016.

68 *Kudrevičius i drugi protiv Litvanije*, predstavka br. 37553/05, st. 91, 92, 100, st. 108–110 i st. 142–160, ECHR 2015.

69 *Primov i drugi protiv Rusije*, predstavka br. 17391/06, st. 116–119, ECHR 2014.

70 *Schwabe i M. G. protiv Njemačke*, predstavke br. 8080/08 i 8577/08, st. 110, ECHR 2011 (izvodi).

Miješanje u pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja predstavljaće povredu člana 11 Konvencije osim ako nije „propisano zakonom”, ne teži ostvarivanju jednog ili više legitimnih ciljeva prema stavu 2 i ukoliko nije „neophodno u demokratskom društvu” za postizanje određenog cilja.⁷¹

Iako se demonstracijama koje se organizuju na javnom mjestu može prouzrokovati remećenje reda i mira, uključujući remećenje saobraćajnih tokova, važno je da organi državne vlasti pokažu određeni stepen tolerancije prema mirnim okupljanjima ukoliko sloboda okupljanja i udruživanja koja je zajemčena članom 11 Konvencije nije lišena svoje suštine. Odgovarajući „stepen tolerancije” ne može biti definisan *in abstracto*: Sud mora da sagleda konkretne okolnosti datog predmeta, a naročito obim „narušavanja javnog reda i mira”. Zbog toga je važno da se udruženja i drugi koji organizuju demonstracije, kao akteri demokratskog procesa, pridržavaju pravila koja uređuju taj proces poštujući važeće propise.

Namjerni propust organizatora protestnog skupa da se pridržavaju navedenih pravila i strukture funkcionisanja demonstracije, ili njenog dijela, na način kojim se prouzrokuje remećenje javnog reda i mira i drugih aktivnosti do nivoa koji prevazilazi onaj koji je neizbježan pod datim okolnostima predstavlja ponašanje koje ne može uživati isti nivo privilegovane zaštite prema Konvenciji u odnosu na onaj nivo zaštite koji ima politički govor ili debata o pitanjima od javnog interesa ili mirno iznošenje mišljenja o takvim pitanjima. Države ugovornice uživaju široko polje slobodne procjene u kontekstu neophodnosti preduzimanja mjera da se takvo ponašanje ograniči.

Očekivani granični prag tolerancije prema nezakonitom okupljanju zavisi od konkretnih okolnosti, uključujući trajanje i obim remećenja javnog reda i mira prouzrokovanih tim okupljanjem, kao i od toga da li je učesnicima pružena dovoljna prilika da iznesu svoje stavove.⁷² Namjerna remećenja javnog reda i mira ozbiljne prirode od strane demonstranata u svakodnevnom životu i tokom aktivnosti koje se zakonito sprovode od strane drugih lica u značajnijoj mjeri u odnosu na onu koja je prouzrokovana uobičajenim ostvarivanjem prava na slobodu mirnog okupljanja na javnom mjestu mogu se smatrati „djelima za osudu”. Stoga se za takvo ponašanje može opravdano izreći kazna, čak i krivična sankcija.⁷³

71 *Yverentsov protiv Ukrajine*, predstavka br. 20372/11, st. 51, ECHR 2013.

72 *Frumkin protiv Rusije*, predstavka br. 74568/12, st. 97, ECHR.

73 *Kudrevičius i drugi protiv Litvanije*, predstavka br. 37553/05, st. 173, ECHR 2014.

Ograničavanja prava na slobodu mirnog okupljanja na javnim mjestima mogu služiti kao mehanizam zaštite prava drugih lica u cilju sprječavanja remećenja javnog reda i mira, te zadržavanja redovnog toka saobraćaja.⁷⁴ Pri razmatranju srazmjernosti date mjere mora se uzeti u obzir i njen obeshrabrujući efekat. Izvršne mjere koje su uslijedile, poput upotrebe sile u svrhu rastjerivanja učesnika okupljanja i hapšenja, pritvora i/ili osude učesnika, mogu djelovati obeshrabrujuće na njih i na ostala lica u smislu njihovog budućeg učešća u sličnim okupljanjima.⁷⁵ Sama suština prava na slobodu mirnog okupljanja bila bi ugrožena ukoliko država nije zabranila organizovanje demonstracija, ali je nametnula sankcije njenim učesnicima zbog puke činjenice da su prisustvovali istim bez učešća u ponašanju koje je za osudu.⁷⁶ Priroda i težina izrečenih kazni jesu činioci koji se moraju uzeti u obzir pri procjenjivanju srazmjernosti miješanja u odnosu na cilj kojem se teži. Sud je već utvrdio da je dugotrajna kazna zatvora zbog gađanja policijskih službenika kamenjem ili nekim drugim manjim predmetom u trenutku eskaliranja sukoba bila neproporcionalna, te da je ista rezultirala povredom člana 11.⁷⁷

(c) Ocjena Suda

Sud je najprije primijetio da su radnje preduzete od strane organa vlasti, a koje su, prema navodu podnosioca predstavke, predstavljale nezakonita i nesrazmjerna miješanja u njegovo pravo na slobodu udruživanja, uključivale: uklanjanje šatora i bine, preduzimanje mjera za razilaženje učesnika mirnog okupljanja, uz hapšenje i osudu podnosioca predstavke. Sud je ispitao svako od navedenih miješanja.

Kada je u pitanju uklanjanje šatora i bine, Sud je najprije primijetio da su organizatori protestnog skupa, uključujući i podnosioca predstavke, blagovremeno dostavili prethodno obavještenje o organizovanju protestnog skupa. Oni su takođe zahtijevali odobrenje postavljanja niza privremenih objekata, uključujući binu, u parku koji se nalazi preko puta zgrade Skupštine za period od 20 dana. Ovaj zahtjev je odobren najprije za period od 27. septembra do 3. oktobra, a potom je produžen za period do 10. oktobra 2015. godine. U posljednjem rješenju je konkretno navedeno da objekti, uključujući i binu, treba da se uklone zaključno sa tim datumom.

74 *Éva Molnár protiv Madarske*, predstavka br. 10346/05, st. 34, ECHR 2008.

75 *Balçık i drugi protiv Turske*, predstavka br. 25/02, st. 41, ECHR 2007.

76 *Galstyan protiv Jermenije*, br. 26986/03, st. 117, ECHR 2007; *Ashughyan protiv Jermenije*, predstavka br. 33268/03, st. 93, ECHR 2008.

77 *Gülci protiv Turske*, predstavka br. 17526/10, st. 110–117, ECHR 2016.

Imajući u vidu da prenatrpanost u toku trajanja javnog okupljanja karakteriše opasnost, nerijetka je pojava da organi vlasti u različitim zemljama nameću restriktivne mjere u pogledu mjesta, datuma, vremena, oblika ili načina ponašanja u okviru planiranog javnog okupljanja. U konkretnom slučaju, relevantno zakonodavstvo tužene države predviđalo je da javna okupljanja ne mogu biti održana u okviru 50 metara od određenih zgrada i institucija, uključujući i Skupštinu Crne Gore. Iako je navedena odredba proglašena neustavnom 2017. godine, bila je na snazi u relevantno vrijeme. Međutim, organizatori protestnog skupa nijesu postavili binu u parku koji se nalazi preko puta zgrade Skupštine, već na kolovozu ispred istoimene zgrade. Nadalje, oni su takođe postavili 300 šatora duž Bulevara, za čije postavljanje nijesu imali odobrenje i što nije bilo u okviru relevantnih pravila. Prvi zahtjev koji se odnosio na postavljanje šatora bio je dostavljen 30. septembra 2015. godine, odnosno nakon što su šatori već bili postavljeni na toj lokaciji tokom barem dva dana i ovaj zahtjev je odbačen zbog nenadležnosti predmetnog organa. Iako je rješenje o navedenom pitanju bilo predmet žalbe, organizatori okupljanja nijesu izjavili žalbu protiv istoimenog rješenja niti su na bilo koji drugi način težili ostvarivanju njihovog zahtjeva u svrhe dobijanja odobrenja za postavljanje šatora.

Sud je smatrao da je ovakvim ponašanjem došlo do namjernog propusta od strane organizatora protesta, uključujući i podnosioca predstavke, da postupe u skladu sa sopstvenim zahtjevom, pravilima, kao i uslovima za odobrenje izdatim od strane organa vlasti. Istovremeno, oni su doveli do remećenja svakodnevnog života, kao i drugih aktivnosti do nivoa koji prevazilazi onaj koji je neizbježan, učestvujući na taj način u ponašanju koje ne može uživati isti nivo privilegovane zaštite na osnovu Konvencije. Konkretno, podnosilac predstavke nije sporio Vladin navod da je predmetni Bulevar bio najprometnija ulica u gradu, te da je njegovim blokiranjem došlo do narušavanja redovnih aktivnosti drugih lica i usluga, kao što su službe policije, službe hitne medicinske pomoći i vatrogasne službe. Sud je smatrao da je zbog navedenog saobraćajnog kolapsa na glavnom Bulevaru i kolovozu u periodu od 20 dana i zanemarivanja naređenja izdatih od strane Komunalne policije, kao i potreba i prava prolaznika, došlo do ponašanja koje, iako je manje ozbiljne prirode u odnosu na pribjegavanje fizičkom nasilju, može biti opisano kao „ponašanje za osudu”.⁷⁸

Dalje, komunalni inspektor je donio rješenje kojim je naređeno da se predmetni objekti uklone sa kolovoza. Organizatori protestnog skupa su, međutim, odbili da potpišu dostavnicu uz ovo rješenje i da postupe u skladu sa odlukom, te u konačnom nijesu dozvolili dvojici komunalnih inspektora da sprovedu odluku. Sud je dalje primijetio da se predmetno rješenje nije ni na koji način mijesalo u

78 *Barraco protiv Francuske*, predstavka br. 31684/05, st. 46–47, ECHR 2009.

samo održavanje protestnog skupa, već je bilo ograničeno na uklanjanje bine i šatora sa kolovoza.

Kada su u pitanju okolnosti koje su dovele do rastjerivanja učesnika okupljanja, Sud je primijetio da, iako je relevantno zakonodavstvo predviđalo novčane kazne za nepostupanje u skladu sa relevantnim odredbama Zakona o javnim okupljanjima, ništa u spisima predmeta ne upućuje na to da su organi vlasti izrekli takvu kaznu organizatorima ili učesnicima protestnog skupa. Nadalje, relevantni policijski organi su zabranili saobraćaj do 10. oktobra 2015. godine u predmetnom Bulevaru u cilju daljeg olakšavanja okupljanja. Ovi objekti su konačno uklonjeni 17. oktobra 2015. godine, odnosno 20 dana nakon što su bili postavljeni. Drugim riječima, organi vlasti su tolerisali predmetno remećenje i ometanje za ukupni period od 20 dana. Sami organizatori protestnog skupa su zahtijevali odobrenje u cilju postavljanja privremenih objekata – u parku – za period od 20 dana, zaključno sa 16. oktobrom 2015. godine.

U toku tih 20 dana organizatori protestnog skupa, uključujući i podnosioca predstavke, bili su u mogućnosti da slobodno iznose svoje protestne stavove. Stav organa vlasti – da je ovaj period bio dovoljan, kao i to da značajno prouzrokovanje remećenja javnog reda i mira ne može više biti dopušteno – ne izgleda *per se* nerazuman. Ipak je 17. oktobra 2015. godine (nakon isteka dozvoljenog perioda za održavanje skupa) policija zahtijevala od učesnika protestnog skupa da se razidu kako bi se bina i šatori uklonili, što su učesnici protestnog skupa, uključujući i podnosioca predstavke, odbili. Umjesto toga, formirali su „živi zid” i pružili otpor, iako u spisima predmeta nije bilo nikakvih elemenata kojima bi se sugerisalo da bi uklanjanjem bine i šatora sa kolovoza učesnici bili spriječeni da sprovode kontinuirane demonstracije ispred zgrade Skupštine. Tek nakon što su učesnici protestnog skupa pružili otpor policijskim službenicima, pri čemu je jedan od učesnika svojim vozilom probio policijski kordon i ušao u Bulevar, nadležni policijski službenik je naredio razilaženje. U ovakvim okolnostima, Evropski sud je zaključio da intervencija policije nije prekoračila polje slobodne procjene koju imaju nacionalni državni organi.

Konačno, kada su u pitanju hapšenje podnosioca predstavke i njegova osuda, Sud je primijetio da on nije bio krivično gonjen i osuđen zbog organizovanja i/ili učešća u protestu, već zbog svog ponašanja koje je bilo za osudu – napada na službeno lice u vršenju službene dužnosti. On je više puta odgurnuo policijskog službenika u predjelu njegovih grudi i ramena, a zatim mu je skinuo službenu kapu sa glave i udaljio se sa lica mjesta. Dotični policijski službenik je sve vrijeme zadržao miran stav i nije pribjegavao bilo kakvom vidu fizičke sile u odnosu na podnosioca predstavke. Članom 11 Konvencije se ne obezbjeđuje imunitet od krivičnog gonjenja za nasilne radnje u toku javnih okupljanja. Takođe, kada su

pojedinci uključeni u radnje nasilne prirode, organi vlasti uživaju šire polje slobodne procjene prilikom ispitivanja potrebe za miješanjem u slobodu okupljanja, te se može smatrati da je izricanje sankcije za takva djela koja su za osudu u skladu sa garancijama iz člana 11 Konvencije.

Sud je sa velikom pažnjom procjenjivao srazmjernost kada je u pitanju „obeshrabrujući efekat” krivičnih sankcija. Upotreba sile u cilju rastjerivanja učesnika skupa, hapšenje učesnika protestnog skupa, pritvor i/ili konačna osuda mogu djelovati obeshrabrujuće na njih i na druge učesnike u pogledu učestvovanja u okupljanjima sličnog tipa u budućnosti, te sagledano na opštijem nivou – u otvorenim političkim debatama.⁷⁹ Međutim, sankcija u konkretnom predmetu nije izrečena zbog organizovanja protestnog skupa i/ili učestvovanja u njemu od strane podnosioca predstavke, već zbog toga što je podnosilac predstavke izvršio napad na policijskog službenika. Napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti je bilo krivično djelo, koje je formulisano sa dovoljnom preciznošću, a čije tumačenje nije bilo nepredvidivo. Kazna podnosioca predstavke u trajanju od četiri mjeseca bila je ispod zakonskog minimuma koji je predviđen za ovo krivično djelo, od kojih je izdržao manje od tri mjeseca. Imajući u vidu posebne okolnosti ovog predmeta, Evropski sud je utvrdio da ova kazna, iako nije beznačajne prirode, nije protivna članu 11 Konvencije. Evropski sud je stoga smatrao da su u konkretnom predmetu krivično gonjenje i osuda podnosioca predstavke bili u skladu sa zakonom i težili legitimnom cilju, naročito „u cilju sprječavanja nereda ili zločina” i „zaštite prava i slobode drugih”⁸⁰, te da su bili neophodni u demokratskom društvu.

U smislu navedenog, Sud je utvrdio da je žalba podnosioca predstavke – da su uklanjanje šatora i bine, rastjerivanje učesnika protestnog skupa i njegovo krivično gonjenje i osuda zbog izvršenog napada na službeno lice predstavljali nezakonito i nesrazmjerno miješanje u njegova prava koja se štite članom 11 – bila očigledno neosnovana.

U kontekstu pritužbi koje se odnose na navodnu nepravdičnost krivičnog postupka koji se vodio protiv podnosioca predstavke, Sud je smatrao, u svjetlu cjelokupnog dokaznog materijala koji je imao na raspolaganju, da je predstavka očigledno neosnovana i istu odbacio u skladu sa članom 35 st. 3 (a) i 4 Konvencije.

Iz tih razloga, Sud je većinom glasova predstavku proglasio neprihvatljivom.

79 *Balçık i drugi protiv Turske*, predstavka br. 25/02, st. 41, ECHR 2007. godine; *Navalnyy i Yashin protiv Rusije*, predstavka br. 76204/11, st. 74, ECHR 2014; *Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine*, predstavka br. 15367/14 i 13 drugih, st. 493, ECHR 2021.

80 *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], predstavka br. 23458/02, st. 251, ECHR 2011 (izvodi).

ii. Značaj za sudsku praksu

Zabrana javnih okupljanja može dovesti do upravnih sporova. Zakonom o javnim okupljanjima i javnim priredbama propisano je da se javno okupljanje može privremeno ograničiti ako je to ograničenje nužno u demokratskom društvu radi sprječavanja narušavanja javnog reda i mira, vršenja krivičnih djela, ugrožavanja ljudskih prava i sloboda i posebnih manjinskih prava i sloboda drugih lica, bezbjednosti lica i imovine ili na zahtjev organa državne uprave nadležnog za poslove zdravlja u slučaju ugrožavanja zdravlja. Ograničenje mora biti neophodno i srazmjerno svrsi zbog koje se preduzima, a rješenje kojim se ne dozvoljava održavanje javnog okupljanja donosi policija. Protiv ovog rješenja, organizator okupljanja može podnijeti tužbu Upravnom sudu Crne Gore.

Tokom 2021. godine, nije zabilježena praksa Upravnog suda Crne Gore koja bi se odnosila na pitanje eventualnog miješanja u ostvarivanje slobode okupljanja.

Međutim, u prethodnim godinama, Upravni sud Crne Gore je odlučivao u predmetima koji su se odnosili na slobodu okupljanja. Tako je, na primjer, u predmetu U. br. 4271/19, sud odlučivao po tužbi zbog zabrane javnog okupljanja koje je okarakterisano kao vjersko. U ovakvim predmetima je potrebno voditi računa o tome da je sloboda okupljanja tijesno povezana sa pravom iz člana 9 Evropske konvencije – slobodom vjeroispovijesti, što može značiti da oba ova prava mogu biti povrijeđena i da predmet zahtijeva razmatranje sa aspekta konvencijskih standarda razvijenih i za član 9 i za član 11.

U obrazloženju presude se navodi:

„Odredbom članom 15 Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica („Sl. list CG”, broj 52/16), propisano je da u cilju zaštite zdravlja, javnog reda i mira i iz razloga bezbjednosti nadležni državni organ može zabraniti održavanje vjerskih skupova i hodočašća za vrijeme dok traju okolnosti radi kojih se zavodi odgovarajuća zabrana, a članom 14 stav 1 Zakona o javnim okupljanjima i javnim priredbama (...) propisano je da policija može privremeno ograničiti slobodu javnog okupljanja ako je to ograničenje nužno u demokratskom društvu radi sprječavanja narušavanja javnog reda i mira, vršenje krivičnih djela, ugrožavanje ljudskih prava i sloboda i posebnih manjinskih prava i sloboda drugih lica, bezbjednosti lica i imovine, ili na zahtjev organa državne uprave nadležnog za poslove zdravlja, u slučaju ugrožavanja zdravlja.

Iz sadržine osporenog rješenja i stanja u spisima predmeta Sud nalazi da je tuženi pravilno utvrdio činjenično stanje i donio zakonitu odluku, nakon provedene bezbjednosne procjene, jer bi se i po nalaženju ovog suda održavanjem navedenog vjerskog skupa istog dana i na istom mjestu od strane dva različita organizatora, odnosno dvije suprotstavljene crkve, moglo dovesti do narušavanje javnog reda i mira u većem obimu, odnosno incidentnih situacija između pristalica i vjernika navedenih crkava, pa je pravilna procjena tuženog da se ne održi javno okupljanje – vjerski skup zakazan za dan 19. 8. 2019. godine da početkom u 9,00 časova ispred i u crkvi Svetog Preobraženja Gospodnjeg na Ivanovim koritima, s obzirom na dešavanja u prethodnom vremenu kada je dolazilo do fizičkih napada između pristalica i vjernika navedenih crkava koja su se dešavala povodom obilježavanja vjerskih praznika. Shodno tome, takođe je pravilno zaključio da bi održavanjem navedenog vjerskog skupa istog dana i na istom mjestu od strane dva različita organizatora, odnosno dvije suprotstavljene crkve, uzimajući u obzir broj učesnika od strane obje crkve, kao i karakter okupljanja, došlo do kršenja zajamčenih sloboda i prava čovjeka, podsticanja na upotrebu nasilja, nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje, zbog čega postoji stvarna opasnost da bi održavanjem ovog skupa bili ugroženi bezbjednost ljudi i imovine ili bi došlo do narušavanja javnog reda i mira u većem obimu, zasnivajući svoj zaključak na članu 15 Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica, član 14 stav 1 i 8 Zakona o javnim okupljanjima i javnim priredbama, članu 46 Ustava Crne Gore, te članu 9 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

U konkretnom slučaju, Sud nalazi da se radi o primjeni prava slobode okupljanja i udruživanja utemeljenog članom 11 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, i to u situaciji kada se uz navedeno rješava i o pravu slobode misli, savjesti i vjeroispovjesti kao i prava na slobodu izražavanja, takođe zagarantovanih Evropskom konvencijom, članom 9 i članom 10 iste. Međutim, ova prava moraju biti u ravnoteži, i pojedinačno i skupa, te ne smiju imati prevagu nad svim osnovnim ljudskim pravima i slobodama tj. biti suprotstavljene ideji ljudskih prava i sloboda na kojima se zasniva konvencija, što opet znači da se ne mogu primjenjivati apsolutno bez ikakvih ograničenja. Sva pobrojana prava podliježu ograničenjima u samoj konvenciji (član 9 stav 2, član 10 stav 2 i član 11 stav 2 Evropske konvencije), a koja ograničenja su razrađena u nacionalnom zakonodavnom okviru kroz citirane zakonske odredbe – član 15 Zakona o pravnom položaju

vjerskih zajednica i član 14 stav 1 Zakona o javnim okupljanjima i javnim priredbama. Svaka odluka koja znači ograničavanja ostvarenja navedenih prava, mora biti zasnovana na prihvatljivoj procjeni relevantnih činjenica pa je tuženi pravilno procijenio opasnost po bezbjednost učesnika skupa i po javni red i mir i pravilno procijenio da je prijetnja prisutna u onom obimu kojim se iziskuje primjena drastične mjere – privremena zabrana skupa. Znači, kada se kod ovakve bezbjedonosne procjene, stvarna opasnost od nereda ne može spriječiti drugim, manje strožijim mjerama, to je zabrana nužna ako bi se ugrozilo mirno održavanje skupa, bezbjednost ljudi i imovine i ista je opravdana radi zaštite javnog interesa i sprječavanja narušavanja javnog reda i mira u većem obimu. Ovakvoj ocjeni Suda saglasno je i stanovište Evropskog suda za ljudska prava da kontrolu nad obimom polja slobodne procjene, koji je dopušten državama članicama, ugovornicama Konvencije zasniva na testu pravične ravnoteže između standarda primjene garancije prava iz Konvencije s jedne strane, i cilja ograničavanja zaštite ljudskih prava, koji potpada pod kategoriju polja slobodne procjene države članice. U tom pravcu je i odluka „*Kršćani protiv rasizma i fašizma protiv Ujedinjenog Kraljevstva*”, od 16. 7. 1980. godine, N° 8440/78 u kojoj je obrazloženo značenje pojma nužne zabrane u smislu člana 11 stav 2 Konvencije. Prema tome, cijeneći razloge date u osporenom rješenju, ovaj Sud smatra da su isti zasnovani na prihvatljivoj procjeni relevantnih činjenica. U konačnom, u spisima predmeta je priloženo i rješenje tuženog organa 17/6-1 broj: 222/2019-1874 od 14. 8. 2019. godine, kojim nije dozvoljeno održavanje javnog okupljanja – vjerskog skupa u organizaciji Crnogorske Pravoslavne Crkve, zakazane na istom mjesti istog dana u 10,00 časova.

Sud je cijenio i ostale navode tužbe pa je našao da nijesu od uticaja na zakonitost osporenog rješenja, odnosno da su bez uticaja na donošenje drugačije odluke. Posebno Sud ukazuje da je odredbom člana 15 član 4 Zakona o javnim okupljanjima i javnim priredbama propisano da odluka po tužbi se mora donijeti u roku od 48 časova od časa prijema spisa predmeta, to je Sud odluku u ovoj stvari donio na nejavnoj sjednici, bez održavanja tražene usmene rasprave.”

3. Analiza presuda protiv Crne Gore u kojima je utvrđena povreda konvencijskih prava

3.1. Član 2 – Pravo na život

Član 2

1. Pravo na život svakog lica zaštićeno je zakonom. Niko ne smije biti namjerno lišen života, osim prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.⁸¹

2. Lišenje života ne smatra se protivpravnim ovom članu, ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna:

- a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja,
- b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili spriječilo bjekstvo lica zakonito lišenog slobode,
- c) prilikom zakonitih mjera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune.

Član 2 štiti osnovno ljudsko pravo – pravo na život, koje je ujedno, uz zabranu mučenja, temeljna vrijednost Savjeta Evrope. Protokolom broj 13 ukinuta je mogućnost izricanja i propisivanja smrtne kazne. Član 2 u drugom stavu sadrži izuzetke pod kojima može doći do lišenja života iz upotrebe apsolutno nužne sile.⁸²

Kao i kod drugih konvencijskih prava, država u pogledu prava na život ima pozitivne i negativne obaveze. Praksa Evropskog suda se u pogledu ovih obaveza postepeno razvijala, i to od 1995. godine, kada je Sud prvi put odlučivao u meritumu o predstavi koja se ticala navodne povrede ovo člana, u predmetu *McCann i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.⁸³ Od tada pa do danas, praksa je

81 Usvajanjem Protokola br. 13 ukinuto je izricanje smrtne kazne.

82 Popović i grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, JP „Službeni glasnik”, 2017.

83 *McCann i drugi protiv Ujedinjenog kraljevstva*, predstavka br. 18984/91, A324, ECHR 1995.

obogaćena, a sadržina člana 2 razjašnjena, pa obuhvata negativnu obavezu države da se njeni organi uzdrže od nezakonitog lišenja života, kao i pozitivne obaveze da država preduzme mjere kojima se život štiti i sprovede istragu u situacijama u kojima postoji sumnja da je došlo do nezakonitog lišavanja života.⁸⁴

Međutim, Sud je mnogo puta naglasio da se član 2 Konvencije ne može tumačiti tako da svakom pojedincu garantuje apsolutni nivo sigurnosti u bilo kojoj aktivnosti u kojoj može biti ugroženo pravo na život, posebno kada dotično lice nosi stepen odgovornosti za nesreću jer je sebe izložilo neopravdanoj opasnosti.⁸⁵

Član 2 st. 1 Konvencije, pored pozitivne obaveze, nameće i proceduralnu obavezu, koja podrazumijeva sprovođenje djelotvorne istrage kada je pojedinac izgubio život kao rezultat sile koju su upotrebili državni agenti i mora rezultirati identifikovanjem učinilaca i njihovim kažnjavanjem. Tako glavni cilj istrage mora biti obezbjeđenje djelotvorne implementacije domaćih zakona koji štite pravo na život, odnosno obezbjeđenje odgovornosti državnih agenata kada su krivi za nečiju smrt.

Zbog široke primjene i tumačenja prava na život, predmeti pred Evropskim sudom koji su se ticali ovog prava odnosili su se na različita pitanja, kao npr.: zaštitu života novinara i žrtava nasilja u porodici, prava „nerođenog” djeteta, obaveze preduzimanja mjera radi sprječavanja samoubistva, pravo na odgovarajući stepen zdravstvene zaštite, pravo na smrt itd.⁸⁶

U periodu od 2009. godine do kraja 2021. godine, Evropski sud je u odnosu na Crnu Goru u dvije presude utvrdio povredu prava na život. U predmetu *Randelović protiv Crne Gore*⁸⁷ povrijeđen je procesni aspekt prava na život, jer istraga i naknadni krivični postupci nijesu bili u skladu sa zahtjevima brzine i efikasnosti otkrivanja uzroka potapanja čamca i stradanja članova porodica podnosilaca predstavki.

84 Popović i grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, JP „Službeni glasnik”, 2017.

85 *Molie protiv Rumunije* (odl.), predstavka br. 13754/02, st. 44; *Koseva protiv Bugarske* (odl.), predstavka br. 6414/02; *Gokdemir protiv Turske* (odl.), predstavka br. 66309/09, st. 17; *Guide on Article 2 of the Convention – Right to life*, Council of Europe, Human Rights Handbook Series.

86 Popović i grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, JP „Službeni glasnik”, 2017, str. 36.

87 Presuda *Randelović protiv Crne Gore*, predstavka br. 66641/10, predstavljena je u Analizi presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru, na str. 29. Analiza je dostupna na linku: <https://sudovi.me/static/vrhs/doc/11233.pdf>.

Tokom 2021. godine, Evropski sud je donio presudu u predmetu *Ražnatović protiv Crne Gore* u kojoj je utvrdio da nije bilo povrede prava na život.

Ražnatović protiv Crne Gore

predstavka br. 14742/18
presuda od 2. septembra 2021. godine

i. Analiza presude

Podnosioci predstavke su se žalili na osnovu materijalnog aspekta člana 2 Konvencije da je njihova majka i supruga, M. R., bila u stanju da počini samoubistvo zbog nemara Klinike za psihijatriju Kliničkog centra Crne Gore, u kojoj je bila hospitalizovana na dobrovoljnoj osnovi. Podnosioci predstavke su ukazivali na to da je bolnica znala ili je morala znati da je kod M. R. postojao stvarni i neposredni rizik od samoubistva i da nije preduzela mjere da takav rizik spriječi. Kako je Vlada tvrdila da podnosioci predstavke nijesu iscrpli sve domaće pravne ljekove, Sud je prije svega odlučivao o prihvatljivosti predstavke, da bi, nakon što je utvrdio da je predstavka prihvatljiva, ispitivao povredu materijalnog aspekta člana 2 Evropske konvencije.

(a) Činjenice

Majci i supruzi podnosilaca predstavke, M. R., dijagnostikovana je depresija 1999. godine. U periodu od 2000. do 2003. godine, dobrovoljno je liječena u Podgorici, Dobroti i Beogradu. Tokom ovog perioda, jednom je pokušala da izvrši samoubistvo, i to kada je bila kod kuće. U periodu od 2003. do 2006. godine, bila je dispanzerski pacijent Klinike za psihijatriju u Podgorici, mada ne redovan. Dana 6. decembra 2006. godine, primljena je kao dobrovoljni pacijent na istoj Klinici zbog pokušaja samoubistva. U decembru iste godine, bilo joj je dozvoljeno da provede vjerski praznik kod kuće sa porodicom, ali je odmah vraćena u bolnicu jer je tokom kratkog boravka kod kuće ponovo pokušala da izvrši samoubistvo i odmah je vraćena u bolnicu. U februaru 2007. godine, dobila je dozvolu da provede nekoliko dana sa porodicom zbog rođenja unučeta. Nakon dva dana provedena kod kuće, vratila se u bolnicu u 11 časova ujutru. Svojoj psihijatrici, V. G., rekla je da je bila nervozna, ali je poricala postojanje suicidalnih misli. Dodala je da je kod kuće uzimala redovnu terapiju. V. G. je odlučila da joj da jak sedativ i nakon pola sata M. R. je zaspala. Kada ju je V. G. provjerila u 13.30 časova, M. R. je još uvijek spavala. Oko 15 časova M. R. je dobila redovnu terapiju i rekla dežurnom psihijatru da će izaći napolje da se prošeta kroz dvorište bolnice, zajedno sa još jednom pacijentkinjom. Ipak, njih dvije su napustile krug bolnice bez dozvole, skočile sa obližnjeg mosta i utopile se.

Istraga o ovom događaju je pokrenuta, ali je nakon prikupljanja izjava od zaposlenih na Klinici za psihijatriju u Podgorici državni tužilac odlučio da nema elemenata krivičnog djela za koje se goni po službenoj dužnosti. Podnosioci predstavke nijesu iskoristili pravo da preuzmu gonjenje kao supsidijarni tužioc, ali su podnijeli tužbu za naknadu štete protiv Psihijatrijske klinike u Podgorici. Tokom postupka, između ostalih, saslušani su tadašnji direktor Klinike Ž. G. i psihijatrica V. G. Direktor je izjavio da zatvorena odjeljenja nijesu pogodna sredina za pacijente koji boluju od depresije i da bi bilo nehumano pacijenta kao što je M. R. smjestiti u zatvoreno odjeljenje. V. G. je izjavila da je pregledala M. R. odmah nakon što se vratila u bolnicu 14. februara 2007. godine ujutro. Tom prilikom, M. R. joj je rekla da nije dobro spavala i da je bila nervozna, ali je poricala postojanje suicidalnih misli. M. R. joj je takođe rekla da je kod kuće uzimala redovnu terapiju. Stoga je V. G. odlučila da joj da najjači dostupni sedativ, kako bi joj omogućila da odspava nekoliko sati i da se spremi za redovnu terapiju. Dodala je i da Klinika nema zatvoreno odjeljenje i da zdravstveno stanje M. R. nije bilo takvo da opravda njen smještaj u takvom odjeljenju. Objasnila je i da svi pacijenti imaju neograničen pristup spoljnim površinama klinike u vrijeme posjete i da su često koristili tu mogućnost. Tokom postupka, izvršena su dva vještačenja. Prvo vještačenje je ukazivalo na to da je M. R. trebalo da bude smještena na zatvorenom odjeljenju 14. februara 2007. godine, s obzirom na to da je ranije pokušavala da izvrši samoubistvo. Suprotno tome, prema drugom vještačenju, zdravstveno stanje M. R. tog dana nije bilo takvo da bi opravdalo njen smještaj na zatvorenom odjeljenju ili upotrebu mehaničkih ograničenja (kao što su kožne trake). Zbog kontradiktornih nalaza, sud je pozvao podnosioc predstavke da podnesu i treći nalaz, što nijesu učinili.

Osnovni sud je odbio tužbeni zahtjev, navodeći da podnosioci predstavke nijesu uspjeli da dokažu da M. R. nije imala adekvatnu njegu. U presudi je navedeno da M. R. nije pokazivala znake suicidalnih misli kritičnog dana. Stoga njeno zdravstveno stanje nije bilo takvo da opravda njen smještaj na zatvorenom odjeljenju ili upotrebu mehaničkih ograničenja. S tim u vezi, sud je smatrao da je drugi nalaz i mišljenje vještaka usklađeniji sa domaćim pravom i međunarodnim standardima koji su razvijeni posljednjih godina. Sud je prihvatio i procjenu V. G. da je upotreba najjačeg sedativa kako bi se M. R. omogućilo da odspava nekoliko sati bila adekvatna i proporcionalna u datim okolnostima. Viši sud u Podgorici je potvrdio presudu, a Vrhovni sud Crne Gore je odbio reviziju. Ustavni sud je odbio ustavnu žalbu jer nije našao razlog da se ne složi sa odlukama nižih sudova.

(b) Prihvatljivost

Kako je Vlada tvrdila da podnosioci predstavke nijesu iscrpili sve domaće pravne lijekove, jer nijesu podnijeli krivičnu prijavu u vezi sa smrću M.R. niti su započeli supsidijarno gonjenje nakon odluke državnog tužioca da u konkretnom slučaju nema osnova da preduzme gonjenje, Sud je prije svega odlučivao o prihvatljivosti predstavke.

Na početku, Sud je naglasio da određivanje da li je domaći postupak predstavljao djelotvoran pravni lijek u smislu člana 35 st. 1 Konvencije, koji podnosioc predstavke mora iscrpiti, zavisi od brojnih činilaca, naročito žalbe podnosioca predstavke, obima obaveza države na osnovu tog konkretnog člana Konvencije, dostupnih pravnih lijekova u tuženoj državi i konkretnih okolnosti predmeta. Tako je, na primjer, Sud utvrdio da, u oblasti nezakonite upotrebe sile od strane državnih službenika – ne samo greške, propusta ili nemara – građanski ili upravni postupak usmjeren isključivo na naknadu štete, a ne na obezbjeđivanja identifikovanja i kažnjavanja odgovornih lica, nije bio odgovarajuće i djelotvorno pravno sredstvo koje je moglo pružiti naknadu za pritužbe koje su se temeljile na materijalnom aspektu člana 2 i člana 3 Konvencije.⁸⁸ Suprotno tome, u slučajevima ljekarskog nemara, Sud smatra da će procesna obaveza države, nametnuta članom 2 Konvencije, a koja se tiče zahtjeva da se uspostavi efikasno pravosuđe, biti ispunjena ukoliko pravni sistem omogući žrtvama pravni lijek pred građanskim sudovima, samostalno ili u vezi sa pravnim lijekom pred krivičnim sudovima, omogućavajući da se utvrdi odgovornost ljekara i dobije naknada štete.⁸⁹ U slučaju kada postoji više pravnih lijekova koje pojedinac može koristiti, to lice ima pravo da izabere pravni lijek koji odgovara njegovom osnovnom žalbenom navodu. Drugim riječima, kada se koristi jedan pravni lijek, nije potrebno koristiti drugi pravni lijek koji u suštini ima isti cilj.⁹⁰

Konkretan predmet se tiče navodnog medicinskog nemara u kontekstu izvršenja samoubistva tokom perioda dobrovoljne hospitalizacije u psihijatrijskoj ustanovi. Kako Vlada nije osporavala djelotvornost građanske tužbe za naknadu štete u ovom kontekstu, Sud je smatrao da podnosioci predstavke nijesu morali pokretati krivični uz građanski postupak. Stoga je prigovor Vlade koji se odnosi na neiscrpljivanje domaćih pravnih lijekova – odbijen.

88 *Jeronoviš protiv Letonije* [VV], predstavka br. 44898/10, st. 76, Izvještaji o presudama i odlukama, 2016.

89 *Vo protiv Francuske* [VV], predstavka br. 53924/00, st. 90, ECHR 2004-VIII.

90 *Jeličić protiv Bosne i Hercegovine* (odl.), predstavka br. 41183/02, ECHR 2005-XII (izvodi).

(c) Osnovanost

Konkretan predmet je veoma sličan predmetu *Fernandes de Oliveira protiv Portugalije*. U presudi u tom predmetu, Sud je utvrdio da državni organi imaju opštu operativnu obavezu (tzv. *Osmanova obaveza*)⁹¹ koja se odnosi na dobrovoljne psihijatrijske pacijente da preduzmu razumne mjere da se pacijent zaštiti od stvarnog i neposrednog rizika od samoubistva. Potrebne mjere zavise od okolnosti određenog slučaja i te okolnosti će se često razlikovati, u zavisnosti od toga da li je pacijent hospitalizovan dobrovoljno ili prinudno. Striktniji standard ispitivanja se može primijeniti kod pacijenata koji nijesu hospitalizovani na dobrovoljnoj osnovi.

Shodno tome, Sud je ispitivao da li su nadležni organi znali ili su morali znati da je kod M. R. postojao stvarni i neposredni rizik od samoubistva i, ukoliko jeste, da li su uradili sve što se razumno moglo očekivati da preventivno djeluju na taj rizik, upotrebljavajući restriktivnije dostupne mjere.⁹² Pri tome, Sud je imao u vidu operativne izbore koji se moraju napraviti u smislu prioriteta i resursa prilikom obezbjeđivanja javnog zdravlja i pružanja određenih drugih javnih usluga isto kao što ima na umu teškoće koje su uključene u održavanje reda u modernim društvima.

Sud je ponovio da sama suština Konvencije jeste poštovanje ljudskog dostojanstva i ljudskih sloboda. S tim u vezi, nadležni organi moraju vršiti svoje dužnosti na način koji je u skladu sa pravima i slobodama konkretnog pojedinca, i to na takav način da se smanji mogućnost za samopovređivanje, bez narušavanja lične autonomije. Prekomjerno restriktivne mjere mogu izazvati sporove na osnovu članova 3, 5 i 8 Konvencije.

Kako bi utvrdio da li su organi znali ili su morali znati da je život pojedinca pod stvarnim i neposrednim rizikom, što bi pokrenulo obavezu preduzimanja preventivnih mjera, Sud uzima u obzir brojne faktore, kao što su: istorija duševnih bolesti, ozbiljnost mentalnog stanja, prethodni pokušaji samoubistva ili samopovređivanja, suicidalne misli ili prijetnje i znaci fizičke ili psihičke patnje.

Posmatrajući, prije svega, istoriju problema sa mentalnim zdravljem M. R., zajednički je stav da je ona patila od depresije duži vremenski period i da je bila hospitalizovana na različitim psihijatrijskim ustanovama na dobrovoljnoj osnovi u više navrata. Kada su u pitanju suicidalne misli ili prijetnje, Sud je primijetio da pred domaćim državnim organima nije sporena činjenica da je M. R. pokušala tri puta

91 *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 23452/94, st. 116, Izvještaji 1998-VIII.

92 *Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 27229/95, st. 93, ECHR 2001-III.

da izvrši samoubistvo. Dalje je utvrđeno da je, tokom njenog posljednjeg boravka na Klinici za psihijatriju u Podgorici, M. R. u dva navrata imala dozvolu da se vrati kući i provede vrijeme sa svojom porodicom jer je Klinika smatrala da je prestao rizik da može nauditi sebi. Konačno, oslanjajući se na svjedočenje psihijatra koji je liječio M. R., domaći sudovi su utvrdili da M. R. nije pokazivala znake suicidalnih misli posljednjeg dana života. U pogledu fizičkih i mentalnih poremećaja, na osnovu kliničkih zabilješki od 14. februara 2007. godine, domaći sudovi su utvrdili da nije bilo zabrinjavajućih znakova u ponašanju M. R. Konkretno, nakon što je spavala nekoliko sati, oko 15 časova je primila redovnu terapiju i otišla u šetnju zajedno sa još jednom pacijentkinjom. Psihijatrica koja ju je liječila objasnila je da svi pacijenti imaju neograničen pristup spoljašnjem dvorištu bolnice u vrijeme posjete i da su često koristili tu mogućnost. Domaći sudovi su prihvatili tu procjenu.

Nakon ocjene navoda iz podnijete predstavke, podnijetih pisanih opservacija u pravnoj odbrani države od strane Zastupnice Crne Gore pred Evropskim sudom, a u svijetlu domaćeg prava i ustanovljenih međunarodnih standarda, Sud je utvrdio da nije bilo povrede materijalnog aspekta člana 2 Konvencije.

Sud je u presudi zaključio da nije bilo uvjerljivih elemenata da bi se odstupilo od zaključaka koje su u svojim odlukama donijeli domaći sudovi, a koji se odnose na to da Klinika za psihijatriju Kliničkog centra Crne Gore nije znala niti je morala znati za postojanje neposrednog rizika po život M.R. koja je na dobrovoljnoj osnovi boravila na liječenju u istoj klinici. Shodno tome, Sud nije našao potrebnim da cijeni drugi dio Osman/Keenan testa, odnosno da procjenjuje da li su nadležni organi preduzeli sve mjere koje su se od njih razumno mogle očekivati.⁹³ U svijetlu navedenog, nije bilo povrede člana 2 Konvencije.

ii. Postupak izvršenja presude

S obzirom na to da je navedenom presudom Sud utvrdio da država Crna Gora nije povrijedila nijedno Konvencijom zaštićeno pravo i slobodu podnosilaca predstavke, navedena presuda ne podliježe izvršenju.

iii. Značaj za sudsku praksu

Predmet *Ražnatović protiv Crne Gore* odnosi se na zaštitu prava lica koje se nalazilo na dobrovoljnom liječenju u Klinici za psihijatriju. Standardi koji su objašnjeni i primijenjeni u ovom predmetu mogu se odnositi ne samo na lica koja su na dobrovoljnom ili prisilnom liječenju, već i na lica koja su na neki drugi način

⁹³ *Fernandes de Oliveira protiv Portugalije*, predstavka br. 78103/14, st. 132, ECHR 2019.

pod kontrolom države, kao npr. lica koja su lišena slobode u vezi sa krivičnim postupkom. Član 2 zahtijeva da se država uzdrži od namjernog oduzimanja života, ali i da preduzme odgovarajuće korake da zaštiti živote onih koji su u njenoj nadležnosti. Dakle, osim negativnih, postoje i pozitivne obaveze države koje, prije svega, uključuju njenu dužnost da osigura pravo na život uspostavljanjem zakonodavnog i administrativnog okvira koji će obezbijediti efektivno odvracanje od prijetnji po ovo pravo. Pozitivna obaveza takođe zahtijeva uspostavljanje djelotvornog nezavisnog pravosudnog sistema koji može utvrditi uzrok smrti pacijenata u javnom ili privatnom sektoru, kao i one koji su odgovorni.⁹⁴

Predmete u kojima se pokreće pitanje odgovornosti države za naknadu nematerijalne štete zbog smrti lica koje je bilo pod kontrolom države srijećemo u nacionalnoj sudskoj praksi. Takav primjer je predmet Osnovnog suda u Herceg Novom P. br. 593/18. Naime, u tom predmetu su tužioci I i II reda roditelji, a tužilac III reda brat pok. J. M., koji je izgubio život dana 23. 9. 2008. godine, i to tako što je nakon lišenja slobode pobjegao iz auta kojim ga je policija sprovodila, pri čemu nije bio vezan lisicama kao propisanom sredstvu prinude, odnosno sredstvu za vezivanje. Nakon toga je utrcao u ulaz obližnje zgrade, sa čijeg krova je skočio.

U toku postupka je utvrđeno da je tužena država pokrenula disciplinske postupke protiv tri policijska službenika, a jedan od njih je u januaru 2009. godine oglašen krivim za počinjeni teži disciplinski prekršaj (nepreduzimanje ili nedovoljno preduzimanje mjera za bezbjednost lica, imovine i povjerenih stvari), te mu je izrečena novčana kazna, dok su druga dva policijska službenika oslobođena od disciplinske odgovornosti.

Međutim, sud je našao da je istaknuti prigovor zastarjelosti potraživanja osnovan, pa je odbio tužbeni zahtjev obrazlažući:

„(...) čl. 385 ZOO-a, je propisano da potraživanje naknade prouzrokovane štete zastarijeva za tri godine od kada je oštećenik saznao za štetu i za lice koje je štetu učinilo. U st. 2 istog člana propisano je da u svakom slučaju ovo potraživanje zastarijeva u roku od pet godina od kada je šteta nastala. Naime, kako je u konkretnom utvrđeno da je pok J. M. preminuo dana 23.09.2008. godine izvršivši samoubistvo na način što je bježeći od policije skočio sa zgrade, a kako je rješenjem od 28.01.2009. godine utvrđeno da je učinjen propust u načinu postupanja pripadnika Uprave policije to je za nastanak štete odgovorna tužena. Dakle tužioci su za lice koje je štetu učinilo saznali

94 *Dodov protiv Bugarske*, predstavka br. 59548/00, st. 80, ECHR 2008.

najkasnije dana 28.01.2009. godine to se objektivni rok iz st. 2 čl. 385 ZOO ima računati od toga dana.

Imajući u vidu navedeno i činjenicu da je tužba u ovoj pravnoj stvari podnijeta 20. 09. 2018. godine, to je očigledno da je protekao i subjektivni i objektivni rok u kojem su tužioci mogli tražiti naknadu štete.”

Iako je u ovom predmetu tužbeni zahtjev odbijen zbog nastupanja zastarjelosti, predmet pruža primjer događaja iz kojeg se može javiti pitanje odgovornost države za povredu člana 2 Evropske konvencije i potrebu da država ispuni svoje pozitivne obaveze. Zaštita prava iz člana 2 Konvencije nije samo na sudu, već i na drugim državnim organima, pa se u tom smislu mogu cijeniti i disciplinski postupci koje je tužena država pokrenula protiv policajaca koji su učestvovali u ovom događaju. Takođe, treba imati u vidu da pravo na život uključuje pozitivne obaveze države, a između ostalog i obavezu da se sprovede istraga, pa se nameće pitanje od kada treba računati početak roka zastarijevanja tužbe za naknadu štete. Izgleda da se početak roka zastarijevanja ne može računati od predmetnog događaja, već od trenutka povrede navedene procesne obaveze.

Navedena presuda je potvrđena presudom Višeg suda u Podgorici Gž. br. 6642/20.

Ovaj slučaj asocira na predmet *Petrović protiv Srbije*,⁹⁵ u kojem je Evropski sud utvrdio povredu člana 2 Konvencije zbog nedjelotvorne istrage smrti Dejana Petrovića, koji je nakon hapšenja i dovođenja na ispitivanje, dok je bio vezan lisicama i u pratnji trojice policajaca, udario glavom u zatvoreni prozor, polomio staklo, iskočio u dvorište i preminuo u bolnici, poslije mjesec dana.

U presudi je Evropski sud ukazao da prema članu 2, u slučaju tvrdnji koje pokreću pitanja nemarnog postupanja, procesna obaveza može nastati poslije pokretanja postupka od strane rođaka preminulog, a pravni lijek podnijet u parničnom, upravnom ili čak disciplinskom postupku može biti dovoljan. Pošto su često, u praksi, tačne okolnosti smrti u takvim slučajevima ograničene na saznanje državnih službenika ili vlasti, pokretanje odgovarajućeg domaćeg postupka biće uslovljeno odgovarajućom zvaničnom istragom, koja mora biti nezavisna i nepristrasna.

95 *Petrović protiv Srbije*, predstavka br. 40485/08, st. 73, ECHR 2014.

Evropski sud je naglasio da u slučajevima u kojima pritvoreno lice premine dok je u pritvoru kod državnih organa, bez obzira na primijenjeni način istrage, sama činjenica da su vlasti obaviještene o smrti dovodi do *ipso facto* obaveze prema članu 2 Konvencije da se sprovede djelotvorna istraga o okolnostima smrti, bez obzira da li su navodni počinioci državni službenici, ili su nepoznati, ili je povredu nanijelo samo lice o kome je riječ. Državni organi ne mogu prepustiti inicijativu najbližem srodniku da podnese zvaničnu prijavu ili preuzme odgovornost za sprovođenje bilo kakvih istražnih radnji.

Sud je i u ovom predmetu ponovio da kako bi istraga o smrti bila „djelotvorna”, ona najprije mora biti odgovarajuća, odnosno takva da omogući utvrđivanje relevantnih činjenica, identifikaciju i kažnjavanje odgovornih. Iako to nije obaveza rezultata, već samo sredstava, istraga o smrti pritvorenog lica mora biti temeljna, a vlasti moraju preduzeti razumne radnje koje su im na raspolaganju da obezbijede dokaze o događaju. Kako bi istraga bila djelotvorna, može se uopšteno smatrati neophodnim da lica odgovorna za sprovođenje istrage budu nezavisna od onih umiješanih u događaje.

Bitno je da se činjenice i svaka nezakonitost odmah utvrde sa potrebnom marljivošću. Svrha istrage u takvim situacijama nije samo obezbjeđivanje djelotvorne primjene domaćeg prava koje štiti pravo na život, već očuvanje povjerenja javnosti u posvećenost vlasti očuvanju vladavine prava, kao i sprječavanje svake pojave prikrivanja ili tolerisanja nezakonitih postupaka u slučajevima u kojima su umiješani državni službenici ili tijela, kako bi se osigurala djelotvornost istrage povodom smrti koja je nastupila u okviru njihove nadležnosti. Iz istih razloga, mora postojati dovoljan element nadzora javnosti tokom istrage i, u svim slučajevima, uključivanje najbližih srodnika u mjeri koja je neophodna za zaštitu njihovih zakonitih interesa.

Član 2 Konvencije može zahtijevati i pozitivnu obavezu vlasti da preduzmu preventivne operativne mjere kako bi zaštitile pojedinca od druge osobe⁹⁶ ili, u posebnim okolnostima, od sebe samoga.⁹⁷ Pri tome se državi ne mogu nametati obaveze koje nijesu realne, što je naglašeno, na primjer, i u presudi u predmetu *Kukhalashvili i drugi protiv Gruzije*.⁹⁸ U ovom predmetu, Evropski sud je utvrdio povredu člana 2 zbog nedostatka nezavisne i nepristrasne istrage policijske akcije u zatvoru, kao i prekomjerne upotrebe sile od strane policije. Obrazlažući relevantne

96 *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 23452/94, st. 115, Izvještaji 1998-VIII.

97 *Haas protiv Švajcarske*, predstavka br. 31322/07, st. 54, ECHR 2011.

98 *Kukhalashvili i drugi protiv Gruzije*, predstavke br. 8938/07 i 41891/07, ECHR 2020. Sažetak presude dostupan na https://sudovi.me/static/vrhs/doc/Odabrani_slucajevi_Evropskog_suda_za_ljudska_prava_-_januar-jun_2020.pdf.

principe u pogledu pozitivnih obaveza iz člana 2 Konvencije, Evropski sud je ukazao na činjenicu da se ne smije zaboraviti da pozitivne obaveze nijesu bez uslova: neće svaka pretpostavljena prijetnja po život obavezati vlasti da preduzmu posebne mjere kako bi otklonile rizik. Obaveza preduzimanja određenih mjera nastaje samo ukoliko su vlasti u datom momentu znale ili su morale znati za postojanje stvarnog i neposrednog rizika po život i ukoliko su vlasti zadržale određeni nivo kontrole nad situacijom. Pošto je država dužna da preduzme samo one mjere koje su „izvodljive” u datim okolnostima, pozitivna obaveza mora biti tumačena na način koji ne nameće nemogući ili nesrazmjeran teret vlastima, imajući u vidu teškoće u upravljanju modernim društvima, nepredvidljivost ljudskog ponašanja i operativne izbore koji moraju biti učinjeni s obzirom na prioritete i postojeća sredstva. U tom kontekstu, Evropski sud je ukazao i da treba zapamtiti da upotreba sile od strane državnih agenata, a u svrhu postizanja jednog od ciljeva iz člana 2 st. 2, može biti opravdana tom odredbom, tamo gdje je zasnovana na iskrenoj i stvarnoj vjeri da je upotreba sile bila neophodna.⁹⁹

Dakle, kako bi postojala odgovornost države za akte pojedinaca koji su naudili sebi ili drugome, a bili su pod patronatom države, potrebno je cijeliti sve okolnosti predmeta i uzeti u obzir da li su državni organi znali ili su morali znati da je kod određenog lica postojao stvarni i neposredni rizik od samoubistva i, ukoliko jeste, da li su uradili sve što se razumno moglo očekivati da preventivno djeluju na taj rizik.

Predmeti u kojima se mora voditi računa o izloženim standardima člana 2 Evropske konvencije jesu vanparnični predmeti prisilnog smještaja u zdravstvenu ustanovu radi psihijatrijskog liječenja. Reagovanjem u ovakvim situacijama država izvršava pozitivne obaveze kako bi zaštitila lica sa psihičkim smetnjama, za koja je utvrđeno da predstavljaju opasnost po druge i/ili sebe. Primjer je rješenje Osnovnog suda u Kotoru Os. br. 10/21 od 1. 2. 2021. godine, kojim je prema V. N. određen prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu u trajanju od 30 dana.

Odlučujući o žalbi na ovo rješenje, Viši sud u Podgorici je u rješenju Gž. br. 3885/21 od 7. 9. 2021. godine potvrdio prvostepeno rješenje, navodeći:

„Kako punomoćnica protivnice predlagača nije osporila sadržinu nalaza i mišljenja vještaka medicinske struke dr M.R., niti njegov iskaz na ročištu pred prvostepenim sudom od 01.09.2021. godine, kao i predložio dopunsko vještačenje, neprihvatljive su tvrdnje da iz žalbe punomoćnice protivnice predlagača da su podaci o zdravstvenom

99 Ibid., st. 146.

stanju protivnice predlagača oskudni, zbog čega je potrebno izvršiti dodatna psihijatrijska ispitivanja njene ličnosti, a posebno što u prethodnom vremenskom periodu nije izvršila nijedno krivično djelo, iz razloga što provedeno vještačenje, medicinska dokumentacija, dosadašnje liječenje i duševno zdravlje tužilje opravdavaju zaključak o produženju prisilnog smještaja protivnice predlagača u navedenu ustanovu, zbog toga što je opasna za sebe i okolinu, imajući u vidu njeno duševno oboljenje, koje je detaljno opisano u nalazu i mišljenju neuropsihijatra dr. M. R., na navedenom ročištu.

Vještak neuropsihijatar dr. M. R. je u svom nalazu i mišljenju, kao i prilikom izjašnjenja na pitanja punomoćnika protivnice predlagača na ročištu pred prvostepenim sudom od 01.09.2021. godine, na osnovu pregleda protivnice predlagača, utvrđuje da je pacijent u trenutku pregleda svjesna, ali da se verbalni kontakt teško uspostavlja i ne može se ni probuditi ni održati, da je potpuno dezorijentisana, napeta, negativistična, hostilna, misaoni dok dislociran, prisutne su halucinacije slušnog i vizuelnog tipa, a vjerovatno se osjeća ugroženom od strane suda i ostalih na ročištu, da je potpuno nekritična u odnosu na svoju bolest, ne prihvata liječenje jer smatra da nije bolesna, da se kod protivnice predlagača radi o rezidualnoj šizofreniji sa šifrom F20.5, što predstavlja teški psihički poremećaj, odnosno sekvence najtežeg psihijatrijskog oboljenja koje praktično opustoše ličnost u potpunosti, tako da ona ne mora biti prisilno hospitalizovana radi daljeg liječenja i pokušaja vraćanja u stvarni svijet i življenja van ustanove, da tokom vremena bolest može samo da napreduje, ali se dobro balansiranom terapijom i uz saradnju pacijenta može držati pod kontrolom duži niz godina, da kod ove pacijentkinje ambulantno liječenje ne dolazi u obzir, zbog nesređene porodične situacije koja bi joj pružila ne samo pomoć, već i podršku i da konačno zaključuje da je prisilna hospitalizacija opravdana i neophodna, jer protivnica predlagača zbog svojih psihičkih smetnji ugrožava vlastito zdravlje, druge osobe i okruženje, da je ona već jedanput prisilno hospitalizovana zbog pokušaja samoubistva, da se u konkretnom slučaju radi o paranoidnoj šizofreniji šifra F 20.0, a koja dijagnoza spada u najteža psihijatrijska oboljenja, zbog čega je prije svega opasna za sebe, nepredvidiva u svom ponašanju i suicid (samoubistvo) može lako biti posledica takvog ponašanja, a u krajnjem je opasna i po druge i po okolinu.

Prema tome navodi iz žalbe protivnice predlagača kojima se suprotno tvrdi lišeni su bilo kakvog činjeničnog i pravnog osnova.”

3.2. Član 3 – Zabrana mučenja

Član 3 Zabrana mučenja

Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Član 3 predstavlja temeljnu vrijednost demokratskog društva i apsolutno pravo od čijeg se poštovanja ne može odstupiti ni u jednoj situaciji. Najkraća odredba Konvencije zadala je dosta problema u tumačenju upravo zbog svoje sažetosti i opštosti. Sa druge strane, kao takva, omogućila je da Evropski sud bude kreativan u tumačenju i da kroz brojnu praksu pojasni njen sadržaj.¹⁰⁰ Svaka od kategorija zabranjenog postupanja koja čini ovaj član – mučenje, nečovječno postupanje ili kažnjavanje, te ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje – precizirana je odlukama i presudama Evropskog suda. Ova ponašanja predstavljaju zlostavljanje.¹⁰¹ Iako je prilikom pisanja Konvencije bilo amandmana koji su preciznije određivali navedene kategorije ponašanja, odustalo se od njihovog propisivanja, jer je zaključeno da bi se time mogla ugroziti apsolutna zabrana zlostavljanja.¹⁰²

Prema praksi Suda, mučenje je svjesno nehumano postupanje koje prouzrokuje veoma ozbiljne i okrutne patnje.¹⁰³ U predmetu *Aksoy protiv Turske*,¹⁰⁴ Sud je dodao i da je mučenje težak oblik nehumanog postupanja koji se vrši sa određenom svrhom, kao što je dobijanje informacija, priznanja ili kažnjavanja.¹⁰⁵ Dakle, tri elementa izdvajaju mučenje od ostalih kategorija zlostavljanja: jači stepen patnje, namjera i cilj.

Nečovječno postupanje je određeno intenzivnom tjelesnom ili duševnom patnjom kao posljedicom.¹⁰⁶ Evropski sud je rijetko u svojoj praksi razdvajao

100 Harris, O' Boyle and Warbick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 4th edition.

101 Popović i grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, JP „Službeni glasnik”, 2017.

102 Maria Pleić – rad o članu 3 i odlukama protiv HR.

103 *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 5310/71, st. 167, Serija A, br. 25, str. 66.

104 *Aksoy protiv Turske*, predstavka br. 21987/93, 1996-VI; 23 EHRR 553.

105 Ibid.

106 Popović i grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, JP „Službeni glasnik”, 2017.

nečovječno kažnjavanje od nečovječnog postupanja i odvojeno odlučivao o tome da li je član 3 povrijeđen takvim postupanjem.¹⁰⁷ Pojam „kažnjavanje” treba shvatiti u njegovom opštem značenju, tako da se odnosi na izvršenje sudskih i svih drugih vidova sankcija.¹⁰⁸ U predmetu *Chember protiv Rusije*¹⁰⁹ radilo se o nečovječnom kažnjavanju, jer je vojniku za kojeg se znalo da ima problem sa koljenom naloženo da kao kaznu za neizvršene obaveze uradi 350 čučnjeva. Vojniku je pozlilo, a kasnije je i otpušten iz vojske iz medicinskih razloga, uz utvrđivanje invaliditeta.

Određenje kategorije „ponižavajuće postupanje” razvijalo se vremenom, a u jednoj od skorijih presuda Evropski sud ga je opisao kao postupanje koje ponižava ili obezvrjeđuje pojedinca time što ne pokazuje poštovanje njegovog ljudskog dostojanstva ili ga umanjuje ili izaziva osjećanja straha, strepnje ili niže vrijednosti, koja mogu da slome njegovu fizičku ili mentalnu otpornost.¹¹⁰ Dakle, pri određivanju da li je neko postupanje bilo ponižavajuće, treba imati u vidu da li je izazvalo poniženje i sramotu. Sa druge strane, kod nečovječnog postupanja naglašena je fizička i psihička patnja.¹¹¹

Kao uobičajeni primjer ponižavajućeg kažnjavanja obično se navodi predmet *Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,¹¹² gdje je utvrđena povreda člana 3 zbog fizičkog kažnjavanja dječaka u školi. Nakon što je fizički napao svog druga, petnaestogodišnji dječak je bio osuđen od strane redovnog suda na tjelesnu kaznu – udaranje šibom po obnaženoj zadnjici. Kaznu je izvršila policija, uz prisustvo dječakovog oca i ljekara. U obrazloženju, Sud je naveo da je dječak bio ponižen, da je proteklo određeno vrijeme između izricanja kazne i njenog izvršenja (3 nedjelje), da je kaznu izvršilo njemu nepoznato lice, te da je dodatnu neprijatnost izazvao način izvršenja.¹¹³

I član 3 stvara negativne i pozitivne obaveze za državu. Negativna obaveza nalaže državi da ne vrši zlostavljanje, a pozitivna obaveza zahtijeva da država stvori

107 Harris, O' Boyle and Warbick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 4th edition.

108 Popović i grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, JP „Službeni glasnik”, 2017, i *Priručnik za primjenu člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Erik Svanidze i Graham Smith, Savjet Evrope, 2018. Priručnik je dostupan na linku: <https://rm.coe.int/handbook-on-article-3/168092d150>.

109 *Chember protiv Rusije*, predstavka br. 7188/03, st. 56, ECHR 2008.

110 *Pretty protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 2346/02, st. 52, ECHR 2002.

111 *Priručnik za primjenu člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Erik Svanidze i Graham Smith, Savjet Evrope, 2018. Priručnik je dostupan na linku: <https://rm.coe.int/handbook-on-article-3/168092d150>.

112 *Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 5856/72, A26, ECHR 1978.

113 Popović i grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, JP „Službeni glasnik”, 2017.

uslove da pojedinci u njoj jurisdikciji budu zaštićeni od zlostavljanja, ali i da djelotvorno istražuje optužbe za zlostavljanje.¹¹⁴

Državne vlasti će isključivo krivičnim gonjenjem i kažnjavanjem odgovornih lica poslati jasnu poruku da za mučenje i ostale oblike zlostavljanja mora postojati „nulta tolerancija”.

U prethodnom periodu, Evropski sud je donio četiri presude kojima je utvrdio povredu člana 3 Evropske konvencije u odnosu na Crnu Goru. U predmetima *Bulatović protiv Crne Gore*¹¹⁵ i *Bigović protiv Crne Gore*¹¹⁶ povreda je nastala usljed neadekvatnih uslova pritvora. Policijska tortura i nedjelotvorna istraga bili su razlozi povrede člana 3 u predmetima *Milić i Nikezić protiv Crne Gore*¹¹⁷ i *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*¹¹⁸.

Tokom 2021. godine, Evropski sud je donio jednu presudu u kojoj je utvrđena povreda zabrane mučenja u procesnom aspektu. Presuda se odnosi na predmet *Baranin i Vukčević protiv Crne Gore*.

Baranin i Vukčević protiv Crne Gore,

predstavke br. 24655/18 i 24656/18
presuda od 11. marta 2021. godine

i. Analiza presude

Predmet se tiče pritužbi podnosilaca predstavki na osnovu članova 3 i 13 Konvencije u vezi sa zlostavljanjem od strane neidentifikovanih policijskih službenika 24. oktobra 2015. godine, te navodnog nedostatka djelotvorne istrage u

114 Ibid.

115 Presuda *Bulatović protiv Crne Gore*, predstavka br. 67320/10, prikazana je u Analizi presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru, na str. 32. Analiza je dostupna na linku: <https://sudovi.me/static/vrhs/doc/11233.pdf>.

116 Presuda *Bigović protiv Crne Gore*, predstavka br. 48343/16, prikazana je u *Analizi presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru za 2018. i 2019. godinu*, na str. 48 i 54. Analiza je dostupna na linku: https://sudovi.me/static/vrhs/doc/16_II_-_Dopuna_Analize_-_MNE.pdf.

117 Presuda *Milić i Nikezić protiv Crne Gore*, predstavka br. 54999/10 i 10609/11, prikazana je u *Analizi presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru*, na str. 35. Analiza je dostupna na linku: <https://sudovi.me/static/vrhs/doc/11233.pdf>.

118 Presuda *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*, predstavke br. 1451/10, 7260/10 i 7382/10, prikazana je u *Analizi presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru*, na str. 38. Analiza je dostupna na linku: <https://sudovi.me/static/vrhs/doc/11233.pdf>.

vezi sa predmetnim incidentom, kao i nedostatka djelotvornog domaćeg pravnog lijeka s tim u vezi.

Prije odlučivanja u meritumu, Sud je cijenio prihvatljivost predstavki.

Vlada je tvrdila da su predstavke neprihvatljive s obzirom na to da su podnosioci predstavki izgubili svoj status žrtve. Naime, Ustavni sud Crne Gore je izričito utvrdio postojanje povrede i po osnovu materijalnog i po osnovu procesnog aspekta člana 3 Konvencije, te je podnosiocima predstavki pojedinačno dosuđen iznos od po 5.000,00 eura u građanskom postupku. Vlada je takođe navela da podnosioci predstavki nijesu obavijestili Sud o ovom građanskom postupku, iako je isti bio pokrenut prije nego što je predstavka bila podnijeta Sudu, te da se nepotpuni podnesci mogu smatrati zloupotrebom prava na podnošenje predstavke.

Podnosioci predstavki su naveli da i dalje mogu tvrditi da su žrtve povrede člana 3 Konvencije u pogledu nedjelotvorne istrage, s obzirom na to da se građanski postupak, koji je trajao u trenutku kada su podnosioci predstavki dostavili kao odgovor svoja izjašnjenja, odnosio samo na materijalni aspekt člana 3 Konvencije. Međutim, Sud je smatrao da je pitanje jesu li podnosioci predstavki očuvali svoj status žrtve tijesno povezano sa suštinom njihove pritužbe, pa ga je ispitivao zajedno sa meritumom pritužbe u smislu procesnog aspekta člana 3.

Pri odlučivanju o povredi člana 3 Konvencije, Sud je podsjetio na glavne principe djelotvorne istrage i, primjenjujući ih na okolnosti predmeta, zaključio da je bilo povrede procesnog aspekta, jer istraga nije bila brza, temeljna i nezavisna i nije obezbijedila dovoljan stepen javnog nadzora.

(a) Činjenice

Dana 24. oktobra 2015. godine, u Podgorici su organizovani protesti opozicione političke koalicije ispred zgrade Skupštine. Veliki broj policijskih službenika je bio raspoređen u cilju osiguravanja bezbjednosti skupa, uključujući članove Posebne jedinice policije („PJP”) i Specijalne antiterorističke jedinice („SAJ”). U jednom trenutku protesta počeli su neredi nasilne prirode. Neki od učesnika protesta su pokušali da nasilno uđu u zgradu Skupštine, a na službenike policije je bacano kamenje i molotovljevi kokteli. Načelnik Centra bezbjednosti („CB”) u Podgorici, koji je bio zadužen za osiguravanje bezbjednosti na protestu, naredio je prekid skupa. Iste noći je došlo do niza incidenata u gradu, poput pljačkanja prodavnica i razbijanja izloga, uključujući i stakla banaka. Ukupan broj povrijeđenih lica je bio 54, među kojima je bilo 29 policijskih službenika, a 25 učesnika protesta.

Iste večeri, oko 22.30 časova, podnosioci predstavki su se zatekli u blizini protesta, ali nijesu učestvovali u njima. U cilju izbjegavanja grupe učesnika protesta, uputili su se u sporednu ulicu prema policiji, koja ih je propustila da prođu. Nakon nekoliko metara više maskiranih policijskih službenika je prišlo podnosiocima predstavki, naložilo im da legnu na trotoar, verbalno su ih vrijeđali i udarali nogama. Jedan od policijskih službenika je glavu drugog podnosioca predstavke pritisknuo stopalom uz tlo. Vozilo SAJ-a marke „Hummer” se nalazilo na licu mjesta, uz nekoliko drugih vozila. Ovaj događaj je snimljen sa prozora obližnje kancelarije i postavljen na „YouTube” od strane glavnog urednika dnevnog lista „Vijesti”. Narednog dana, SAJ je sačinila jedan izvještaj o događajima i upotrebi sile prethodne noći, ali ovaj incident nije bio spomenut. Osnovno državno tužilaštvo u Podgorici („ODT”), nakon pregledanja video-snimka, pokrenulo je postupak protiv nepoznatih službenika SAJ-a zbog krivičnog djela zlostavljanja.

Podnosioci predstavki su zatražili medicinsku pomoć i konstatovane su im lakše tjelesne povrede, a incident su prijavili policiji.

U narednih godinu i po dana, ODT je preduzelo niz radnji povodom ovog incidenta, kao što su: zahtijevanje od Uprave policije da pruži obavještenje o radnjama koje su preduzete u cilju identifikacije službenika koji su učestvovali u incidentu, zahtijevanje od SAJ-a da dostavi podatke o GPS poziciji svih službenih motornih vozila, saslušanje podnosilaca predstavki, zahtjev CB za dostavljanje video-snimaka iz apoteke u čijoj se blizini dogodio predmetni incident, pribavljanje nalaza i mišljenja vještaka medicinske struke o povredama koje su zadobili podnosioci predstavki itd. Međutim, službena lica koja su primijenila silu prema podnosiocima predstavki nijesu identifikovana.

Podnosioci predstavki su podnijeli ustavne žalbe u kojima su se žalili na mučenje, nečovječno i ponižavajuće postupanje i nedostatak djelotvorne istrage, a Ustavni sud je dana 21. juna 2017. godine utvrdio povredu materijalnog i procesnog aspekta člana 3 Konvencije. Takođe, utvrđeno je da istraga koju je sprovelo ODT nije bila temeljna, nezavisna i brza. Stoga je Ustavni sud naložio ODT-u da sprovede temeljnu, brzu i nezavisnu istragu u cilju identifikovanja i krivičnog gonjenja policijskih službenika u odnosu na koje je postojala osnovana sumnja da su počinili krivično djelo zlostavljanja podnosilaca predstavki. Navedeno je trebalo izvršiti u roku od tri mjeseca od dana objavljivanja odluke u „Službenom listu Crne Gore”, tj. od 3. avgusta 2017. godine.

Nakon odluke Ustavnog suda, u periodu od 18. septembra do 3. novembra 2017. godine, ODT je saslušalo glavnog urednika dnevnog lista „Vijesti”, direktora „TV Vijesti”, vlasnicu apoteke, komandanta PJP-a i 54 službenika SAJ-a. Tokom

istog perioda, ODT je urgiralo da ga Uprava policije i ministar unutrašnjih poslova obavijeste o preduzetim mjerama u cilju identifikovanja počinitelja. ODT je takođe od načelnika CB u Podgorici zahtijevalo da ga obavijesti o tome da li su pripadnici drugih interventnih jedinica bili raspoređeni na licu mjesta, te ukoliko jesu, da ga obavijesti o njihovom identitetu. ODT je 3. novembra 2017. godine sačinilo izvještaj u kojem je ukazano na sve navedene mjere koje su bile preduzete i na postignute rezultate, a navedeno je i da jedan od službenika SAJ-a nije bio saslušan, s obzirom na to da se nalazio na mirovnoj misiji u inostranstvu. U istom izvještaju je takođe navedeno da su ministar unutrašnjih poslova i direktor Uprave policije pitani dva puta da identifikuju policijske službenike, ali bez rezultata. U izvještaju je zaključeno da su neki policijski službenici nesporno počinili predmetno krivično djelo, ali da je na osnovu cjelokupnog prikupljenog i ranijeg dokaznog materijala bilo nemoguće da se oni identifikuju. Izgleda da je predmetna istraga i dalje u toku.

Druge relevantne činjenice

ODT je 31. maja 2016. godine podiglo optužnicu protiv komandanta SAJ-a zbog krivičnog djela pomoć učiniocu poslije izvršenog krivičnog djela. Optužnica je upućivala na to da je on svjesno prikrivao identitet službenika SAJ-a koji su počinili krivično djelo mučenje i zlostavljanje. Iako je znao da su oni nezakonito upotrijebili silu nanijevši tjelesne povrede podnosiocima predstavki i ostalim licima, on je pružio lažne informacije o okolnostima pod kojima su počinjena ova krivična djela. Osnovni sud u Podgorici je dana 23. januara 2017. godine komandanta SAJ-a oglosio krivim za navedeno krivično djelo i osudio ga je na kaznu zatvora od pet mjeseci. U svojoj presudi, sud je utvrdio da su službenici SAJ-a nezakonito upotrijebili silu na tri lokacije u Podgorici 24. oktobra 2015. godine.

Podnosioci predstavki su u septembru 2017. godine pokrenuli građanski postupak protiv Države – Ministarstva unutrašnjih poslova, tražeći naknadu na ime nematerijalne štete za pretrpljene fizičke i duševne bolove kao rezultat prebijanja. Osnovni sud u Podgorici je u junu 2019. godine donio presudu kojom je djelimično usvojio tužbeni zahtjev i podnosiocima predstavki po osnovu naknade nematerijalne štete dosudio iznos od po 5.000,00 eura. Viši sud je potvrdio ovu presudu. Konkretno, navedeni sudovi su utvrdili da su podnosioci predstavki bili podvrgnuti prekomjernoj i nepotrebnoj upotrebi sile, te da su pretrpjeli fizičko zlostavljanje. Ovo je dovelo do povrede njihovog prava na lično dostojanstvo, slobodu, čast i ugled, te je bilo suprotno članu 3 Konvencije. Sudovi su takođe utvrdili da podnosioci predstavki nijesu isprovocirali upotrebu sile.

(b) Prihvatljivost

Ocjenjujući da li su predstavke prihvatljive, Evropski sud je istakao da su nacionalne vlasti dužne da isprave svaku navodnu povredu Konvencije. U pogledu pritužbi na osnovu člana 3, poput onih koje su istaknute u ovom predmetu, uz priznavanje povrede nacionalne vlasti moraju: da (i) pruže nadoknadu ili barem da osobi pruže mogućnost da zatraži i ishoduje naknadu za pretrpljenu štetu usljed predmetnog zlostavljanja;¹¹⁹ i da (ii) sprovedu detaljnu i djelotvornu istragu koja bi mogla dovesti do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih.¹²⁰

Dodjela naknade žrtvi ne može predstavljati jedino zadovoljenje zbog povrede člana 3, jer ukoliko bi vlasti reakciju na slučajeve namjernog zlostavljanja od strane službenih lica svele isključivo na isplatu naknade i kada ne bi dovoljno radile na gonjenju i kažnjavanju odgovornih za takvo postupanje, u nekim slučajevima bi bilo moguće da službena lica praktično nekažnjeno zloupotrebljavaju prava onih koje drže pod kontrolom. Opšta zakonska zabrana mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ne bi bila djelotvorna u praksi bez obzira na fundamentalni značaj takve zabrane.¹²¹ Iz tog razloga, naknada štete je samo dio sveukupnog niza zahtijevanih radnji.¹²² Činjenica da domaće vlasti možda nijesu sprovele djelotvornu istragu bila bi, stoga, odlučujuća u svrhu procjene statusa žrtve podnosioca predstavke.

Sud je smatrao da je pitanje jesu li podnosioci predstavki očuvali svoj status žrtve tijesno povezano sa suštinom njihove pritužbe, pa ga je ispitivao zajedno sa meritumom pritužbe u smislu procesnog aspekta člana 3.

U pogledu navoda da su podnosioci predstavki zloupotrijebili pravo na predstavku jer Sud nijesu obavijestili o građanskom postupku u kojem je odlučeno u njihovu korist, Sud je primijetio da se taj postupak odnosio na samo zlostavljanje, pa sve i da su podnosioci predstavki na početku obavijestili Sud o građanskom postupku koji je bio u toku u tom periodu, Sud bi i dalje morao da nastavi sa postupkom ispitivanja da li je postojala djelotvorna istraga u konkretnom predmetu, što je glavna pritužba podnosilaca predstavki. Sud je stoga smatrao da okolnosti u konkretnom predmetu nijesu one kojima bi se opravdala odluka o proglašavanju predstavki neprihvatljivim zbog zloupotrebe prava na predstavku.

119 *Shestopalov protiv Rusije*, predstavka br. 46248/07, st. 56, ECHR 2017; *Gjini protiv Srbije*, predstavka br. 1128/16, st. 54, ECHR 2019.

120 *Jevtović protiv Srbije*, predstavka br. 29896/14, st. 61, ECHR 2019.

121 *Vladimir Romanov protiv Rusije*, predstavka br. 41461/02, st. 78, ECHR 2008; *Gäfgen protiv Njemačke [VV]*, predstavka br. 22978/05, st. 116 i 119, ECHR 2010.

122 *Cestaro protiv Italije*, predstavka br. 6884/11, st. 231, ECHR 2015.

(c) Relevantni principi – nedjelotvorna istraga

Kada pojedinac iznese vjerodostojnu tvrdnju da su ga ozbiljno i protivzakonito zlostavljali policija ili drugi državni službenici, i to protivno članu 3 Konvencije, ta odredba, posmatrana u vezi s opštom dužnošću države po članu 1 Konvencije da „jemči svakome unutar svoje nadležnosti prava i slobode određene [...] Konvencijom”, zahtijeva postojanje djelotvorne istrage.¹²³

Nedostatak zaključaka koji proizlaze iz bilo koje istrage ne znači, sam po sebi, da je ista bila nedjelotvorna: obaveza sprovođenja istrage „nije obaveza rezultata, već obaveza sredstava”. Međutim, bilo koji nedostatak u istrazi koji ugrožava njen kapacitet da ustanovi okolnosti predmeta ili odgovorne osobe nosi rizik da ona odstupi od zahtijevanog standarda djelotvornosti.¹²⁴ Postoji nekoliko kriterijuma koje istraga mora zadovoljiti u svrhe ispunjenja procesne obaveze na osnovu članova 2 i 3 Konvencije.¹²⁵ Ti elementi su međusobno povezani i svaki od njih nije sam po sebi cilj kao što je to slučaj sa zahtjevima u vezi sa osiguravanjem pravičnog suđenja na osnovu člana 6 Konvencije. Riječ je o kriterijumima koji zajedno omogućavaju ocjenjivanje stepena djelotvornosti istrage. Sva pitanja se moraju ocijeniti upravo u odnosu na tu svrhu djelotvorne istrage.¹²⁶

Najprije, djelotvorna istraga je ona koja je adekvatna, odnosno ona bi trebalo da dovede do identifikacije i, ukoliko je odgovarajuće, kažnjavanja odgovornih lica.¹²⁷ U suprotnom, opšta zakonska zabrana mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja bila bi, uprkos svojoj osnovnoj važnosti, nedjelotvorna u praksi, a državni službenici bi u nekim slučajevima mogli zloupotrijebiti prava onih koje kontrolišu stvarnim nekažnjavanjem.

123 *Assenov i drugi protiv Bugarske*, predstavka br. 24760/94, st. 102, Izvještaji presuda i odluka 1998-VIII; *Labita protiv Italije* [VV], predstavka br. 26772/95, st. 131, ECHR 2000-IV; *Bouyid protiv Belgije* [VV], predstavka br. 23380/09, st. 124, ECHR 2015.

124 *Mocanu i drugi protiv Rumunije* [VV], predstavka br. 10865/09 i 2 druge, st. 322, ECHR 2014. godine (izvodi); *El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [VV], predstavka br. 39630/09, st. 183, ECHR 2012.

125 *Ramsahai i drugi protiv Holandije* [VV], predstavka br. 52391/99, st. 323-346, ECHR 2007-II.

126 *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], predstavka br. 24014/05, st. 225, ECHR 2015; *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunije* [VV], predstavka br. 41720/13, st. 171, ECHR 2019.

127 *Armani Da Silva protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], predstavka br. 5878/08, st. 233 i 243, ECHR 2016; *Boicenco protiv Moldavije*, predstavka br. 41088/05, st. 120, ECHR 2006; *Stanimirović protiv Srbije*, predstavka br. 26088/06, st. 40, ECHR 2011. godine.

Drugo, kako bi istraga bila djelotvorna, osobe koje su odgovorne za njeno vođenje moraju biti nezavisne od osoba koje su predmet istrage.¹²⁸ Ovo podrazumijeva ne samo nedostatak hijerarhijske i institucionalne povezanosti već takođe i nezavisnost sa praktičkog stanovišta.¹²⁹

Treće, istraga mora biti temeljna, što znači da vlasti moraju uvijek ozbiljno da pokušaju da otkriju šta se desilo, te se ne smiju oslanjati na ishitrene ili neosnovane zaključke da bi okončali istragu ili kao osnov za svoje odluke.

Četvrto, zahtjev za postojanje hitnosti i razumne ekspeditivnosti se podrazumijeva u ovom kontekstu. Iako mogu postojati prepreke ili poteškoće koje mogu spriječiti napredak u istrazi u određenoj situaciji, brzi odgovor vlasti u istrazi navoda o zlostavljanju može se generalno smatrati suštinski bitnim za održavanje povjerenja javnosti u njihovo poštovanje vladavine prava, te za sprječavanje bilo kakve pojave koluzije ili tolerisanja nezakonitih radnji. Ova obaveza brzog reagovanja podrazumijeva da vlasti moraju reagovati čim se podnese zvanična pritužba. Čak i ako, striktno govoreći, nije podnijeta nikakva pritužba, istraga mora početi ako postoje dovoljno jasne indikacije da se dogodilo zlostavljanje.

Peto, djelotvorna istraga je ona koja pruža dovoljno prisustvo javnog nadzora da bi se obezbijedila odgovornost. Iako stepen javne kontrole može varirati, podnosiocu žalbe mora biti omogućen djelotvoran pristup istražnom postupku u svim njegovim fazama.¹³⁰

(d) Primjena navedenih principa

Sud je prije svega primijetio da ne postoji spor između stranaka da su podnosioci predstavki bili zlostavljani sporne noći. Njihovi navodi su potvrđeni video snimcima, a zlostavljanje su utvrdili Savjet za građansku kontrolu rada policije, Ombudsman, Ustavni sud i građanski sudovi, a priznala ga je i Vlada. Oni su bili vjerodostojni i kao takvi su zahtijevali djelotvornu zvaničnu istragu.

128 *Barbu Anghelescu protiv Rumunije*, predstavka br. 46430/99, st. 66, ECHR 2004. godine; *Kurnaz i drugi protiv Turske*, predstavka br. 36672/97, st. 56, ECHR 2007.

129 *Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], predstave br. 43577/98 i 43579/98, st. 110, ECHR 2005-VII; vidjeti takođe *Ergi protiv Turske*, 28. jul 1998. godine, st. 83 i 84, Izvještaji 1998-IV, gdje je istraga javnog tužioca pokazala nedostatak nezavisnosti usljed prekomjernog oslanjanja na informacije koje su pružili policajci umiješani u incident.

130 *Bati i drugi protiv Turske*, predstave br. 33097/96 i 57834/00, st. 137, ECHR 2004-IV (izvodi).

Istraga koja je sprovedena u datom predmetu dovela je do razjašnjavanja određenih činjenica – da su podnosiocima predstavki zaista zlostavljali policijski službenici, te da su oni time pretrpjeli povrede. Ova istraga je takođe rezultirala krivičnim gonjenjem i osudom komandanta SAJ-a zbog pomaganja počiniocu krivičnog djela po izvršenju krivičnog djela.

U svijetlu stanovišta Ustavnog suda da istraga koja je prethodila odlukama tog suda nije ispunila zahtjeve koji su predviđeni članom 3 Konvencije, Sud je ispitivao istragu koja se odvijala po objavljivanju tih odluka u avgustu 2017. godine, a pri tome je uzeo u obzir činjenična nalazišta Ustavnog suda koja su dovela do njegovog zaključka.

Istragu je sprovodilo, a očigledno i dalje sprovodi, Državno tužilaštvo, koje je institucionalno i hijerarhijski potpuno nezavisno od Uprave policije i Ministarstva unutrašnjih poslova. Državni tužilac je preduzeo niz istražnih radnji. Konkretno, u mjesecima koji su uslijedili nakon incidenta, saslušani su podnosioci predstavki, pribavljena je medicinska dokumentacija, izvještaj vještaka medicinske struke, pregledani su dostupni video snimci i utvrđen je položaj vozila SAJ-a koja su tu noć bila korišćena. Međutim, državni tužilac nije saslušao nijednog od službenika SAJ-a koji su bili angažovani u noći incidenta, druge svjedoke ili potencijalne svjedoke, što je Ustavni sud ispravno primijetio. Državni tužilac je preduzeo ove radnje isključivo u periodu od septembra do novembra 2017. godine, po objavljivanju odluka Ustavnog suda, odnosno dvije godine nakon incidenta. Drugim riječima, iako je državni tužilac u konačnom sproveo većinu istražnih radnji, te saslušao većinu ključnih svjedoka, ovo nije bilo odmah učinjeno, pri čemu je brzina prepoznata kao jedan od elemenata djelotvorne istrage.

Nadalje, državni tužilac nije sproveo sve istražne radnje. Naime, kako su podnosioci predstavki istakli, nije svako lice bilo saslušano – jedan pripadnik SAJ-a, vlasnik obližnje buregdžinice i, potencijalno, mušterija koja se u tom trenutku nalazila u buregdžinici. Takođe, nikada nije bilo rasvijetljeno da li su te noći na licu mjesta bili samo pripadnici SAJ-a. Izgleda da ni Forenzički centar nije kontaktiran. Iako je vrlo moguće da nijedna od ovih istražnih radnji ne bi dovela do dodatnog rasvijetljavanja spornog incidenta, Sud je smatrao da ovo ne opravdava dovoljno to što one nijesu sprovedene, posebno u situaciji u kojoj ostalim prikupljenim dokaznim materijalom nije obezbijeđena identifikacija počinitelja krivičnog djela.

Osim navedenog, s obzirom na to da prikupljeni dokazi nijesu omogućili identifikaciju počinitelja krivičnog djela, državni tužilac je u velikoj mjeri zavisio od policije u tom pogledu. Tačnije, ODT je zahtijevalo pomoć od Centra bezbjednosti i Uprave policije. Sud je primijetio da je tokom sporne noći SAJ

bila pod komandom načelnika samog Centra bezbjednosti. Nadalje, i Centar bezbjednosti i SAJ su bili ogranci Uprave policije. Drugim riječima, oni čija je pomoć zahtijevana bili su podvrgnuti istom komandnom lancu kao i službenici pod istragom, te je zbog toga izostala nezavisnost,¹³¹ što je Ustavni sud ispravno primijetio. Ovaj zaključak se ni na koji način ne smije tumačiti tako da sprječava policijske službenike od vršenja bilo kojih istražnih zadataka u pogledu upotrebe sile od strane drugih policijskih službenika,¹³² već tako da ukoliko policija učestvuje u takvim istragama, treba da se uvedu dovoljni mehanizmi zaštite u cilju zadovoljenja kriterijuma nezavisnosti. U konkretnom predmetu nijesu postojali takvi zaštitni mehanizmi.

Takođe, Sud je ukazao da prema nacionalnom zakonodavstvu podnosioci predstavki, kao oštećene strane, i njihov punomoćnik mogu prisustvovati saslušanju, između ostalog, svjedoka radi predlaganja pitanja koja će im biti postavljena ili čak direktnog postavljanja istih, ali da o tome izgleda nijesu bili obaviješteni.

Sud je imao u vidu da je bilo više incidenata i sukoba iste večeri, uključujući napade na policiju, kao i to da su iz sigurnosnih razloga bile potrebne intervencije policije. Procesna obaveza u smislu članova 2 i 3 Konvencije primjenjuje se i u teškim sigurnosnim uslovima. Čak i kada se događaji koji rezultiraju obavezom preduzimanja istrage dese u kontekstu opšteg nasilja, te se istražitelji suočavaju s preprekama i ograničenjima koja nameću korišćenje manje djelotvornih istražnih mjera ili uzrokuju kašnjenje istrage, ostaje činjenica da članovi 2 i 3 iziskuju preduzimanje svih razumnih koraka kako bi se osiguralo vođenje djelotvorne i nezavisne istrage.¹³³

Osnovna svrha istrage jeste da obezbijedi djelotvornu primjenu domaćih zakona koji garantuju pravo na život i zabranu mučenja ili neljudskog i ponižavajućeg postupanja i kazne, u slučajevima koji uključuju pripadnike državne vlasti ili državne organe, i da osigura njihovu odgovornost za smrt i zlostavljanje koje se desilo pod njihovim nadzorom. Obaveza sprovođenja istrage, kao što je gore ukazano, nije obaveza rezultata, već sredstava. Međutim, bilo koji nedostatak istrage koji podriva njenu sposobnost da utvrdi okolnosti datog predmeta ili odgovorno lice nosi rizik u smislu kršenja zahtijevanog standarda djelotvornosti.

131 *Oğur protiv Turske* [VV], predstavka br. 21594/93, st. 91, ECHR 1999-III; *Hugh Jordan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 24746/94, st. 120, ECHR 2001.

132 *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], predstavka br. 23458/02, st. 322, ECHR 2011 (izvodi).

133 *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], predstavka br. 55721/07, st. 164, ECHR 2011.

U smislu navedenog, Sud je smatrao da istraga u konkretnom predmetu, sprovedena od strane tužioca i policije, nije bila brza, temeljna i nezavisna, te da nije omogućila dovoljan javni nadzor. Istraga je bila manjkava, što je znatno umanjilo njenu mogućnost da identifikuje odgovorna lica, a po donošenju odluke Ustavnog suda nijesu učinjeni dovoljni naponi da se otklone ti nedostaci ili da se postupi shodno instrukcijama Ustavnog suda. U ovim okolnostima, činjenica da su utvrđene okolnosti u pogledu postupanja komandanta SAJ-a i da je on sankcionisan ne može dovesti do zaključka da je tužena država izvršila svoju procesnu obavezu na osnovu člana 3 u vezi sa sprovođenjem djelotvorne istrage. Stoga je utvrđena povreda procesnog aspekta člana 3 Konvencije. Takođe, Sud je smatrao da blisko povezana pritužba na osnovu člana 13 ne treba da se ispita zasebno u meritumu.

Status žrtve podnosilaca predstavki

Nakon što je razmatrao predstavku u meritumu, Sud je donio zaključak i o tome da li su podnosioci predstavki izgubili status žrtve. U tom smislu, ukazao je na to da je činjenica da domaće vlasti možda nijesu sprovele djelotvornu istragu odlučujuća prilikom procjene statusa žrtve podnosilaca predstavki. Iako je komandant SAJ-a bio gonjen i osuđen zbog pružanja pomoći učiniocu krivičnog djela nakon počinjenog krivičnog djela i iako su domaći sudovi dosudili podnosiocima predstavki pojedinačno po 5.000,00 eura na ime nematerijalne štete, navedena stanovišta Suda u pogledu kontinuirane nedjelotvornosti istrage, čak i po donošenju odluka Ustavnog suda, navodi Sud da zaključi da podnosioci predstavki nijesu izgubili svoj status žrtve.

U konačnom, Sud je podnosiocima predstavki dosudio pravičnu naknadu u iznosu od po 7.500,00 eura na ime nematerijalne štete.

ii. Postupak izvršenja presude

Vlada je dostavila Komitetu ministara – Odjeljenju za izvršenje presuda Evropskog suda Akcioni plan¹³⁴ od 7. decembra 2021. godine, u kojem je predstavila sve preduzete individualne i generalne mjere u cilju izvršenja predmetne presude.

(a) Individualne mjere

Pravično zadovoljenje na ime nematerijalne štete u iznosu od ukupno 15.000,00 eura, koje je podnosiocima predstavki dosudio Evropski sud, isplaćeno je u propisanom roku.

134 <https://bit.ly/3wMopzy>.

Osnovno državno tužilaštvo u Podgorici će nastaviti da, izdavanjem obavezujućih naloga i neposrednim rukovođenjem, usmjerava radnje policije u izviđaju kako bi se preduzele potrebne mjere da se pronađu učinioci, otkriju i obezbijede tragovi krivičnog djela učinjenog na štetu podnositelca predstavi i predmeti koji mogu poslužiti kao dokaz, kao i da se prikupe sva obavještenja koja bi mogla biti od koristi za uspješno vođenje krivičnog postupka.

(b) Generalne mjere

Kao odgovor na stavove Evropskog suda, Vlada je preduzela sve neophodne mjere za sprječavanje sličnih povreda u kontekstu zlostavljanja od strane policijskih službenika i nedostatka djelotvorne istrage. Ove mjere se naročito odnose na edukaciju i podizanje svijesti kako nosilaca pravosudnih funkcija, tako i policijskih službenika, na brojnim konferencijama, seminarima, okruglim stolovima i obukama na nacionalnom nivou, kako bi se obezbijedilo da poruka „*nulte tolerancije*” u vezi sa zlostavljanjem dospije do lica zaduženih za sprovođenje zakona na svim nivoima. Konačno, presuda je bila predmet analize na brojnim obukama i radionicama organizovanih kako od strane Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, tako i međunarodnih partnera.

Presuda je prevedena i objavljena na sajtu Vrhovnog suda Crne Gore, Kancelarije zastupnika Crne pred Evropskim sudom za ljudska prava, kao i u „Službenom listu Crne Gore”, a nalazi se i u „Katalogu propisa” – softveru za praćenje propisa Crne Gore. Predmetna presuda je zbog svog naročitog značaja dostavljena, *inter alia*, Ustavnom sudu Crne Gore, Vrhovnom sudu Crne Gore, Višem sudu u Podgorici, Višem sudu u Bijelom Polju, Sudskom i Tužilačkom savjetu i Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu.

iii. Značaj za sudsku praksu

U praksi crnogorskih sudova mogu se naći predmeti koji se tiču naknade nematerijalne štete na ime pretrpljenih i budućih duševnih bolova zbog povrede prava ličnosti tužioca usljed nedjelotvorne istrage. Takav je predmet Osnovnog suda u Podgorici P. br. 5528/18 od 16. 7. 2020. godine. Predmet je značajan iz više razloga. Prije svega, primjer je pravilnog pozivanja na praksu Evropskog suda i razmatranja svih standarda djelotvorne istrage. Međutim, mora se imati u vidu – kako je to i Evropski sud naglasio u predmetu *Baranin i Vukčević protiv Crne Gore* – da dodjela naknade žrtvi ne može predstavljati jedino zadovoljenje zbog povrede člana 3 Konvencije, jer bi to moglo da vodi nekažnjavanju odgovornih lica i zloupotrebi prava.

Dakle, u navedenom predmetu, sud je odlučivao o tužbenom zahtjevu B. N. kojim je tražio naknadu nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti nastale usljed nedjelotvorne istrage policijske torture kojoj je bio podvrgnut prilikom lišenja slobode. Prethodno je, u drugom postupku u predmetu P. br. 6802/17, sud usvojio tužbeni zahtjev istog tužioca za naknadu nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti nastale usljed njegovog zlostavljanja od strane nadležnih organa. Iako je u vezi sa ovim drugim predmetom postojao prigovor presuđene stvari, sud je prije svega napravio razliku između procesnog i materijalnog aspekta člana 3 Konvencije, pa je istakao:

„Međutim, iako se navedena presuda nesumnjivo odnosi na isti događaj, Sud je mišljenja da se ne radi o istom predmetu spora. Naime, u predmetu P. br. 6802/17, predmet spora je naknada nematerijalne štete zbog prekoračenja ovlašćenja policijskih službenika, dok je u konkretnom predmetu, tužbenih zahtjev usmjeren na naknadu nematerijalne štete koja je navodno nastala usljed propusta nadležnih organa da sprovedu djelotvornu istragu.

Ovakvo razlikovanje predmeta spora, proizilazi i iz člana 3 Evropske konvencije, koja, u skladu sa članom 9 Ustava Crne Gore, čini sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuje kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva. Naime, član 3 sadrži jednu od temeljnijih vrijednosti demokratskog društva (*El Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, br. 39630/09, st. 195, ECHR–2012), koja predstavlja apsolutno pravo i od koje nema odstupanja, bez obzira na ponašanje lica na koje se odnosi i prirodu djela o kome je riječ (*Gäfgen protiv Njemačke*, (VV) br. 22978/05, st. 107, ECHR – 2010). Iz ovog člana za državu nastaju negativne i pozitivne obaveze čija sadržina je razvijena kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: „Evropski sud”). Negativne obaveze podrazumijevaju da se država ne miješa u uživanje ljudskih prava definisanih Konvencijom, tj. da, u smislu člana 3, svi državni organi pod čijom kontrolom se nalaze pojedinci, nikoga ne zlostavljaju. Pozitivna obaveza nameće državi dužnost da sprovede djelotvornu istragu kada fizičko lice ponudi kredibilnu tvrdnju da je postupanje koje je preduzeto od strane policije ili drugih sličnih subjekata koji rade u ime države, predstavljalo povredu člana 3 (*Siništaj i dr. protiv Crne Gore*, br. 1451/10, 7260/10 i 7382/10, st. 143, ECHR–2015).”

U odnosu na pitanje da li je istraga bila djelotvorna i da li je usljed eventualne nedjelotvornosti istrage povrijeđeno pravo ličnosti tužioca, Sud obrazlaže:

„Iz prikazane dokazne građe, proizilazi da je ODT Podgorica, tokom postupka, preduzelo sljedeće radnje u cilju otkrivanja službenika koji su prema tužiocu primijenili prekomjernu silu: saslušalo tužioca u svojstvu svjedoka, dana 19. 10. 2015. godine, tj. prije nego je formiran predmet Ktn. br. 28/16, protiv NN službenika Uprave policije, zbog krivičnog djela zlostavljanje iz čl. 166a st. 2 u vezi st. 1 KZ CG, učinjenog na štetu tužioca; naredilo vještačenje po vještaku medicinske struke i po vještaku saobraćajne struke; uputilo četiri dopisa Upravi policije kojima je tražena identifikacija lica koja su udarala tužioca, snimak događaja, plan obezbjeđenja, kao i spisak službenih lica angažovanih po kordonima; uputilo zahtjev Odjeljenju za unutrašnju kontrolu policije da preduzme mjere i radnje u cilju utvrđivanja identiteta službenih lica koja su preduzimala radnje prema tužiocu; uputilo dopis Radio Televiziji Crne Gore za dostavljanjem snimka događaja od 17.10.2015. godine, te saslušao određena lica u svojstvu građanina. Sve navedene aktivnosti su preduzete tokom 2015. i 2016. godine.

Prema navedenim standardima Evropskog suda za ljudska prava, istraga, da bi bila djelotvorna, mora biti brza. Ovaj kriterijum je često cijenjen prema tome da li su vlasti hitno reagovala na optužbe, da li je bilo odlaganja u uzimanju iskaza, kao i koliko je vremena proteklo tokom inicijalne istrage (*Mikheyev protiv Rusije*, br. 77617/01, st. 109 ECHR–2006). Bez obzira na metod istrage, vlasti moraju reagovati čim se podnese zvanična optužba, a čak iako nije podnijeta nikakva pritužba, istraga mora početi ako postoje dovoljno jasne indikacije da se dogodilo mučenje (*Stanimirović protiv Srbije*, br. 26088/06, st. 39, ECHR - 2011). U konkretnom slučaju, postojale su jasne indikacije da je tužilac bio žrtva zlostavljanja, a koje su sadržane u njegovom iskazu datom ODT Podgorica, zaključku Savjeta za građansku kontrolu rada policije od 19.11.2015. godine, mišljenju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore od 21. 06. 2016. godine, nalazu i mišljenju vještaka medicinske struke Ktr. br. 1191/15 od 09.11.2015. godine, kao i na video snimku događaja od 17.10.2015. godine. Državno tužilaštvo, tokom 2015. i 2016. godine, nije bilo u potpunosti pasivno, i preduzelo je gore navedene radnje, ali po mišljenju Suda, iste nijesu bile dovoljne, imajući u vidu da je od spornog događaja prošlo skoro pet godina, tokom kojih nijesu uspjeli da identifikuju

ko je upotrijebio prekomjernu silu prema tužiocu. Iako obaveza da se istraži, nije obaveza rezultata, već sredstava, ovako dug protek vremena od spornog događaja, te pasivnost državnog tužilaštva nakon 2016. godine, čini mogućnost prikupljanja bilo kakvih dokaza o navodnom zlostavljanju – skoro iluzornom (*Premiiny protiv Rusije*, br. 44973/04, stav 109, ECHR – 2011).

Standard detaljne istrage podrazumijeva da vlasti uvijek moraju učiniti ozbiljan pokušaj da otkriju šta se dogodilo i da trebaju da izbjegavaju oslanjanje na ishitrene ili neosnovane zaključke kako bi okončale istrage, ili na takvim zaključcima zasnovale svoje odluke (*Assenov i dr. protiv Bugarske*, br. 24760/94, st. 103 et seq, Izvještaji 1998 VIII). Dokazi se ne smiju prihvatiti nekritički, posebno kada su u pitanju iskazi policijskih službenika (*Virabyan protiv Jermenije*, br. 40094/05, st. 175, ECHR–2012). Međutim, Sud je mišljenja da je Državno tužilaštvo nekritički prihvatio zaključke Uprave policije i Odjeljenja za unutrašnju kontrolu da se na osnovu video zapisa, odnosno izjava policijskih službenika Posebne jedinice, nije moglo utvrditi ko je od policijskih službenika prekoračio službena ovlaštenja prema tužiocu, pa je svoje aktivnosti Državno tužilaštvo svelo na urgiranje kod Uprave policije da se preduzmu radnje i mjere u tom cilju, iako to očigledno nije davalo rezultata. Pri tome, državno tužilaštvo nije saslušalo nikoga od policijskih službenika koji su učestvovali u uklanjanju privremenih objekata, te lišavanju slobode tužioca, iako obavještenje Komandanta Posebne jedinice policije od 26.10.2017. godine, kao i Izvještaj o okolnostima upotrebe sredstava prinude od 17.10.2015 godine, sadrže informaciju o tome koja su dva službenika te jedinice, nakon što je tužilac izveden iz vozila, istom prišli, primijenili fizičku snagu i sredstva za vezivanje, te ga predala službenicima CB Podgorica, radi daljeg procesuiranja. Državno tužilaštvo nije saslušalo ove službenike policije, uprkos tome što su navodi iz pomenutog Izvještaja i obavještenja Komandanta, da službenici policije nijesu upotrebljavali prekomjernu silu, niti pendrek, u suprotnosti sa nalazom i mišljenjem vještaka medicinske struke i nalazom i mišljenjem vještaka saobraćajne struke. Čak iako se prihvate navodi da nije bilo moguće izvršiti identifikaciju policajaca zbog njihove opreme, to ne oslobađa tuženu od odgovornosti, jer je Evropski sud, u presudi *Cestaro protiv Italije* (br. 6884/11, st. 217, ECHR–2015), zauzeo stav je značajno da policijski službenici uključeni u operaciju mogu biti identifikovani, jer u suprotnom postoji rizik od kršenja obaveze da se sprovede djelotvorna istraga. Obavljanje radnih zadataka policije u opremi

koja u potpunosti onemogućava njihovu identifikaciju, obesmišljava istragu i omogućava nekažnjavanje odgovornih.

Da bi istraga bila djelotvorna, mora biti nezavisna (*Öğür protiv Turske*, [VV], br. 21954/93, st. 91-92, ECHR 1999-III). Nezavisnost istrage podrazumijeva ne samo odsustvo hijerarhijske ili institucionalne povezanosti, već i nezavisnost u praksi (*El Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, br. 39630/09, st. 184, ECHR-2012). Kako je naprijed ukazano, državno tužilaštvo je zahtijevalo od Uprave policije i Odjeljenja za unutrašnju kontrolu policije, da izvrši identifikaciju lica koja su zlostavljala tužioca. Međutim, ovakvo postupanje nije u skladu sa standardom nezavisnosti, jer se očekuje da isti onaj organ čiji su pripadnici navodno učestvovali u zlostavljanju, preduzme radnje za njihovo otkrivanje. Takođe, u vezi sa tim, Sud ukazuje na presudu Evropskog suda u predmetu *Siništaj i dr. protiv Crne Gore* (br. 1451/10, 7260/10 i 7382/10, ECHR-2015), kojom je utvrđena povreda čl. 3 Evropske konvencije, a koja u st. 148 navodi: „(...) istraga unutrašnje kontrole policije (...) ne može da se smatra nezavisnom, jer je radi sama policija”.

Dakle, primjenjujući član 3 Evropske konvencije na utvrđeno činjenično stanje, Sud je našao da nadležni organi tužene nijesu ispunili zahtjeve djelotvorne istrage, jer radnje koje su preduzete nijesu bile blagovremene, detaljne i nezavisne i nijesu dovele do identifikacije i kažnjavanja odgovornih lica, niti su nadležni organi dali adekvatno objašnjenje za dužinu trajanja postupka.

Sud je dalje ispitivao da li je ovakvim postupanjem nadležnih organa tužene tužilac pretrpio nematerijalnu štetu, tj. da li mu je povrijeđeno pravo ličnosti. U skladu sa čl. 207 Zakona o obligacionim odnosima, pravo ličnosti je, između ostalog i pravo na psihički (duševni) integritet, kao i druga prava ličnosti propisana Ustavom, potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava i posebnim zakonima.

Da je opisanim propustima organa tužene koji su doveli do nedjelotvorne istrage, povrijeđen psihički integritet tužioca, Sud je utvrdio iz nalaza i mišljenja vještaka medicinske struke prof. dr M. S. od 31.01.2020. godine, kao i iz njegovog saslušanja na ročištu glavne rasprave održanom dana 01.06.2020. godine. (...)

Odlučujući o visini naknade nematerijalne štete, Sud je, u smislu člana 210a ZOO-a, Sl. list CG 22/17, odnosno u smislu člana 207 ZOO-a Sl. list 47/08 vodio računa o svim okolnostima slučaja, a naročito o vrsti, načinu nanošenja i posljedicama povrede, kao i cilju kome služi novčana naknada, ali i o tome da se ne pogoduje težnjama koje nijesu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom. S tim u vezi, Sud je mišljenja da uz dosuđeni novčani iznos, koji ne predstavlja kompenzaciju za povrijeđeno pravo ličnosti, već satisfakciju za tužioca koja treba da doprinese umanjenju duševne neravnoteže koja je uzrokovana nedjelotvornom istragom, kao i eliminisanju subjektivnog osjećaja bespomoćnosti i nepravde koja mu je nanijeta neadekvatnim postupanjem nadležnih organa tužene. Sud je visinu naknade štete odmjerio prema slobodnoj ocjeni, u skladu sa odredbom čl. 220 Zakona o parničnom postupku, pri čemu je posebno imao u vidu da je tokom postupka utvrđeno da povreda prava ličnosti tužioca, tj. pretrpljeni duševni bolovi, nijesu bili jakog, već blagog intenziteta, a da će se oni ponavljati u budućnosti, te da će biti povremeni i da će trajati do okončanja postupka.”

Navedena presuda potvrđena je presudom Višeg suda u Podgorici Gž. br. 4741/20 od 09. 10. 2020. godine.

Ovaj predmet može otvoriti i složeno pitanje nadležnosti osnovnih sudova da u predmetima koji se odnose na naknadu nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti nastale usljed nedjelotvorne istrage odlučuju o tome da li je istraga bila djelotvorna, zato što se radi o predmetima u kojima se odlučuje o tome da li je državni organ svojom radnjom ili nepostupanjem povrijedio ljudsko pravo zajemčeno Ustavom, a što je suština ustavne žalbe zbog povrede ljudskog prava radnjom državnog organa. Ukoliko u ovim predmetima odlučuju i Ustavni i osnovni sudovi, javlja se problem paralelnih pravnih puteva za zaštitu ljudskih prava, koji mogu dovesti do povrede pravnog načela presuđene stvari (*res judicata*).

Primjer pronalazimo u odluci Ustavnog suda Crne Gore U-III br. 6/16 od 29. novembra 2017. godine, kojom je usvojena ustavna žalba i utvrđeno da je podnosiocu ustavne žalbe, zbog nedjelotvorne istrage u predmetima Osnovnog državnog tužilaštva u Beranama Ktn. br. 124/2007 i Višeg državnog tužilaštva u Bijelom Polju Kti. br. 20/14, formiranim povodom događaja od 1. novembra 2007. godine, povrijeđen procesni aspekt člana 2 Evropske konvencije. Odlukom je tužena država obavezana da podnosiocu ustavne žalbe plati iznos od 7.000,00 eura na ime pravičnog zadovoljenja.

Povodom istog ovog događaja, pokrenut je postupak pred Osnovnim sudom u Podgorici, koji je presudom P. br. 6930/16 od 20. 10. 2017. godine, dakle, donijetom prije odluke Ustavnog suda, djelimično usvojio tužbeni zahtjev i obavezao Državu da tužiocu po osnovu naknade nematerijalne štete na ime pretrpljenih i budućih duševnih bolove zbog povrede prava ličnosti tužioca usljed nedjelotvorne istrage i na ime pretrpljenog i budućeg straha zbog opasnosti od ponovnog pokušaja lišenja života isplati ukupan iznos od 7.000,00 eura. U obrazloženju je Osnovni sud naveo da je u odlučivanju o osnovanosti tužbenog zahtjeva morao cijeniti sprovedenu predmetnu istragu, tj. njenu djelotvornost povodom krivičnog djela koje se desilo na štetu tužioca, pa je našao: „da je za ocjenu predmetne istrage u smislu njene djelotvornosti u konkretnom slučaju bilo dovoljno zadržati se na već obrazloženim propustima koji se odnose prvenstveno na samu dužinu trajanja postupka, na kvalitet istog u smislu blagovremenosti preduzimanja adekvatnih radnji u cilju otkrivanja počinioca predmetnog djela, pa je našao da je i navedeno dovoljno da predmetnoj istrazi da karakter nedjelotvorne”.

Dakle, u konkretnom slučaju su povodom istog događaja i u odnosu na isto lice Ustavni sud Crne Gore i Osnovni sud u Podgorici donijeli odluke kojima su usvojili ustavnu žalbu, odnosno tužbeni zahtjev i obavezali Državu da zbog nedjelotvorne istrage isplati podnosiocu ustavne žalbe, odnosno tužbe po 7.000,00 eura. Kako bi se ovakve situacije u budućnosti izbjegle, potrebno je da sistem bude jasno postavljen, a nadležnosti razgraničene, što bi zahtijevalo širu debatu u kojoj će učestvovati Ustavni sud Crne Gore i redovni sudovi.

Kako je već navedeno, član 3 Konvencije sadrži procesni i materijalni aspekt. Materijalni se odnosi na zabranu podvrgavanja mučenju ili nečovječnom postupanju ili kažnjavanju, dok se procesni odnosi na pozitivnu obavezu države da sprovede djelotvornu istragu koja je u skladu sa standardima razvijenim u praksi Evropskog suda u slučaju povrede materijalnog aspekta. U krivičnim predmetima, Sud se može susresti sa navodima okrivljenih da su iskaz dali pod uticajem policijske torture. Takav primjer nalazimo u predmetu Osnovnog suda u Podgorici K. br. 199/20:

„Sud će se sada izjasniti o navodima isticanim tokom postupka da su pojedini okrivljeni kao i svjedoci maltretirani od strane policije i da se na takvim iskazima ne može temeljiti sudska odluka.

Naime, kako okrivljeni I. B. i E. D. tvrde da su maltretirani od strane ovlašćenih policijskih službenika i da su, kao rezultat tog

maltretiranja, dali svoje prvobitne iskaze pred tužiocem (koje su naknadno, pred sudom, osporili), Sud je detaljno ispitao njihove navode. Sud najprije podsjeća da je osim nacionalnim zakonodavstvom, zabrana mučenja, kao takva, zabranjena i međunarodnim instrumentima. U prvom redu, misli se na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, koja u članu 3 ističe da niko neće biti podvrgnut torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju. O važnosti ove odredbe govori i činjenica o njenoj nederogabilnosti, odnosno da se ista ni pod kojim uslovima, aktom države ne može privremeno staviti van snage. S tim u vezi, sud nalazi za shodno da ukratko predstavi relevantne principe koje je Evropski sud za ljudska prava ustanovio kada je u pitanju povreda čl. 3. Kada je pojedinac bio dobrog zdravlja u vrijeme kada je zadržan u policiji, a u vrijeme puštanja su mu utvrđene povrede država mora pružiti uvjerljivo objašnjenje uzroka tih povreda, a ukoliko to ne učini, jasno je da je povrijeđen čl. 3 (*Salmouni protiv Francuske* (VV), BR. 25803/94, par. 87, *Tadić protiv Hrvatske*, br. 10633/15, par. 53). Isto se načelo primjenjuje i na navodno zlostavljanje koje rezultira povredom tokom hapšenja (*Klass protiv Njemačke*, par. 23 – 24, Serija A br. 269, *Rehboch protiv Slovenije*, br. 29462/95, par. 68–78, ESLJP 2000–XII). Član 3 ne zabranjuje upotrebu sile od strane policijskih službenika prilikom hapšenja. Ipak, takva se sila može upotrijebiti samo ako je neophodna i ne smije nikada biti pretjerana u posebnim okolnostima svakog slučaja (*Izci protiv Turske*, br. 42606/05, par. 54). Navodi o zlostavljanju protivnom čl. 3 moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim dokazima. Sud, pri ocjeni dokaza uopšteno primjenjuje standard dokazivanja „izvan razumne sumnje”, ali takav dokaz može proizilaziti iz istodobnog postojanja dovoljno jakih, jasnih i neprotivrječnih pretpostavki, odnosno sličnih neosporenih pretpostavki o činjenicama (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. januar 1978, par. 161, in fine, Serija A br. 25, *Labita protiv Italije* (VV), br. 26772/95, par. 121, ESLJP 2000–IV, *Jalloh protiv Njemačke* (VV), br. 54810/00, par. 67, ESLJP 2006–IX).

Naime, okrivljeni I. B. je na saslušanju kod tužioca od 26. februara 2020. godine, priznao izvršenje krivičnog djela učinjenog na štetu oštećenog P. J. U svom izlaganju prezentovao je sve relevantne detalje o tome, gdje, kako, na koji način, u koje vrijeme je podmetnuo požar. Ovakva njegova odbrana je, kako je to sud već istakao, korespondirala sa svim materijalnim dokazima u spisima predmeta. Nedugo zatim, 11. marta 2020. godine, ovaj okrivljeni je, takođe kod tužioca negirao izvršenje krivičnih djela. Dodao je da nije učinio

predmetna djela (u pitanju je više djela iz razloga što se izjašnjavao i o nekim događajima koji nijesu predmet ovog postupka) jer u tom periodu nije ni bio na području ove države. Od početka 2015. godine do 26. jula 2017. godine nalazio se u Hanoveru, gdje je radio i živio (o tome niti je dostavio dokaz, niti je predložio sudu da pribavi bilo kakav dokaz, a imao je stručnu odbranu). Dodao je da je u vrijeme kada je bio zadržan u prostorijama CB Podgorica bio maltretiran, da su ga službenici udarali sveskama po glavi, nogama u predjelu slabinskog dijela, te da su ga udarali sa nekim predmetom po prstima lijeve noge, a da su se ove radnje odvijale u „betonjerci”. Okrivljeni je tada i pokazao povredu postupajućem tužiocu koja je konstatovala crvenilo na srednjem prstu lijeve noge. Istog dana – 22. februara 2020. godine, dodao je, da su ga policijski službenici odveli jednim vozilom koje nije imalo policijske oznake do naselja Zelenika, gdje su mu pokazali jedan objekat te mu govorili „Priznaj ko je bacio eksploziv”, da je rekao da to neće uraditi, da bi ga dva policajca koja su bila sa njim u vozilu udarala nogama po butinama, dok ga je jedan od njih udario pištoljem po vratu. Odbranu od 11. marta 2020. godine je ponovio neposredno pred sudom dodajući da je povreda na nozi koju je prethodno pokazao tužiteljki, a za koju je tada rekao „na desnom nožnom – domalom prstu” nastala od elektrošoka.

Nadalje, okrivljeni D. E. je u svojoj odbrani datoj pred tužiocem od 4. marta 2020. godine, govorio o tome kako su braća B. u par navrata dolazila po njega, da je sve vrijeme dok su se vozali kolima i dok su bili parkirani on igrao igrice te da je svaki put čuo nešto „nalik na eksploziju”, ali da nije znao o čemu se radi. Pri tome, na pitanje tužioca da li mu je poznato vozilo koje je označeno kao fotografija br. 3 u fotodokumentaciji Uprave policije od 16. maja 2016. godine, rekao je da je moguće da je vidio takav džip u blizini mjesta gdje su se parkirali. Sa druge strane, na glavnom pretresu je negirao izvršenje krivičnog djela. Da nije tačno ništa od onoga što je govorio pred tužiocem, da je to sve uradio pod torturom policije koja ga je tukla. Inspektori su nad njim koristili elektrošoker (svud po tijelu) i pritom su ga udarali pesnicama po vratu. Tukli su ga ne samo u kancelariji za saslušanje, već i u podrumskim prostorijama. Policajci su sami pisali to što su htjeli a on je samo potpisao. Dodao je da je prije ispitivanja kod tužioca, dok je razgovarao sa advokatom i htio da mu kaže da su ga maltretirali da nije uspio u tome jer mu je policajac koji je stajao uz branioca pokazao odmahivanjem ruke da da negativan odgovor i da je to učinio. Dakle, spornu izjavu kod tužioca ovaj okrivljeni je dao u prisustvu advokata.

Kod ovakvih navoda okrivljenih sud je radi provjere tačnosti istih, pročitao nalaz i mišljenje vještaka medicinske struke dr N. R. od 24. marta 2020. godine i 15. aprila 2020. godine, a uz to je neposredno, radi razjašnjenja, saslušao imenovanog vještaka. Na bazi svih izvedenih dokaza, sud je zaključio da su odbrane imenovanih okrivljenih u kojima tvrde da su sporne odbrane dali pod dejstvom mučenja neosnovane, i da su kao takve date samo iz razloga izbjegavanja krivičnopravne odgovornosti i to kako njih samih, tako i preostalih okrivljenih. Pri tome, sud je zatražio i video-snimak iz Uprave policije – CB Podgorica, međutim, obaviješten je da zbog proteka roka isti nije moguće dobiti.

Naime, svjedoci D. Lj., I. Č., M. Đ. i B. V. (pri čemu je svjedok V. L. ispitivao B. S. i M. M., a svjedok D. G. nikoga od okrivljenih nije saslušavao, dok A. R. takođe nema nikakva saznanja o ovom događaju, pa je njihove iskaze sud ocijenio kao irelevantne) su negirali da su primjenjivali bilo kakvu torturu nad okrivljenima. Negirali su i da su okrivljenog I. B. izvodili van prostorija CB Podgorica. Pored navedenog, vještak N. R. je u datim nalazima i mišljenjima, kao i neposrednom izjašnjenju pred sudom, vrlo detaljno naveo da je nad okrivljenim I. B. 11. marta 2020. godine obavljen sudsko-medicinski pregled, kojom prilikom je konstatovao: a) krvni podliv u predjelu neposredno iza nokatne ploče III prsta lijevog stopala prečnika oko 2 cm, da je navedena povreda posledica dejstva tupe mehaničke sile i ista je tipično mogla nastati udarcem sopstvenom nogom o neku tupotvrdu površinu. Imajući u vidu da se ista nalazi na mjestu koje je podložno kompresivnom dejstvu neudobne obuće, ni ovaj mehanizam nastanka se ne može isključiti. Dodao je, kada je u pitanju vrijeme nastanka, da ovaj krvni podliv nije mogao nastati 22. februara 2020. godine i b) bjeličasto-ljubičasti ožiljak u predjelu nadlanene strane desnog ručnog zgloba promjera oko 1 x 0,3 cm. Navodi se da ovaj ožiljak je posljedica duboke ogrebotine i pliće rane koja je nastala najmanje više mjeseci prije obavljenog sudskomedicinskog pregleda. Na drugim djelovima tijela koje navodi kao mjesta zadobijanja udaraca nema tjelesnih povreda. Vještak je na glavnom pretresu pojasnio da je 11. marta 2020. godine (kada je pregledao okrivljenog B.) ovaj podliv na trećem prstu lijevog stopala infonovao kao svjež, pa je iz tog razloga isključio mogućnost da je nastao u bilo kom periodu dužem od tri dana prije obavljenog pregleda. Pojasnio je da je otok u sudsko-medicinskom smislu, kada je lokalizovan na koži, najblaža tjelesna povreda, a u medicinskoj dokumentaciji postoji i dodatni opis da je

isti diskretan što govori u prilog da se radilo o sasvim malom otoku. Laka tjelesna povreda je povreda koja najbrže iščezava, obično bude prisutna spolja na koži svega nekoliko sati, a veoma rijetko se vidi i do 24 sata od nastanka, te je i to razlog zbog koga je isključio mogućnost da je ovaj otok nastao dva dana prije obavljenih ljekarskih pregleda. Čak i ako se radilo o otoku koji prolazi, opet se radilo o povredi koja je nastala najduže unazad 24 sata, odnosno da je bila veća povreda koja bi mogla trajati najmanje dva dana, onda bi zasigurno na tom mjestu postojali i krvni podlivi koji kao takav nije opisan u medicinskoj dokumentaciji. Dužina trajanja otoka na koži ovakve povrede, zavisi od anatomskih karakteristika samog tkiva, tj. lokalizacije na tijelu, inicijalno i njegove veličine, nekih drugih ličnih svojstava i eventualno korišćenjem ljekova i pomoćnih ljekovitih sredstava. Bol je subjektivna kategorija i isti, sam za sebe, ne predstavlja tjelesnu povredu a svakako je moguće i pratilac otoka ili bilo koje druge tjelesne povrede i sam po sebi ništa bliže ne govori o bilo kom sudsko-medicinskom intenzitetu koji je bitan za krivični postupak. Kada se svemu toma i činjenica da je sam okrivljeni na glavnom pretresu pogriješio na kojoj je nozi bila povreda, i ne samo to, nego koji je prst u pitanju (rekao je da u pitanju desni nožni – domali prst iako je uistinu riječ o lijevoj nozi i srednjem – trećem prstu), to tvrdnje okrivljenog o navodnom maltretiranju u policijskoj stanici i van nje nijesu potkrijepljene nijednim izvedenim dokazom.

Dakle, imajući u vidu rezultate sprovedenog vještačenja i saslušanja gore imenovanih svjedoka, te imajući u vidu standard koji je Evropski sud ustanovio u predmetima *Irška protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, par. 161, in *Labita protiv Italije* (VV), par. 121, *Jalloh protiv Njemačke* (VV), par. 67, to Sud nalazi da su navodi okrivljenog I. B. u vezi mučenja od strane ovlašćenih policijskih službenika nepotkrijepljeni, pa ih je kao takve ocijenio kao neosnovane.”

U predmetu Osnovnog suda u Podgorici K. br. 505/20 od 10. 11. 2020. godine, sud je okrivljenog oslobodio od optužbe da je izvršio krivično djelo izazivanje opšte opasnosti iz člana 327 st. 1 Krivičnog zakonika Crne Gore u sticaju sa dva krivična djela nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija iz člana 403 st. 2 Krivičnog zakonika Crne Gore, jer nije dokazano da je učinio djela za koja je optužen. Naime, u ovom predmetu sud nije prihvatio priznanje optuženog zbog postojanja osnova sumnje da je nad okrivljenim J. G. izvršena tortura.

U obrazloženju, sud navodi:

„Ovakva odbrana okrivljenog J. G., u momentu optuženja, bila je djelimično saglasna samo sa iskazom svjedoka M. B., takođe datog pred tužilaštvom i to u dijelu radnji učinjenih na štetu oštećenog D. G. Međutim, sud nalazi da se ovakva odbrana okrivljenog ne može prihvatiti i na istoj se, u smislu „priznanja” ne može zasnovati osuđujuća presuda, obzirom da je ovakvo njegovo priznanje obesnaženo brojnim dokazima u toku postupka, a samim tim dovedeno u ozbiljnu sumnju. Ovo posebno imajući u vidu odredbu čl. 340 Zakonika o krivičnom postupku, koja propisuje da priznanje okrivljenog mora biti jasno i potpuno i da je okrivljeni nedvosmisleno objasnio sve odlučne činjenice koje se odnose na djelo i krivicu, da je dato svjesno i dobrovoljno, te da je u skladu sa dokazima sadržanim u optužbi i da nema dokaza koji bi govorili u prilog lažnom priznanju (...).

Okrivljeni je opisao i da su ga policijski službenici mučili elektrošokom, koji su mu stavljali na genitalije, po nogama i bedrima, udarali ga bejzbol palicama po tabanima i bokerskim rukavicama po glavi, kao i po tijelu, zbog čega je pristao da iznese odbranu kod tužioca na način što će naučiti unaprijed pripremljenu izjavu u policiji i da iz golog straha saopšti da su policijski službenici prema njemu bili korektni, obzirom da su isti prijetili da će ga držati 15 dana i da mu neće davati opisanu terapiju, koja mu je prijeko potrebna. Osnov sumnje da je nad okrivljenim J. G. izvršena tortura, a što je svakako predmet posebnog postupka, pored navedenog proizilazi i iz nalaza i mišljenja vještaka medicinske struke dr N. R. od 25.06.2020. godine, urađenog na osnovu medicinske dokumentacije sačinjene prilikom prijema okrivljenog u UIKS-u Podgorica (...). Takođe, i svjedok M. B. je u iskazu datom na glavnom pretresu, opovrgao svoju izjavu datu kod tužioca, u kojoj je okrivljenog označio kao izvršioca krivičnog djela na štetu oštećenog D. G., opisujući torturu koju navodi da je preživio od strane policijskih službenika, a koja je trajala sve do saslušanja kod tužioca i koja je ostavila trajne posljedice na njegovo zdravlje, a što je takođe predmet posebnog postupka pred ODT-om u Podgorici, pri čemu je potrebno ukazati da je zanimljivo da je ovaj svjedok naveo da je predmetne prilike u 07,00 časova ujutru odveden u prostorije Centra bezbjednosti Podgorica iz Tivta, a gdje je zadržan sve do 22,00 časa tog dana kada je sproveden kod tužioca, pa se može postaviti opravdano pitanje zbog čega je

i po kom osnovu isti zadržan u policijskim prostorijama u tom vremenskom periodu i odveden kod tužioca u kasnim večernjim časovima, kako bi dao iskaz u svojstvu svjedoka (ako se ovi navodi svjedoka potvrde), a posebno kada se ima u vidu da je čl. 259 st. 2 Zakonika o krivičnom postupku propisano, da zadržavanje od strane policije za potrebe saslušanja određenog lica u svojstvu građanina ne može trajati duže od šest sati (...).

Konačno, neophodno je ukazati da imajući u vidu da su pred ODT-om u Podgorici, a što je ovom sudu poznato, formirana tri predmeta po prijavama zlostavljanja od strane policijskih službenika i to J. G., B. M. i M. B., ovaj Sud se nije bavio utvrđivanjem tih činjenica, tj. da li su u tom dijelu navodi pomenutih lica tačni ili ne, već isključivo cijenio da li je priznanje okrivljenog pred ODT-om u Podgorici jasno, potpuno i u skladu sa drugim izvedenim dokazima.”

Za razliku od prvog predmeta, u kojem je sud cijenio navode o postojanju torture, u ovom predmetu se sud nije bavio ispitivanjem da li je postojala tortura nad okrivljenim, zbog toga što su povodom tog događaja formirani posebni predmeti pred nadležnim organom. Međutim, postojanje osnova sumnje da je tortura izvršena imalo je uticaja kako će, uz ostale okolnosti, cijeliti priznanje okrivljenog pred ODT-om. U tom smislu, sud je ukazao i na sljedeće:

„Upravo navedenom ocjenom sud je utvrdio da je isto [priznanje okrivljenog] dovedeno u ozbiljnu sumnju i da se na njemu kao takvom ne može zasnovati osuđujuća presuda, pa je bilo suvišno baviti se pitanjem navodnog zlostavljanja u ovom postupku, jer su pred nadležnim organom već formirana tri predmeta u kojima će se pribaviti svi relevantni dokazi i u tom dijelu utvrditi činjenično stanje. U suprotnom, da se ovaj sud bavio tim pitanjima preuzeo bi ulogu organa gonjenja, a odlukom suda bi se svakako prejudicirao ishod navedenih postupaka, pri čemu se ponovo ukazuje da bi navedeno vodilo znatnom odugovlačenju postupka, a ne bi bilo od značaja za donošenje odluke, imajući u vidu sve naprijed navedeno.

Konačno, neophodno je ukazati da je preduslov da okrivljeni bude oglasen krivim za krivična djela koja su mu stavljena na teret, da njegova krivica u krivičnom postupku mora biti utvrđena van svake sumnje, pa kako činjenice utvrđene u ovom krivičnom

postupku ne čine potpuno sigurnim da su se predmetni događaji odigrali na načine predstavljene činjeničnim opisom optužnog predloga ODT-a u Podgorici, Sud je, imajući u vidu načelo „in dubio pro reo” propisano čl. 3 st. 3 Zakonika o krivičnom postupku, po kojem je sud dužan da svaku činjenicu od koje zavisi primjena neke odredbe Krivičnog zakonika Crne Gore ili Zakonika o krivičnom postupku cijeni u korist okrivljenog, isto i učinio, jer nije na okrivljenom teret dokazivanja njegove nevinosti, već sasvim suprotno, optužba je dužna da pruži dokaze za činjenične navode optužnog akta.”

Navedena presuda potvrđena je presudom Višeg suda u Podgorici Kž. br. 189/21 od 23. 11. 2021. godine. Kako proizlazi iz obrazloženja, i Viši sud je, prilikom ocjene da li priznanje okrivljenog ispunjava uslove iz člana 340 Zakonika o krivičnom postupku, uzeo u obzir navode o postojanju torture:

„Dakle, zbog svega navedenog priznanje okrivljenog, dato dana 26.05.2020. godine, dovedeno je u ozbiljnu sumnju i ne može se smatrati ni jasnim, niti potpunim, a nije u skladu niti sa ostalim provedenim dokazima (zbog pomenutog upitnog učešća B. M. kao saizvršioca, zbog opisanih nelogičnosti u odnosu na aktiviranje eksplozivne naprave, zatim zbog postojanja osnova sumnje da su okrivljeni G., te M. B. i B. M. bili izloženi zlostavljanju, a takođe i zbog toga što je prisustvo okrivljenog u Podgorici u vrijeme izvršenja krivičnih djela dovedeno u sumnju, imajući u vidu iskaze saslušanih svjedoka S. i B. R., te roditelja okrivljenog N. i B. G., koji su naveli da se u vrijeme spornih događaja okrivljeni nalazio u Sutomoru u porodičnoj kući svog oca B. G.).

Nasuprot žalbenim navodima tužioca, i ovaj sud prihvata zaključak prvostepenog suda da se, zbog svega navedenog, samo na takvom priznanju okrivljenog ne može zasnivati osuđujuća presuda, pogotovo što nije potkrijepljeno ostalim provedenim dokazima.”

3.3. Član 5 – Pravo na slobodu i sigurnost

Član 5 Pravo na slobodu i sigurnost

1. Svako ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

- a) zakonitog lišenja slobode po presudi nadležnog suda;
- b) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog nepovino vanja zakonitom nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja bilo koje obaveze propisane zakonom;
- c) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti, kada postoji opravdana sumnja da je ta osoba izvršila krivično djelo ili kada postoje valjani razlozi da se osoba spriječi da izvrši krivično djelo ili da, nakon izvršenja krivičnog djela, pobjegne;
- d) lišenja slobode maloljetnika, prema zakonitom nalogu, radi odgajanja pod nadzorom ili zakonitog pritvaranja zbog privođenja nadležnoj vlasti;
- e) zakonitog lišenja slobode osoba da bi se spriječilo širenje neke zarazne bolesti, pritvaranja mentalno oboljelih osoba, alkoholičara ili narkomana ili skitnica;
- f) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode osobe u cilju sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju ili osobe protiv koje je u toku postupak deportacije ili ekstradicije.

2. Svako ko je uhapšen biće odmah obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima hapšenja i o svim optužbama protiv njega.

3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode prema odredbama stava 1(c) ovog člana mora odmah biti izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast i mora imati pravo na suđenje u razumnom roku ili na puštanje na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti garancijama o pojavljivanju na suđenju.

4. Svako kome je uskraćena sloboda hapšenjem ili lišavanjem slobode ima pravo da izjavi žalbu sudu kako bi sud, u kratkom roku, razmotrio zakonitost lišavanja slobode i, ukoliko ono nije bilo zakonito, naložio oslobađanje.

5. Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje.

Preduslov ostvarivanja drugih čovjekovih prava jesu njegova sloboda i sigurnost. Upravo je cilj člana 5 Konvencije da osigura da niko ne bude proizvoljno lišen slobode. Iako mu konvencijski sistem pridaje temeljnu vrijednost, države ugovornice često odgovaraju za povredu ovog prava. Od 1959. godine do danas, učestalost povrede prava garantovanih članom 5 Konvencije na trećem je mjestu.¹³⁵

Pojam „sloboda” odnosi se na fizičku slobodu čovjeka, a „lišenje” slobode ima dva elementa: zadržavanje na određenom mjestu za vremenski period koji nije zanemarljiv i nedostatak valjanog pristanka lica koje je zadržano. Različiti oblici zadržavanja od strane države spadaju pod član 5 Konvencije – hapšenje i određivanje pritvora u krivičnom postupku, pritvaranje maloljetnika, smještaj u ustanovu psihički oboljelih lica, smještaj u ustanove socijalnog staranja, ekstradicioni pritvor, kao i pritvor radi deportacije.¹³⁶ Sa druge strane, lišenjem slobode se neće smatrati kontrola mase iz bezbjednosnih razloga, kao npr. na sportskim događajima, kao ni u slučaju kada učesnici demonstracija, usljed nasilnih akata, budu zadržani policijskim kordonom tokom nekoliko sati.¹³⁷ Pri ocjeni da li je neka osoba lišena slobode u smislu člana 5, Sud nije vezan shvatanjem nacionalnih sudova, već uzima u obzir različite kriterijume: vrstu, trajanje, posljedice i način izvršenja predmetne mjere.¹³⁸

135 Godišnji izvještaj Evropskog suda za ljudska prava, 2021. <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/annualreports&c=>.

136 Harris, O'Boyle and Warbick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 4th edition.

137 *Austín i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], predstavke br. 39692/09, 40713/09 i 41008/09, ECHR 2012.

138 *De Tommaso protiv Italije* [VV], predstavka br. 43395/09, st. 80, Izvještaji o presudama i odlukama 2017 (izvodi).

Iako predstavlja temelj demokratskog društva, ovo pravo nije apsolutno. Postoje legitimni razlozi zbog kojih društvo može zahtijevati da se lica liše slobode u opštem interesu, posebno ukoliko predstavljaju opasnost po druge ili po sebe. Stoga je ovo pravo podvrgnuto taksativno navedenim izuzecima, sadržanim u prvom stavu člana 5 Konvencije. Lišenje slobode mora biti u skladu sa principom zakonitosti. Pri tome, zakonitost se cijeni u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, ali i međunarodnim pravom.¹³⁹

Država je dužna da se suzdrži od aktivnog kršenja prava sadržanih u ovom članu, ali i da preduzme odgovarajuće korake kako bi osigurala zaštitu od nezakonitog miješanja u ta prava za sva lica unutar svoje nadležnosti.

Član 5 Konvencije ne garantuje samo zaštitu od proizvoljnog lišenja slobode već pruža i određene garancije licima koja su lišena slobode, a koje će im omogućiti lakšu odbranu. U skladu sa tim, lice koje je uhapšeno ili lišeno slobode ima pravo da bude odmah obaviješteno o razlozima lišenja slobode, na jeziku koji razumije; da bude u najkraćem roku izvedeno pred sud; da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušteno na slobodu do suđenja; da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i, konačno, pravo na naknadu ukoliko je uhapšeno ili lišeno slobode protivno odredbama člana 5 Konvencije.

Svako od ovih prava predstavlja složeno pravno pitanje u vezi sa kojim je Sud razvio bogatu praksu, a čiji bi prikaz prevazišao cilj i opseg ove Analize, pa za dalje čitanje i istraživanje člana 5 Konvencije upućujemo na izvore sadržane u fusnotama.

U prethodnim analizama, predstavljena su ukupno četiri predmeta u kojima je Evropski sud utvrdio povredu člana 5 Konvencije u odnosu na Crnu Goru. Podsjećanja radi, u predmetu *Bulatović protiv Crne Gore*¹⁴⁰ utvrđena je povreda jer je pritvor trajao duže od pet godina. Rješenje o produženju pritvora, donijeto nakon isteka zakonskog roka za kontrolu pritvora, razlog je povrede prava podnosioca predstave u predmetu *Mugoša protiv Crne Gore*.¹⁴¹ U predmetu *Bigović protiv Crne*

139 *Medvedyev i drugi protiv Francuske* [VV], predstavka br. 3394/03, st. 79, Izvještaji o presudama i odlukama 2010.

140 Presuda *Bulatović protiv Crne Gore*, predstavka br. 67320/10, prikazana je u *Analizi presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru*, na str. 32 i 41. Analiza je dostupna na linku: <https://sudovi.me/static/vrhs/doc/11233.pdf>.

141 Presuda *Mugoša protiv Crne Gore*, predstavka br. 76522/12, prikazana je u *Analizi presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru*, na str. 43 i 75. Analiza je dostupna na linku: <https://sudovi.me/static/vrhs/doc/11233.pdf>.

Gore¹⁴² pritvor je produžavan na osnovima koji se ne mogu smatrati dovoljnim, pa su sudovi propustili da opravdaju lišenje slobode koje je trajalo duže od pet godina. Konačno, u predmetu *Šaranović protiv Crne Gore*¹⁴³ Evropski sud je utvrdio da je pritvor bio nezakonit, jer osnovanost pritvora u jednom periodu nije preispitana u zakonskom roku.

U 2021. godini, Evropski sud je u jednom predmetu utvrdio povredu člana 5 st. 1 Konvencije u odnosu na Crnu Goru.

Asanović protiv Crne Gore

predstavka br. 52415/18
presuda od 20. maja 2021. godine

i. Analiza presude

Podnosilac predstavke se žalio da je nezakonito lišen slobode, bez odluke nadležnog suda. Prije odlučivanja o osnovanosti, Sud je ispitivao da li je predstavka prihvatljiva zbog navoda Vlade da nijesu iscrpljeni domaći pravni lijekovi i da je došlo do zloupotrebe prava na predstavku. Nakon što je našao da je predstavka prihvatljiva, Sud je utvrdio da je povrijeđen član 5 st. 1 Konvencije, jer je podnosilac predstavke lišen slobode na osnovu službene zabilješke policije, po nalogu državnog tužioca, bez navođenja zakonskog osnova. Takođe, kako je podnosilac predstavke advokat, nadležne vlasti nijesu uzele u obzir relevantne odredbe Zakona o advokaturi kojima se propisuje da advokat može biti lišen slobode u vezi sa vršenjem djelatnosti samo na osnovu odluke nadležnog suda.

(a) Činjenice

Podnosilac predstavke je advokat koji je u vrijeme podnošenja predstavke bio pravni zastupnik opozicionog medija već duže od 12 godina.

Poreska uprava je u decembru 2016. godine prijavila Upravi policije da postoje indicije da je podnosilac predstavke počinio krivično djelo utaja poreza i doprinosa

142 Presuda *Bigović protiv Crne Gore*, predstavka br. 48343/16, prikazana je u *Analizi presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2018. i 2019. godinu*, na str. 48 i 54. Analiza je dostupna na linku: https://sudovi.me/static/vrhs/doc/16_II_-_Dopuna_Analize_-_MNE.pdf.

143 Presuda *Šaranović protiv Crne Gore*, predstavka br. 31775/16, prikazana je u *Analizi presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2018. i 2019. godinu*, na str. 58. Analiza je dostupna na linku: https://sudovi.me/static/vrhs/doc/16_II_-_Dopuna_Analize_-_MNE.pdf.

u vezi sa profesionalnom djelatnošću. Predmet je dostavljen Osnovnom državnim tužilaštvu, a državni tužilac je očigledno dao obavezujući usmeni nalog policijskom službeniku G. M. da prikupi obavještenja od podnosioca predstavke u svojstvu građanina. Dana 13. septembra 2017. godine, u ranim jutarnjim časovima, G. M. je obavijestio državnog tužioca da podnosilac predstavke nije pronađen na svojoj adresi i da mu je telefon bio ugašen. Očigledno smatrajući da se podnosilac predstavke krije, državni tužilac je tražio od policijskih službenika da ga pronađu i da ga liše slobode.

Istog dana u 9:30 časova, G. M. i još tri druga policijska službenika prišli su podnosiocu predstavke ispred zgrade Osnovnog suda u Podgorici i uručili mu poziv. U pozivu je bilo navedeno da je pozvan da se odmah javi u Upravu policije, kako bi se od njega uzele informacije u svojstvu građanina. Takođe je navedeno da će, ukoliko ne postupi u skladu sa nalogom, biti prinudno doveden. Podnosilac predstavke je u predstavi Sudu naveo da je bio odveden u vozilo i zatim prevezen u Centar bezbjednosti. Vlada je navela da mu je ponuđeno, bez primjene verbalne ili fizičke sile, da bude odveden službenim vozilom civilnih registarskih tablica u policijsku stanicu kako bi tamo mogao dati izjavu.

Nakon što je podnosilac predstavke dao izjavu, G. M. mu je uručio zapisnik i službenu zabilješku. U službenoj zabilješci je navedeno da je podnosilac predstavke lišen slobode tog dana u 10:40 časova po nalogu državnog tužioca, u skladu sa članom 264 st. 1 Zakonika o krivičnom postupku i da će istog dana biti izveden pred tužioca. Navedeno je i da nijesu korištena nikakva sredstva prisile, kao i da je podnosilac predstavke uredno obaviješten o svojim pravima i o razlozima lišenja slobode. Izvještaj su potpisali policijski službenici G. M. i S. L. Od podnosioca predstavke su uzeti otisci prsta, fotografisan je i uzete su njegove lične stvari, uključujući naočare, i smješten je u ćeliju bez prozora. U 12:10 časova su mu stavljene lisice i priveden je policijskim vozilom kod nadležnog državnog tužioca. Državni tužilac ga je ispitivao od 12:30 do 13:54 časova, nakon čega je pušten na slobodu. Tokom ispitivanja, poricao je da je počinio navedeno krivično djelo i ukazao da je ranije tog jutra bio u posjeti klijentu u zatvoru, gdje nije bilo telefonskog signala i gdje je zabranjena upotreba mobilnih telefona, što se sve može lako potvrditi. Nakon izlaska iz zatvora uključio je telefon, kontaktirao policijskog službenika koji mu je rekao da dođe ispred zgrade suda, gdje je lišen slobode.

Istog dana, Odsjek za suzbijanje privrednog kriminaliteta podnio je krivičnu prijavu protiv podnosioca predstavke ODT-u zbog postojanja osnovane sumnje da je počinio krivično djelo utaja poreza i doprinosa, a državni tužilac je u aprilu 2019. godine podigao optužnicu. Postupak je u vrijeme donošenja presude Evropskog suda bio još u toku.

Podnosilac predstavke je podnio ustavnu žalbu zbog nezakonitog lišenja slobode, ali je ona odbijena. Savjet za građansku kontrolu rada policije objavio je svoj nalaz kao reakciju na pritužbu podnosioca predstavke u kojem je istakao da su policijski inspektori postupili nezakonito, naročito zbog toga što podnosilac predstavke, kao advokat, nije mogao biti lišen slobode bez relevantne sudske odluke. Takođe, i Ombudsman je u svom mišljenju, datom 2. oktobra 2018. godine, utvrdio da su povrijeđena prava podnosioca predstavke iz člana 29 Ustava i člana 5 st. 1 (c) Konvencije. Konkretno, nije mu data mogućnost da sam postupi u skladu sa pozivom, već mu je rečeno da „odmah” pođe sa policijskim službenikom, što je u suprotnosti sa članom 259 st. 1 Zakonika o krivičnom postupku (u daljem tekstu: “ZKP”). Ovo je predstavljalo *de facto* lišenje slobode računajući od 9:30 časova, jer je od tog momenta bio pod nadzorom policijskih službenika. Za takvo postupanje nije bilo pravnog osnova u tom trenutku, s obzirom na to da nije naveden nijedan razlog za pritvor, kako je predviđeno članom 175 ZKP-a. Takođe, Ombudsman je u maju 2018. godine utvrdio da je Poreska uprava diskriminirala podnosioca predstavke na osnovu pretpostavke o njegovoj političkoj pripadnosti, jer nije dokazala da je tretiran na isti način kao ostali advokati – poreski obveznici.

U oktobru 2018. godine, podnosilac predstavke je pokrenuo građanski postupak zbog nezakonitog lišenja slobode protiv Države. Postupak je prekinut do okončanja krivičnog postupka, da bi na ročištu podnosilac predstavke pojasnio da predmet njegove tužbe nije naknada nematerijalne štete zbog neosnovanog lišenja slobode, već zbog povrede časti i ugleda i prava na slobodu.

U oktobru 2018. godine, podnosilac predstavke je pokrenuo još jedan građanski postupak protiv Države – ODT-a, zbog povrede prava na odbranu, a u vezi sa ispitivanjem nakon lišenja slobode. Osnovni sud u Podgorici je presudio djelimično u korist podnosioca predstavke, dosudio mu 1.500,00 eura i naložio tuženoj strani da objavi tu presudu u svim štampanim i elektronskim medijima u Crnoj Gori. Osnovni sud je utvrdio, *inter alia*, da prije nego što je priveden pred državnog tužioca, podnosilac predstavke nije bio obaviješten da će biti ispitivan. Takođe je utvrdio da, iako je objasnio policijskim službenicima da je imao dva ročišta u sudu tog dana, oni su ga za ruke uveli u svoje vozilo i odveli u policijsku stanicu.

(b) Prihvatljivost

Prije odlučivanja u meritumu, Sud se bavio prihvatljivošću predstavke, jer je Vlada tvrdila da nije iscrpio sve domaće pravne lijekove. Naime, nedugo prije podnošenja predstavke Sudu, on je pokrenuo građanski postupak zbog nezakonitog lišenja slobode. Kako je pokazala domaća praksa, ovo je bio djelotvoran pravni lijek.

Pokušaj podnosioca predstavke da napravi razliku između „nezakonitog lišenja slobode” i „povrede prava na slobodu” je zbujujuć. Domaći sudovi, presuđujući u korist podnosioca predstavke u vezi sa pravom na odbranu, dokazali su da je građanski postupak bio djelotvoran pravni lijek. Takođe, Vlada je tvrdila da je podnosilac predstavke zloupotrebio pravo na predstavku jer Sud nije obavijestio o građanskom postupku koji je u toku.

Isrpljivanje domaćih pravnih lijekova

U odnosu na argument Vlade da podnosilac predstavke nije iscrpio domaće lijekove, Sud je podsjetio da svrha ovog pravila jeste da države ugovornice budu oslobođene odgovaranja pred međunarodnim tijelom za svoje postupke prije nego što dobiju priliku da stvari isprave u sopstvenom pravnom sistemu. Takođe, ovo pravilo one koji žele da se pozovu na nadležnost Evropskog suda obavezuje da prvo upotrijebe pravne lijekove koje pruža nacionalni pravni sistem.

Kada je na raspolaganju niz domaćih pravnih sredstava, pojedinac ima pravo da odabere pravno sredstvo kojim se rješava njegov ključni prigovor. Dakle, kada je korišteno jedno pravno sredstvo, ne zahtijeva se korištenje drugog pravnog sredstva koje u suštini ima isti cilj.¹⁴⁴ Takođe, domaći pravni lijekovi nijesu iscrpljeni kada neka žalba nije prihvaćena zbog procesne greške podnosioca predstavke.

U odnosu na konkretan predmet, Sud je ukazao da se, u načelu, Ombudsman ne može smatrati djelotvornim pravim lijekom zbog neobavezujuće prirode savjeta koje pruža. Podnosilac predstavke je pokrenuo građanski postupak u kojem je naveo povredu prava na slobodu i zahtijevao naknadu štete, pri čemu se pozivao na iste dokaze kao pred Sudom. Međutim, prije podnošenja građanske tužbe, iskoristio je ustavnu žalbu, koja je djelotvoran pravni lijek u Crnoj Gori.¹⁴⁵ Ustavna žalba može biti podnijeta samo nakon iscrpljivanja svih ostalih domaćih pravnih lijekova, osim ako podnosilac žalbe ne dokaže da određeni pravni lijek nije ili neće biti djelotvoran u konkretnom predmetu. Ipak, Ustavni sud nije ispitao postojanje i/ili prethodno iscrpljivanje drugih domaćih pravnih lijekova, već je razmatrao meritum ustavne žalbe i utvrdio da je lišenje slobode bilo zakonito. U ovim okolnostima, Sud je smatrao da bi bilo pretjerano formalno od podnosioca predstavke zahtijevati da koristi pravne lijekove za koje čak ni najviši sud u državi ne smatra da je bio u obavezi da iskoristi.¹⁴⁶ Kada je Ustavni sud već ispitao osnovanost žalbe u vezi sa zakonitošću lišenja slobode podnosioca predstavke, ne može se reći

144 *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunije* [VV], predstavka br. 41720/13, st. 177, ECHR 2019.

145 *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*, predstavka br. 1451/10 i 2 dr., st. 123, ECHR 2015.

146 *D. H. i drugi protiv Republike Češke* [VV], predstavka br. 57325/00, st. 28 i 117–118, ECHR 2007–IV.

da državnim organima nije bila data mogućnost da isprave grešku kroz nacionalni pravosudni sistem. Činjenica da je građanski postupak još uvijek bio u toku ne utiče na ovaj zaključak. Stoga je Sud zaključio da se predstavka ne može odbaciti zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova.

Zloupotreba prava na predstavku

Relevantni principi kada je u pitanju zloupotreba prava na predstavku iznijeti su, na primjer, u presudi *Gross protiv Švajcarske* [VV].¹⁴⁷ Podnošenje nepotpunih informacija koje mogu dovesti u zabludu može predstavljati zloupotrebu prava na predstavku, posebno ako te informacije predstavljaju samu suštinu predmeta i ako nije dato dovoljno obrazloženje zašto one nijesu u potpunosti dostavljene. Podnosilac predstave nije obavijestio Sud da je pokrenuo građanski postupak, ali je to potvrdio u svom izjašnjenju na navode Vlade. Ipak, imajući u vidu zaključak u pogledu iscrpljivanja domaćih pravnih lijekova, Sud je smatrao da sporna informacija ne predstavlja suštinu konkretnog predmeta.

(c) Ocjena Suda

Član 5 st. 1 Konvencije se može primijeniti i kada je lišenje slobode trajalo veoma kratko.¹⁴⁸ Svako lišenje slobode mora, osim što spada u izuzetke navedene u tačkama (a) do (f) člana 5 st. 1, biti „zakonito”. U pogledu „zakonitosti” pritvora, kao i pitanja da li je postupak sproveden „u skladu sa zakonom”, Konvencija se suštinski oslanja na nacionalno pravo i propisuje obavezu poštovanja materijalnih i procesnih pravila nacionalnog zakona.¹⁴⁹

U utvrđivanju da svako lišenje slobode mora biti sprovedeno „u skladu sa zakonom propisanim postupkom”, članom 5 st. 1 Konvencije se prvenstveno zahtijeva da svako hapšenje ili lišenje slobode ima pravni osnov u domaćem pravu. Ovaj zahtjev se odnosi i na kvalitet prava, koje mora biti kompatibilno sa vladavinom prava – konceptom sadržanim u svim članovima Konvencije. Na kraju, kada je u pitanju lišavanje slobode, naročito je važno da bude zadovoljen opšti princip pravne sigurnosti. Zbog toga je od suštinskog značaja da uslovi lišenja slobode prema domaćem zakonu budu jasno definisani i da je samo pravo predvidljivo u svojoj primjeni, tako da ispunjava standard „zakonitosti” propisan Konvencijom, što je standard koji zahtijeva da svi zakoni budu dovoljno precizni da

147 *Gross protiv Švajcarske* [VV], predstavka br. 67810/10, st. 28, ECHR 2014.

148 *M. A. protiv Kipra*, predstavka br. 41872/10, st. 190, ECHR 2013.

149 *Ilseher protiv Njemačke* [VV], predstavke br. 10211/12 i 27505/14, st. 135, ECHR 2018; *S. V. i A. protiv Danske* [VV], predstavka br. 35553/12 i 2 druge, st. 74, ECHR 2018.

omogućće osobi – ukoliko je potrebno, uz odgovarajući savjet – da predvidi, u mjeri razumnoj u datim okolnostima, posljedice koje konkretno djelo podrazumijeva.¹⁵⁰

U odnosu na konkretni predmet, Sud je primjetio da je članom 259 ZKP-a propisano, *inter alia*, da se prinudno može dovesti lice koje se nije odazvalo pozivu samo ako je u pozivu na to bilo upozoreno. Iako je poziv u slučaju podnosioca predstavke sadržao navedeno upozorenje, u njemu je takođe bilo navedeno da se podnosilac mora odazvati „odmah”. Sud je smatrao da takvim upozorenjem podnosiocu predstavke nije data mogućnost da sam postupi u skladu sa pozivom. Domaći sud je utvrdio da su ga policijski službenici odveli za ruke u njihovo vozilo, a zatim u policijsku stanicu. Stoga je Sud smatrao da je utvrđeno da je podnosilac predstavke prinudno odveden u policijsku stanicu, što je u suprotnosti sa članom 259 st. 1 ZKP-a, a što predstavlja *de facto* lišenje slobode.

Podnosilac predstavke je zvanično lišen slobode u 10:40 časova, na osnovu službene zabilješke policije, po nalogu državnog tužioca u tom smislu. U skladu sa članom 264 st. 1 ZKP-a, ovlašćeni policijski službenici mogu neko lice lišiti slobode ako postoji neki od razloga za određivanje pritvora iz člana 175 ZKP-a. Ipak, navedena zabilješka se odnosi samo na krivično djelo za koje je osumnjičen podnosilac predstavke, bez navođenja bilo kog zakonskog osnova za lišenje slobode koji je naveden u članu 175 ZKP-a. Sud je takođe ukazao na činjenicu da je podnosilac predstavke advokat i da je Zakonom o advokaturi jasno navedeno da advokat može biti lišen slobode u vezi sa njegovim/njenim vršenjem djelatnosti samo na osnovu odluke nadležnog suda. Vlada nije osporavala da takva odluka nije postojala u slučaju podnosioca predstavke. Stoga, čak i da je policija navela jedan od osnova propisanih članom 175 ZKP-a, lišenje slobode podnosioca predstavke je ipak bilo nezakonito.

U svijetlu navedenog, Sud je utvrdio da lišenje slobode podnosioca predstavke nije bilo u skladu sa članovima 259 i 264 ZKP-a i članom 23 Zakona o advokaturi, pa je shodno tome bilo nezakonito. Navedena razmatranja su bila dovoljna da omogućće Sudu da zaključi da je došlo do povrede člana 5 st. 1 (c) Konvencije.

Navodna povreda člana 13 Konvencije

Podnosilac predstavke se žalio i da nije imao djelotvoran domaći pravni lijek za nezakonito lišenje slobode.

150 *Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], predstavka br. 16483/12, st. 91–92, ECHR 2016; *Del Río Prada protiv Španije* [VV], predstavka br. 42750/09, st. 125, ECHR 2013.

Ustavna žalba je djelotvoran pravni lijek u Crnoj Gori i podnosilac predstavke ju je iskoristio, žalivši se na zakonitost svog lišenja slobode. Ustavni sud je odlučio da je nadležan da odlučuje po njegovoj žalbi i istu je uredno meritorno ispitaio. Član 13 ne zahtijeva sigurnost povoljnog ishoda u smislu bilo kog postupka koji se vodi na domaćem nivou,¹⁵¹ uključujući postupke pred Ustavnim sudom, pa je Sud smatrao da je žalba podnosioca predstavke očigledno neosnovana.

Podnosilac predstavke nije tražio naknadu ni materijalne ni nematerijalne štete, pa je, shodno tome, Sud nije dodijelio.

ii. Postupak izvršenja presude

Vlada je dostavila Komitetu ministara – Odjeljenju za izvršenje presuda Evropskog suda Akcioni izvještaj od 7. februara 2022. godine¹⁵², u kojem je predstavila sve preduzete individualne i generalne mjere u cilju izvršenja predmetne presude.

(a) Individualne mjere

Uzimajući u obzir prirodu povrede člana 5 st. 1 Konvencije u predmetnom slučaju, Vlada je u Akcionom izvještaju istakla da su posljedice utvrđene povrede prestale da postoje budući da je podnosilac predstavke pušten odmah nakon što ga je državni tužilac saslušao.

Podnosilac predstavke nije podnio zahtjev za pravično zadovoljenje po osnovu materijalne ili nematerijalne štete, pa mu je Sud stoga nije ni dosudio.

Međutim, Osnovni sud u Podgorici usvojio je djelimično tužbeni zahtjev i obavezao državu Crnu Goru da podnosiocu predstavke isplati iznos od 1.500 eura na ime naknade nematerijalne štete usljed povrede prava na odbranu, garantovanog Ustavom Crne Gore i Konvencijom.

(b) Generalne mjere

Država je preduzela niz mjera u cilju edukacije nosilaca pravosudnih funkcija i podizanja svijesti o značaju navedene presude i relevantnim standardima primijenjenim u njoj. Zastupnica je održala veliki broj predavanja na seminarima i obukama organizovanim, kako od strane Centra za obuku u sudstvu i državnom

151 *Amann protiv Švajcarske* [VV], predstavka br. 27798/95, st. 88, ECHR 2000-II.

152 <https://bit.ly/3LQlnP3>

tužilaštvu, tako i od strane međunarodnih partnera, na kojima je analizirana predmetna presuda i relevantni standardi Evropskog suda u tom smislu.

Presuda je prevedena i objavljena na sajtu Vrhovnog suda Crne Gore, sajtu Kancelarije zastupnika, kao i u „Službenom listu Crne Gore”. Kancelarija zastupnika pripremila je analizu predmetne presude koja je uz prevod presude dostavljena svim organima koji su učestvovali u postupku koji je doveo do povrede konvencijskog prava.

(c) Rezolucija Komiteta Ministara

Komitet ministara je 4. maja 2022. godine na 1433. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2022)109, kojom je predmet zatvoren.¹⁵³

iii. Značaj za sudsku praksu

U presudi u predmetu *Asanović protiv Crne Gore*, Evropski sud je konstatovao da je u maju 2018. godine podnosilac predstavke pokrenuo građanski postupak protiv Države – Poreske uprave zbog diskriminacije i da je taj postupak u toku.

U međuvremenu, Osnovni sud u Podgorici je u novembru 2020. godine odlučio u ovom predmetu i donio presudu kojom je utvrdio da je tužena država podnošenjem prijave od strane Poreske uprave Upravi policije, a protiv tužioca, diskriminatorski postupala prema njemu zato što nije postupala jednako prema tužiocu koji je advokat, kao poreskom obvezniku, u odnosu na druge poreske obveznike koji se bave advokatskom djelatnošću u uporedivo istoj ili sličnoj situaciji. Tužena nije dokazala da je u konkretnom slučaju prema tužiocu postupala jednako kao i prema drugim poreskim obveznicima koji se bave advokatskom djelatnošću u uporedivo istoj ili sličnoj situaciji, pa je utvrđena diskriminacija od strane tužene prema tužiocu u oblasti postupanja pred javnopravnim organom, po osnovu pretpostavljene političke pripadnosti i pripadnosti društvenoj grupi ili organizaciji JU M., koji je osnivač dnevnog lista „D”, a čiji je tužilac jedini punomoćnik, pa je tuženoj zabranjeno da ubuduće prema tužiocu vrši diskriminatorne radnje. Takođe, tužiocu je dosuđena naknada nematerijalne štete u iznosu od 1.500 eura, na ime povrede prava ličnosti zbog diskriminacije.

U obrazloženju presude P. br. 2604/19, Osnovni sud se pored nacionalnih propisa – Ustava Crne Gore, Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o poreskoj administraciji, Zakona o inspeksijskom nadzoru i Zakona o upravnom postupku

153 <https://hudoc.exec.coe.int/ENG#{%22EXECIdentifier%22:%22001-217390%22}>

– pozvao i na Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava, kao i na Protokol br. 12 uz Evropsku konvenciju. Takođe, u dokaznom postupku, sud je primjenio pravilo o „prebacivanju tereta dokazivanja”, predviđeno u Zakonu o zabrani diskriminacije, prema kojem žrtva eventualne diskriminacije nije dužna dokazivati diskriminaciju sa stepenom sigurnosti, već je dovoljno da učini vjerovatnim da je do diskriminacije došlo, pa ukoliko se ispuni taj uslov, navodni diskriminator je dužan dokazati da nije prekršio princip jednakog postupanja.

U tom kontekstu, imajući u vidu sadržinu naznačenih mjerodavnih propisa, te utvrđeno činjenično stanje, sud je našao da je tužilac u ovom postupku pružio dokaze kojima je učinio vjerovatnim da je došlo do diskriminacije (radnjama i propuštanjem organa tužene), a tužena nije dokazala da nije prekršila princip jednakog postupanja.

U obrazloženju je navedeno:

„Nad tužiocem je sprovedena tzv. potpuna kontrola poslovanja, koja je podrazumijevala kako njegovo poslovanje, tako i poslovanje njegovih klijenata. U postupku je nesumnjivo utvrđeno da je od strane Poreske uprave CG, kao organa tužene, jedino prema tužiocu, kao advokatu, poreskom obvezniku, sprovedena ova vrsta kontrole poslovanja, te je jedino prema njemu podnijeta gore navedena informacija Upravi policije o postojanju indicija da je izvršeno krivično djelo utaja poreza. Prema drugim advokatima koji su imali dugovanja prema Poreskoj upravi CG ovakvog postupanja nije bilo (...).

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je povodom pritužbe advokata Nebojše Asanovića, u svom „Mišljenju” br. 318/17 od 09.05.2017. godine, u bitnom naveo da je imenovani advokat pritužbu podnio zbog diskriminacije po osnovu pretpostavljene političke pripadnosti u postupcima pred organima vlasti, a isti je u svojoj pritužbi naveo i da je o radnji Poreske uprave – dostavljanju informacije da postoje osnovi sumnje da je podnosilac pritužbe učinio krivično djelo utaja poreza i doprinosa iz čl. 264 KZ CG saznao zvanično dana 15.05.2017. godine, a dana 06.06.2017. godine činjenicu da ni protiv jednog advokata nikada nije podnijeta krivična prijava po tom osnovu. Međutim, Poreska uprava, iako je negirala postojanje diskriminacije, u svojim izjašnjenjima do kraja postupka pred Zaštitnikom nije istom dostavljala traženo, tj. kako u tač. 74 navedenog mišljenja stoji, da iz izjašnjenja Poreske uprave „proizilazi nerazumijevanje instituta obrnutog tereta dokazivanja ili izbjegavanje da se da potpun odgovor na ključne

sporne činjenice u postupku dokazivanja diskriminacije”, i tač. 76. „u odgovorima Poreske uprave nije sadržan objektivno utemeljen odgovor na tražena pitanja”. (...) (U)z primjenu relevantnog prava, čije je norme pobrojao u svom mišljenju, te nakon sprovedenog uobičajenog testa diskriminacije (tač. 66 mišljenja), a imajući u vidu sve dokaze, kako pojedinačno tako i u međusobnoj vezi, kao i stav ESLJP da se uživanje prava i sloboda predviđenih Konvencijom, bez ikakve diskriminacije krši i onda kada države – ugovornice različito tretiraju lica koja se nađu u analognim situacijama (...) dao svoju ocjenu da javnopravni organ na koji se odnosi pritužba nije dokazao da je u konkretnom slučaju prema podnosiocu pritužbe postupao jednako kao i prema drugim poreskim obveznicima koji se bave advokatskom djelatnošću u uporedivo istoj ili sličnoj situaciji (...).

Cijeneći podatak koji je Poreska uprava dostavila u podnesku br. 03/8-2-3878/1 od 16.04.2019. godine o broju advokata za koje je utvrđeno da nijesu prijavili prihod od obavljanja djelatnosti ili nijesu obračunali porez na prihod u posljednjih pet godina u CG (2012–2017), a imajući u vidu da sudu nijesu dostavljeni podaci o preduzimanju mjera nadzora prema njima, te da je do zaključenja glavne rasprave ostalo nejasno na koji način ovi advokati posluju i vrše djelatnost, ako su im računi blokirani u dužem vremenskom periodu shodno spisku CBCG blokiranih pravnih lica koja se nalaze u CRPS-u na dan 31.12.2016. godine, a imajući u vidu iskaz tužioca, kao i iskaze svjedoka u smislu da je jedino protiv tužioca podnijeta informacija o indicijama da je izvršio krivično djelo utaja poreza iz čl. 264 KZCG, sud izvodi logičan zaključak o inertnosti prilikom intervencije poreskog organa kada su u pitanju svi drugi advokati, osim kada je u pitanju podnosilac tužbe-tužilac protiv koga je podnijeta navedena informacija Upravi policije i sproveden inspekcijski nadzor po svim linijama prihodovanja i transakcija na više računa Prethodnom valja dodati i sadržinu akta Uprave policije 241/17-32866/2 od 05.06.2017. godine u kojem je navedeno da su službenici Uprave policije – Sektor kriminalističke policije, odsjek za suzbijanje privrednog kriminaliteta, u protekle tri godine podnijeli 16 krivičnih prijava protiv 28 lica za krivično djelo iz čl. 264 KZ CG, i da u prijavama koje su podnešene, nije procesuiran nijedan advokat.

Slijedom navedenog sud zaključuje da je tužilac učinio vjerovatnim da je javnopravni organ-organ tužene u odnosu na njega postupao drugačije u odnosu na druge poreske obveznike koji se bave advokatskom djelatnošću, a koji su se nalazili u uporedivo istoj ili

sličnoj situaciji kada je protiv njega podnio Upravi policije akt br. 03/7-71660/1-16 od 23.12.2016. godine naslovljen kao informacija o indicijama da je izvršeno krivično djelo utaja poreza, koji akt je potpisao i informaciju sačinio u to vrijeme glavni poreski inspektor Poreske uprave CG S. K. U vezi toga, sud nalazi da tužena nije dokazala da nije prekršila princip jednakog postupanja, pri čemu Ministarstvo finansija – Poreska uprava CG niti jednim dokazom nije opovrgla pretpostavku, niti je uspjela da da valjane razloge za različito postupanje prema tužiocu u odnosu na druga lica iz uporedne grupe.

Nadalje, tužilac je učinio vjerovatnim da je došlo do diskriminacije i u situaciji kada je u postupku utvrđivanja poreske obaveze tužioca kod poreskog organa jedino prema tužiocu primjenjivan metod „bočne kontrole, potpune kontrole ili tzv. paket kontrole”, gdje se kontrola vršila i u odnosu na pravna lica sa kojima je tužilac obavljao advokatsku djelatnost, odnosno od kojih je ostvarivao prihod, dakle kontrolisani su tužiočevi klijenti, a koji vid kontrole nije primjenjivan ni prema jednom drugom poreskom obvezniku koji obavlja advokatsku djelatnost. U odnosu na ovu činjenicu tužena nije dokazala da je postojalo opravdano i razumno objašnjenje za ovakvo nejednako postupanje poreskog organa, pa sud smatra da je i u ovom slučaju prekršen princip jednakog postupanja. S toga se ne mogu prihvatiti razlozi tužene kojim je pokušavala da opravda ovakvo postupanje svog organa.

Naprijed izloženo činjenično utvrđenje, proizilazi iz iskaza tužioca, saslušanog u svojstvu parnične stranke i iskaza svjedoka Đ. N. i S. K., kao i Mišljenja Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore br. 318/17, te provedenih pismenih dokaza.

Imajući u vidu utvrđeno činjenično stanje, sud nalazi da opisano postupanje organa tužene predstavlja diskriminatorско, nejednako postupanje prema tužiocu u odnosu na druge poreske obveznike koji se bave advokatskom djelatnošću u uporedivo istoj ili sličnoj situaciji, te da tužena na kojoj je bio teret dokazivanja nije dokazala da je za svoje postupanje prema podnosiocu pritužbe postojao objektivni i opravdan razlog, a koji nije ni u kakvoj vezi sa njegovom pretpostavljenom političkom pripadnošću, niti pripadnošću društvenoj grupi ili organizaciji „Jumedia Mont” koja je osnivač DL „Dan”, a čiji je tužilac, kako je to utvrđeno jedini punomoćnik. Da je tužilac diskriminisan od strane organa tužene po navedenom osnovu

jasno proizilazi iz iskaza tužioca, koji je i u tom dijelu apsolutno cijenjen od strane suda kao objektivan, a na tuženoj je stajao teret dokazivanja da diskriminacije po tom osnovu nije bilo, što tužena u toku postupka apsolutno nije dokazala.

Sud je pri odlučivanju imao u vidu stav ESLJP da se diskriminacija može zasnivati i na pretpostavljenim karakteristikama. Takav stav je izraženu predmetu *Timișev protiv Rusije*, predstavke br. 55762/00 i 55974/00, ECHR, 13.12.2005. g, gdje je Sud je (u stavu 54) ukazao na to da je članom 14 zabranjena diskriminacija ne samo ukoliko je lice pripadnik diskriminisane grupe, već i ukoliko se „samo pretpostavlja da ono pripada toj grupi”.

Nadalje, u predmetu *Abdulaziz, Kabales i Balkandali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 15/1983/65/100,1985. g. Evropski sud za ljudska prava je (u stavu 82) konstatovao sledeće „član 14. se odnosi na izbegavanje diskriminacije u uživanju prava koja proističu iz Konvencije u tom smislu da se zahtevi koje Konvencija postavlja u pogledu tih prava mogu ispuniti na različite načine. Pojam diskriminacije u značenju člana 14. obuhvata opšte slučajeve gde su pojedinac ili grupa, bez valjanog opravdanja, tretirani nepovoljnije od drugog pojedinca ili grupe, iako Konvencija ne nalaže povoljniji tretman”.

Takođe, u presudi *Thlimmenos protiv Grčke*, predstavka br. 34369/97, 6. april 2000. g. Evropskog suda za ljudska prava (u stavu 44) je zauzeto stanovište da uživanje prava i sloboda predviđenih Konvencijom, bez ikakve diskriminacije, krši se i onda kada države ugovornice različito tretiraju lica koja se nađu u analognim situacijama.

Imajući u vidu prethodno utvrđenje, a u svetlu naprijed citirane prakse Evropskog suda za ljudska prava, po nalaženju ovog suda, prema tužiocu je izvršena diskriminacija po osnovu pretpostavljene političke pripadnosti i pripadnosti društvenoj grupi ili organizaciji „Jumedia Mont” koja je osnivač DL „Dan”, koji osnov diskriminacije je predviđen u čl. 14 Zakona o zabrani diskriminacije, pa je sud shodno čl. 26 tač. 1, 2, 3 i 4 istog zakona odlučio kao u stavu I i II izreke presude.

Usvajajući tužbeni zahtjev za deklarisanje diskriminatorskog ponašanja tužene i zabrani preduzimanja daljih akata diskriminacije u odnosu na tužioca, a koji zahtjevi imaju prejudicijelan karakter u odnosu na zahtjev za naknadu nematerijalne štete, sud nalazi da su se stekli uslovi

za primjenu odredbe čl. 207 Zakona o obligacionim odnosima koji daje mogućnost za sud, ako nađe da okolnosti slučaja i težina povrede to opravdavaju, dosudi licu pravičnu naknadu na ime pretrpljenih duševnih bolova zbog povrede prava ličnosti. Odgovornost tužene za naknadu ovih vidova nematerijalne štete utemeljena je na odredbi čl. 166 st. 1 Zakona o obligacionim odnosima, obzirom je u postupku, kako je obrazloženo, nesumnjivo utvrđeno da je akt diskriminacije počinjen od strane njenog organa, a po principu objektivne odgovornosti.

Cijeneci iskaz tužioca, sud nalazi da su istom, opisanim postupanjem tužene, povrijeđena prava ličnosti (dostojanstvo, moralni integritet, čast) zbog diskriminatorskog postupanja tužene prema tužiocu, koja prava uživaju posebnu zaštitu obezbijedenu najvišim aktom države – Ustavom, ali i svim relevantnim međunarodnim propisima koji se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda. Povreda prava ličnosti, u konkretnom slučaju, svakako izaziva duševne bolove čiji intenzitet i trajanje opravdavaju dosuđenje naknade nematerijalne štete.”

Navedena presuda potvrđena je od strane Višeg suda u Podgorici presudom u predmetu GŽ. br. 86/21.

U pogledu člana 5 Evropske konvencije i standarda izgrađenih kroz praksu Evropskog suda u određivanju i produženju pritvora bilo je riječi u prethodnim analizama, kao i u Izvještaju o primjeni Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u praksi Vrhovnog suda Crne Gore.¹⁵⁴

Na ovom mjestu korisno je ukazati da je primjetno u praksi građanskih sudova, a prilikom odlučivanja o naknadi štete zbog neosnovanog pritvora, da se ne pravi razlika između neosnovanog i nezakonitog pritvora. Pritvor će biti cijenen kao neosnovan ukoliko je postupak obustavljen pravosnažnim rješenjem ili završen pravosnažnom oslobađajućom presudom ili presudom kojom se optužba odbija. Materijalna i nematerijalna šteta mogu nastupiti kao posljedica neosnovanog lišenja slobode, a postupak za ostvarivanje naknade štete propisan je Zakonikom o krivičnom postupku. Prilikom odlučivanja u ovim predmetima, sudovi se često pozivaju na praksu Evropskog suda, pa i onu koja se odnosi na predmete u kojima je utvrđena povreda Konvencije, ali ne zbog neosnovanog, već zbog nezakonitog pritvora. Zbog toga valja ukazati na činjenicu da je nezakonit pritvor, najšire rečeno, onaj koji je određen i produžen suprotno nacionalnom

154 Izvještaj je dostupan na linku: <https://rm.coe.int/report-on-application-of-the-echr-in-supreme-court-of-montenegro-/168092d14f>.

zakonu i standardima Evropske konvencije. Dakle, pitanje nezakonitog pritvora otvara se i prije okončanja postupka i može postojati nezavisno od toga da li je donijeta oslobađajuća ili osuđujuća presuda.

Podsjećanja radi, a kako je to navedeno i u Izvještaju o primjeni Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u praksi Vrhovnog suda Crne Gore, prema praksi Evropskog suda, prvi neophodni element za zakonitost sudskog pritvora jeste „osnovana sumnja” da je optuženi izvršio krivično djelo, što podrazumijeva neophodno obrazloženje, odnosno navođenje opravdanih razloga za njeno postojanje u odluci o određivanju pritvora. Takođe, moraju postojati i „opravdani i valjani” razlozi koji opravdavaju dalje trajanje lišenja slobode, a prema praksi Evropskog suda, to su: 1) opasnost od bjekstva, 2) ometanje toka postupka, 3) opasnost od ponovnog izvršenja krivičnog djela i 4) očuvanje javnog reda. Stav Evropskog suda jeste da sud pri odlučivanju o pritvoru mora da preispita sve činjenice u konkretnom slučaju i da se pozove na objektivne zakonom propisane osnove, a rješenja o određivanju pritvora moraju biti jasna i precizna. S tim u vezi, Evropski sud je često isticao, pa i u presudama protiv Crne Gore,¹⁵⁵ da je pogrešno u odlukama o produženju pritvora ponavljati iste razloge ili koristiti iste ili apstraktne formulacije kojima se obrazlažu odluke o produženju pritvora.¹⁵⁶ Takođe, pri odlučivanju o produženju pritvora, potrebno je poštovati zakonske rokove propisane za njegovu kontrolu.

3.4. Član 6 – Pravo na pravično suđenje

Član 6

Pravo na pravično suđenje

1. Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti sa cijelog ili sa dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kada to zahtijevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u mjeri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.

155 *Bigović protiv Crne Gore*, predstavka br. 48343/16, ECHR 2019.

156 Izvještaj je dostupan na linku: <https://rm.coe.int/report-on-application-of-the-echr-in-supreme-court-of-montenegro-/168092d14f>.

2. Svako ko je optužen za krivično djelo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.

3. Svako ko je optužen za krivično djelo ima sljedeća minimalna prava:

- a) da u najkraćem mogućem roku, detaljno i na jeziku koji razumije, bude obaviješten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega;
- b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
- c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtijevaju;
- d) da ispituje svjedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbijedi prisustvo i saslušanje svjedoka u njegovu korist, pod istim uslovima koji važe za one koji svjedoče protiv njega;
- e) da dobije besplatnu pravnu pomoć prevodioca ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu.

U Analizi presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2020. godinu ukazano je na neke od osnovnih standarda vezanih za član 6 Konvencije.¹⁵⁷ Između ostalog, navedeno je da zbog izuzetnog značaja za vladavinu prava, pravo na pravično suđenje Evropski sud tumači široko. U skladu sa tim rezonom, razvijena je izuzetno bogata praksa koja je „dopunila” tekst Konvencije pravom na pristup sudu, pravom na izvršenje presuda i pravom na pravosnažnost sudskih odluka. Takođe, praksa je ukazala da se član 6 Konvencije odnosi na krivične, građanske i upravne sudske postupke, ali i na faze koje im prethode, odnosno koje slijede, kao npr. postupak izvršenja.

Pojmovi „građanska prava i obaveze” i „krivična optužba” autonomni su, pa se shvataju prema praksi Suda. Kako bi građanski postupak uživao zaštitu člana 6 Konvencije, mora postojati stvaran i ozbiljan spor koji se odnosi na određeno

157 *Analiza presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru za 2020. godinu*, str. 29. Analiza je dostupna na linku: https://sudovi.me/static/vrhs/doc/Analiza_presuda_Evropskog_suda_za_ljudska_prava_u_odnosu_na_Crnu_Goru_za_2020.pdf.

građansko pravo za koje se može reći da je priznato u unutrašnjem pravu, bez obzira na to da li je zaštićeno Konvencijom, a ishod postupka mora biti takav da je neposredno odlučujući za dato građansko pravo.¹⁵⁸ Evropski sud je u predmetu *Alaverdyan protiv Jermenije*¹⁵⁹ zauzeo stav da se član 6 Konvencije ne primjenjuje na vanparnični niti na jednostrani postupak, u kome nema suprotstavljenih stranaka i koji se primjenjuje samo onda kada ne postoji spor oko nekog prava. Da li je pravo građansko u smislu Konvencije, utvrđuje se prema materijalnom sadržaju i dejstvu toga prava, a ne s obzirom na pravnu kvalifikaciju tog prava u nacionalnom zakonodavstvu. Kroz praksu, Sud je zauzeo stav da se prava garantovana članom 6 Konvencije mogu primijeniti i na postupke izdavanja građevinske dozvole,¹⁶⁰ dozvole za točenje alkoholnih pića,¹⁶¹ spor u vezi sa plaćanjem naknade za profesionalno oboljenje ili povredu na radu.¹⁶² Vremenom je Evropski sud proširio primjenu člana 6 Konvencije, pa on sada obuhvata i neke disciplinske postupke,¹⁶³ postupke u vezi s naknadama po osnovu socijalnog osiguranja,¹⁶⁴ te radne sporove koji se odnose na državne službenike.¹⁶⁵

„Optužba” se definiše kao službeno obavještenje o navodu da je određeno lice izvršilo krivično djelo, a koje mu daje nadležno tijelo.¹⁶⁶ Različite situacije su ispunjavale uslove ovako definisanog pojma optuženja, kao npr. hapšenje zbog sumnje da je izvršeno krivično djelo,¹⁶⁷ ali i ispitivanje u vezi sa sumnjom u umiješanost u krivično djelo,¹⁶⁸ bez obzira na činjenicu da je odnosno lice formalno tretirano kao svjedok.¹⁶⁹

158 *Vodič za član 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava – Pravo na pravično suđenje (građanskopravni aspekt)*, Savjet Evrope, Evropski sud za ljudska prava, 2019.

159 *Alaverdyan protiv Jermenije*, predstavka br. 4523/04, ECHR 2010.

160 *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, predstavke br. 7151/75 i 7152/75, st. 79, A88 ECHR 1984.

161 *Tre Traktörer Aktiebolag protiv Švedske*, predstavka br. 10873/84, st. 43, A159, ECHR 1989.

162 *Chaudet protiv Francuske*, predstavka br. 49037/06, st. 30, ECHR 2009.

163 *Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, predstavke br. 6878/75 i 7238/75, A54 ECHR 1982; *Philis protiv Grčke* (br. 2), predstavka br. 19773/92, st. 45, Izvještaji 1997-IV; *Marušić protiv Hrvatske* (odl.), predstavka br. 79821/12, st. 72-73, ECHR 2017.

164 *Feldbrugge protiv Holandije*, predstavka br. 8562/79, A99 ECHR 1986.

165 *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], predstavka br. 63235/00, st. 50-62, Izvještaji o presudama i odlukama 2007-II.

166 *Vodič za član 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava – Pravo na pravično suđenje (građanskopravni aspekt)*, Savjet Evrope, Evropski sud za ljudska prava, 2019; *Deweere protiv Belgije*, predstavka br. 6903/75, st. 44, A35 ECHR 1980.

167 *Heaney i McGuinness protiv Irske*, predstavka br. 34720/97, st. 42, Izvještaji o presudama i odlukama 2000-XII.

168 *Stirmanov protiv Rusije*, predstavka br. 31816/08, st. 39, ECHR 2019.

169 *Kalēja protiv Letonije*, predstavka br. 22059/08, st. 36-41, ECHR 2017.

Kako bi priroda optužbe bila „krivična” i ušla u opseg prava garantovanih članom 6 Konvencije, potrebno je da budu ispunjeni uslovi koje je Evropski sud prvi put razvio u predmetu *Engel protiv Holandije*¹⁷⁰: kvalifikovanost djela kao krivičnog u domaćem zakonodavstvu, priroda djela i težina zapriječene kazne za djelo koje je u pitanju. Ovako razvijeni kriterijumi omogućili su široko tumačenje člana 6 Konvencije, pa je kroz praksu Evropski sud zaključio da i prekršajni i¹⁷¹ carinski¹⁷² postupci nametanja dodatnih poreza¹⁷³ mogu, u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja, spadati pod krivični aspekt ovog člana Konvencije.

Krivični postupak se razmatra kao cjelina, uzimajući u obzir istražni postupak koji vodi sudija za istragu,¹⁷⁴ kao i postupak izricanja kazne¹⁷⁵. Sa druge strane, davanje pomilovanja¹⁷⁶ i postupak uslovnog otpusta ne ulaze u opseg krivičnog aspekta člana 6 Konvencije.

Iz korpusa prava koja štiti član 6 Konvencije, najveći broj presuda pred Evropskim sudom donijet je u odnosu na povredu prava na suđenje u razumnom roku. Statistika Suda za period 1959–2021 pokazuje da je Sud donio ukupno 20.725 presuda u kojima je utvrđena povreda barem jednog konvencijskog prava, a od ovog broja najviše presuda je donijeto zbog kršenja prava na suđenje u razumnom roku – 6.052.¹⁷⁷ Na drugom mjestu je povreda prava na pravično suđenje, kao jednog od aspekata člana 6 Konvencije, koja je utvrđena u ukupno 5.480 presuda, dok je na trećem mjestu povreda prava na slobodu i sigurnost, sa 4.496 presuda.

Do sada je najveći broj presuda Evropskog suda protiv Crne Gore donijet upravo zbog kršenja prava na pravično suđenje. Član 6 Konvencije u sebi obuhvata različite procesne garancije i prava, a jedna od njih je i suđenje u razumnom roku. U okviru navedenih presuda, najviše ih se odnosi upravo na povredu prava na suđenje u razumnom roku pred redovnim sudovima. Kao vodeći predmet u ovoj

170 *Engel protiv Holandije*, predstavke br. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 i 5370/72, A22 ECHR 1976.

171 *Marčan protiv Hrvatske*, predstavka br. 40820/12, st. 33, ECHR 2014; *Lutz protiv Njemačke*, predstavka br. 9912/82, st. 182, A123 1987.

172 *Salabiaku protiv Francuske*, predstavka br. 10519/83, A141-A ECHR 1988.

173 *Jussila protiv Finske* [VV], predstavka br. 73053/01, st. 38, Izvještaji o presudama i odlukama 2006–XIV.

174 *Vera Fernández-Huidobro protiv Španije*, predstavka br. 74181/01, st. 108–114, ECHR 2010.

175 *Phillips protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 41087/98, st. 39, Izvještaji o presudama i odlukama 2001–VII.

176 *Montcornet de Caumont protiv Francuske* (odl.), predstavka br. 59290/00, Izvještaji o presudama i odlukama 2003–VII.

177 https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2021_ENG.pdf.

grupi označen je *Stakić protiv Crne Gore*,¹⁷⁸ u kojem je Evropski sud naveo da se dužina trajanja postupka mora cijeliti u svjetlu okolnosti konkretnog predmeta, poštujući kriterijume složenosti predmeta, ponašanja podnosioca predstavke i relevantnih organa, kao i značaja predmeta spora za podnosioca predstavke.

Ostale utvrđene povrede odnosile su se na povredu prava na pravično suđenje zbog neizvršenja presude (8 predmeta), te povrede prava na pristup sudu (5 predmeta). Pravo na obrazloženu presudu, pretpostavka nevinosti, te princip pravičnosti, povrijeđeni su u po jednom predmetu.

Tokom 2021. godine, Evropski sud je donio samo jednu presudu protiv Crne Gore kojom je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku, i to pred Ustavnim sudom. Ujedno, ovo je i prva presuda protiv Crne Gore u kojoj je Evropski sud odlučivao o tome da li se na dužinu trajanja postupka pred Ustavnim sudom može primijeniti član 6 st. 1 Konvencije u svom krivičnom aspektu, te da li je došlo do povrede ove odredbe Konvencije.

Međutim, imajući u vidu da je pravo na suđenje u razumnom roku najčešće kršeno pravo, kako na međunarodnom, tako i na nacionalnom nivou, slijedi podsjećanje na standarde suđenja u razumnom roku, koje je Evropski sud razvio u svojoj praksi.

3.4.1. Član 6 stav 1 – Pravo na suđenje u razumnom roku

Svrha ovog prava jeste da garantuje da će u roku koji je razuman biti okončana nesigurnost u kojoj se nalazi pojedinac, u pogledu svog građanskopravnog položaja ili krivične optužbe protiv njega. Međutim, zahtjev za suđenje u razumnom roku prevazilazi konkretnu pravnu situaciju pojedinca, jer utiče na ukupnu pravnu sigurnost u pravosudnom sistemu.

Sud je kroz svoju praksu utvrdio da se opravdanost dužine postupka mora cijeliti u svjetlu okolnosti slučaja, te s obzirom na sljedeće kriterijume: složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa vlasti, kao i od kakvog je značaja predmet spora za podnosioca predstavke.¹⁷⁹

178 Presuda *Stakić protiv Crne Gore*, predstavka br. 49320/07, prikazana je *Analizi presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru za 2020. godinu*, na str. 32. Analiza je dostupna na linku: <https://sudovi.me/static/vrhs/doc/11233.pdf>.

179 *Erydlender protiv Francuske* [VV], predstavka br. 30979/96, presuda od 27. juna 2000. godine, st. 43, ESLJP 2000-VII.

Nadalje, Sud je u brojnim presudama naveo da član 6 st. 1 Konvencije državama ugovornicama nameće obavezu da svoje pravosudne sisteme organizuju na takav način da njihovi sudovi mogu ispuniti svaki zahtjev iz navedene odredbe, uključujući i obavezu odlučivanja o predmetima u razumnom roku.¹⁸⁰ Ako je pravosudni sistem u tom pogledu manjkav, najdjelotvornije rješenje predstavlja pravno sredstvo namijenjeno ubrzanju postupka kako bi se spriječilo da on postane prekomjerno dugačak.¹⁸¹ Sud je u više navrata priznao da je takva vrsta pravnog sredstva „djelotvorna” u onoj mjeri u kojoj ubrza donošenje odluke od strane dotičnog suda.¹⁸² Takođe je jasno da – za zemlje u kojima je već došlo do povreda vezanih za dužinu postupka – pravno sredstvo namijenjeno ubrzanju postupka možda nije dovoljno za ispravljanje situacije u kojoj postupak očigledno već prekomjerno dugo traje.¹⁸³

Sud je u predmetima koji se tiču zahtjeva „razumnog roka” već utvrdio da se jedna od karakteristika adekvatnog obeštećenja, koje sa stranke može skinuti status žrtve, odnosi na iznos dosuđen korištenjem domaćeg pravnog lijeka.¹⁸⁴ Sud takođe može bez dileme prihvatiti da će država koja je uvela niz pravnih lijekova od kojih je jedan namijenjen ubrzanju postupka, a drugi pružanju naknade, dosuditi iznose koji – iako manji od onih koje dosuđuje Sud – nijesu nerazumni, pod uslovom da su relevantne odluke, koje moraju biti u skladu sa pravnom tradicijom i životnim standardom zemlje o kojoj je riječ, donesene brzo, da su obrazložene i izvršene u vrlo kratkom roku.¹⁸⁵

Polazeći od činjenice da Konvencija u članu 6 garantuje pravo na suđenje u razumnom roku kao sastavni dio prava na pravično suđenje, poštovanje konkretnog zajemčenog prava odraz je efikasnog pravosuđa i u velikoj mjeri doprinosi jačanju povjerenja javnosti u pravosuđe. Domaći sudovi su „čuvari” u zaštiti ljudskih prava na nacionalnom nivou i treba da obezbijede punu, djelotvornu i direktnu primjenu Konvencije u svijetlu bogate sudske prakse Evropskog suda.

Pitanje primjenjivosti člana 6 st. 1 Konvencije na postupak pred Ustavnim sudom Evropski sud je u određenom broju predmeta i ranije ispitivao. Tako je u

180 *Süssmann protiv Njemačke* [VV], predstavka br. 20024/92, presuda od 16. septembra 1996. godine, st. 55, Izvještaji 1996-IV.

181 *Scordino protiv Italije* (br. 1) [VV], predstavka br. 36813/97, presuda od 29. marta 2006. godine, st. 183.

182 *Ibid.*, st. 184.

183 *Ibid.*, st. 185.

184 *Cochiarella protiv Italije* [VV], predstavka br. 64886/01, presuda od 29. marta 2006. godine, st. 93, ESLJP 2006-V.

185 *Ibid.*, st. 97.

predmetu *Süssmann protiv Njemačke*¹⁸⁶ Evropski sud ispitivao samo dužinu postupka pred Saveznim ustavnim sudom Njemačke, dok je u predmetu *Šikić protiv Hrvatske*¹⁸⁷ Sud naglasio da uloga čuvara Ustava koju ima Ustavni sud čini naročito potrebnim da on ponekad uzima u obzir ne samo vremenski slijed po kojem su predmeti stavljeni na popis već i druga pitanja, kao što su priroda predmeta i njegov značaj u političkom i socijalnom smislu, pa je u konkretnom predmetu utvrdio povredu člana 6 st. 1 Konvencije zbog prekomjerne dužine trajanja postupka.

Dakle i sam Ustavni sud Crne Gore je dužan da poštuje Ustavom utvrđeno pravo na pravično suđenje, kada pruža zaštitu prava zagarantovanih Ustavom, kada su ova prava povrijeđena ili uskraćena od strane bilo kog organa ili tijela državne (javne) vlasti, kako i sam ne bi došao u paradoksalnu situaciju da krši pravo na suđenje u razumnom roku čije poštovanje sam čuva i brani od kršenja nacionalnih organa. Nadalje, Ustavom Crne Gore, kao ni Zakonom o Ustavnom sudu Crne Gore, nije propisan rok kojeg bi se Ustavni sud pridržavao prilikom odlučivanja u ustavnosudskom postupku prilikom ispitivanja ustavne žalbe.¹⁸⁸

Ukoliko bi se i u budućim predstavkama koje bi se našle pred Evropskim sudom zbog prekomjerne dužine trajanja postupka pred Ustavnim sudom postavilo pitanje eventualnih povreda, isto bi se moglo odraziti na sam stav Evropskog suda o djelotvornosti ustavne žalbe, što bi za status države Crne Gore, koja teži pristupanju porodici demokratskih evropskih zemalja koje dijele iste evropske vrijednosti i standarde, kao što su vrijednost demokratije, pravne države i zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda, bilo ocijenjeno kao nepovoljno.

Ova presuda u odnosu na Crnu Goru ima izuzetan uticaj u pogledu obaveze poštovanja konvencijskih i evropskih standarda, jer predstavlja izazov za naše nacionalne institucije, konkretno Ustavni sud Crne Gore da iznađe rješenja da efikasno odlučuje o podnijetim ustavnim žalbama kako se navedena povreda člana 6 Konvencije ne bi ponovila kod drugih podnosilaca ustavnih žalbi pred Ustavnim sudom Crne Gore.

186 *Süssmann protiv Njemačke* [VV], predstavka br. 20024/92, presuda od 16. septembra 1996. godine, st. 55, Izvješćaji 1996-IV.

187 *Šikić protiv Hrvatske*, predstavka br. 9143/08, presuda od 15. jula 2010, st. 37.

188 Inicijativa Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore od 6. oktobra 2020. godine, dostupna na linku: https://www.ombudsman.co.me/docs/1603718086_061020202-inicijativa.pdf.

Siništaj protiv Crne Gore,

predstavka br. 31529/15
presuda od 23. septembra 2021. godine

i. Analiza presude

Podnosilac predstavke se žalio da je dužina trajanja postupka pred Ustavnim sudom bila prekomjerna, te da je time povrijeđen član 6 st. 1 Konvencije. Prije nego što je odlučivao o osnovanosti, Sud je razmatrao da li se ovaj član može primijeniti na postupak pred Ustavnim sudom. Zaključio je da su standardi vezani za suđenje u razumnom roku primjenljivi i na postupak pred Ustavnim sudom, jer je odlučivanje Ustavnog suda moglo u konkretnom predmetu da utiče na ishod spora pred redovnim sudovima. Utvrđena je povreda člana 6 st. 1, a Evropski sud je cijenio već utvrđene kriterijume: složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa, značaj predmeta spora za podnosioca predstavke, pa je zaključio da predmet nije bio izuzetno složen, posebno kada se ima u vidu da su redovni sudovi sproveli postupak na tri nivoa nadležnosti za tri godine i mjesec dana. Takođe, podnosilac predstavke nije svojim ponašanjem doprinio odugovlačenju postupka, a predmet je bio značajan za podnosioca predstavke jer bi se eventualnim presuđenjem u njegovu korist predmet vratio na ponovno odlučivanje, i to u pogledu teškog krivičnog djela za koje je bio optužen. Ipak, Evropski sud je ukazao i na specifičnost postupka pred Ustavnim sudom, pa je naglasio da je naročito važno da taj sud ne uzima u obzir samo hronološki red po kojem predmeti dolaze na listu već i druga pitanja – značaj predmeta u političkom i socijalnom smislu.

(a) Činjenice

Podnosilac predstavke je 5. avgusta 2008. godine oglašen krivim zbog udruživanja radi protivustavne djelatnosti i pripremanja djela protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti Crne Gore i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 6 (šest) godina. Ova presuda Višeg suda u Podgorici potvrđena je od strane Apelacionog suda i Vrhovnog suda 18. juna 2009. godine i 25. decembra 2009. godine. Postupak je obuhvatao još 16 optuženih.

Podnosilac predstavke i još jedan optuženi su u martu 2010. godine podnijeli ustavnu žalbu, žaleći se na povredu presumpcije nevinosti, prava na odbranu i nepovredivosti doma, kao i na činjenicu da su osuđeni na osnovu nezakonito pribavljenih dokaza. U aprilu 2011. godine, podnosilac predstavke je podnio urgenciju Ustavnom sudu da donese odluku u odnosu na njegovu žalbu.

Dvije godine nakon toga, pripremljen je nacrt presude od strane sudije izvjestioca, ali ga Ustavni sud nije usvojio. U avgustu 2013. godine, taj sudija je preminuo, a predmet je dodijeljen drugom sudiji.

U decembru 2013. godine, Skupština je izabrala sedam novih sudija Ustavnog suda, a žalba podnosioca predstavke je odbijena dana 23. jula 2014. godine. Ova odluka je uručena advokatu podnosioca predstavke 18. decembra 2014. godine.

Prihvatljivost

Prije odlučivanja u meritumu, Sud se osvrnuo na prihvatljivost predstavke, s obzirom na to da je Vlada tvrdila da je predstavka podnijeta van roka od šest mjeseci. Naime, ustavna žalba nije bila djelotvorno pravno sredstvo u vezi sa dužinom trajanja postupka u relevantno vrijeme, pa je podnosilac predstavke trebao podnijeti predstavku u roku od šest mjeseci od dana kada mu je uručena presuda Vrhovnog suda.

Međutim, Sud je ukazao da se ustavna žalba nije odnosila na dužinu trajanja postupka pred redovnim sudovima i da je Ustavni sud odlučivao u meritumu. Stoga je Sud smatrao da rok od šest mjeseci treba računati od dana donošenja odluke Ustavnog suda.

Primjenljivost člana 6 st. 1

Osim prihvatljivosti, Sud je razmatrao i pitanje da li se član 6 st. 1 primjenjuje na krivični aspekt postupka pred Ustavnim sudom.

Relevantni test za određivanje da li se postupci pred Ustavnim sudom Crne Gore mogu razmatrati prilikom procjene razumnosti dužine trajanja postupka jeste da li rezultat postupka pred Ustavnim sudom može da utiče na ishod spora pred redovnim sudovima. Iz toga slijedi da postupci pred Ustavnim sudom u suštini potpadaju pod opseg člana 6 st. 1 Konvencije.¹⁸⁹

Vraćajući se na konkretni predmet, Sud je primjetio da se, u slučaju pozitivnog ishoda ustavne žalbe, Ustavni sud Crne Gore ne bi ograničio na identifikovanje odredbe koja je bila prekršena; takođe bi poništio spornu odluku i vratio predmet nadležnom sudu na ponovno odlučivanje. Dakle, posljedice postupka su mogle biti odlučujuće za osuđena lica. Pod ovim okolnostima, član 6 st. 1 jeste primjenljiv na konkretni predmet.

189 *Gast i Popp protiv Njemačke*, predstavka br. 29357/95, st. 64, ECHR 2000-II.

(b) Ocjena Suda

Razumnost dužine trajanja postupka mora biti procijenjena u svijetlu okolnosti konkretnog predmeta i u odnosu na sljedeće kriterijume: složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa, kao i od kakvog je značaja predmet spora za podnosioca predstavke.¹⁹⁰

Period koji se uzima u razmatranje počeo je 26. marta 2010. godine, kada je podnosilac predstavke podnio ustavnu žalbu, a okončan je 18. decembra 2014. godine, kada je odluka Ustavnog suda uručena njegovom punomoćniku. Stoga je period koji se razmatra trajao četiri godine, osam mjeseci i dvadeset dva dana.

Kada je u pitanju složenost predmeta, Sud je naveo da može prihvatiti da je predmet podnosioca predstavke bio na neki način složen sa stanovišta iznijetih pritužbi. Ipak, Sud nije smatrao da su ova pitanja bila izuzetno složena ili da je uticaj presude Ustavnog suda prevazilazio okvir pojedinačne predstavke¹⁹¹ da bi opravdao prekomjernu dužinu trajanja postupka pred tim sudom, tim prije ako se uzme u obzir da je redovnim sudovima trebalo manje od tri godine i mjesec dana da na tri nivoa nadležnosti sprovedu čitav postupak koji je uključivao 17 optuženih.

Kada je u pitanju ponašanje relevantnih nadležnih organa, Sud je primjetio da je Ustavni sud preduzeo samo jednu procesnu aktivnost, odnosno pribavio spise predmeta od relevantnog redovnog suda. Vlada nije sporila da je održano javno saslušanje, da je bilo potrebno pribaviti nalaze vještaka ili izjašnjenja od različitih organa ili trećih strana ili preduzeti druge proceduralne korake, niti je sporila da je održano nekoliko vijećanja.

Sud je uzeo u obzir Vladine argumente da je u ovom predmetu došlo do promjene sudije izvjestioca, da je postojao znatan broj značajnih ustavnih i zakonodavnih izmjena u tom periodu, kao i da su izabrane nove sudije. Ipak, Sud je smatrao da navedeni argumenti ne mogu dovoljno objasniti odlaganje konkretnog postupka. Konkretno, ustavne izmjene na koje je Vlada ukazala ne odnose se na pitanja koja je podnosilac predstavke pokrenuo u ustavnoj žalbi, već na izbor, imenovanje i razrješenje sudija i predsjednika Ustavnog suda. Dodatno, daljim zakonodavnim izmjenama je izričito predviđeno da sudije koje su tada bile na funkciji nastave sa radom do izbora novih sudija, čime bi se obezbijedilo

190 *Frydlender protiv Francuske* [VV], predstavka br. 30979/96, st. 43, ECHR 2000-VII.

191 Suprotno u *Von Maltzan i drugi protiv Njemačke* (odl.) [VV], predstavka br. 71916/01 i 2 druge, st. 131 i 133–134, ECHR 2005-V.

kontinuirano funkcionisanje Ustavnog suda. Štaviše, ove izmjene su stupile na snagu 10. oktobra 2013. godine, do kada je ustavna žalba podnosioca predstavke bila u radu već više od tri godine i šest mjeseci. Takođe, predmet podnosioca predstavke je dodijeljen drugom sudiji u avgustu 2013. godine najranije, do kada je već bio u radu tri godine i četiri mjeseca.

U odnosu na ponašanje podnosioca predstavke, Sud je ukazao da Vlada nije dostavila dokaze da je on, na bilo koji način, doprinio dužini trajanja postupka pred Ustavnim sudom, a Sud nije imao razloga da tvrdi drugačije.

Kada je u pitanju značaj predmeta za podnosioca predstavke, predmet se odnosi, *inter alia*, na njegovo pravo na odbranu u krivičnom postupku i, konačno, njegovu osudu za teško krivično djelo. Da je Ustavni sud presudio u njegovu korist, poništio bi konačnu odluku donijetu u krivičnom postupku i naredio da se predmet vrati na ponovno odlučivanje.

Članom 6 st. 1 Konvencije državama ugovornicama je nametnuta obaveza da organizuju svoje pravosudne sisteme na takav način da njihovi sudovi mogu ispuniti svaki od zahtjeva na koje ih obavezuje član 6 st. 1, uključujući obavezu da riješe predmete u razumnom roku. Iako se ova obaveza primjenjuje i na Ustavni sud, ona ne može biti tumačena na isti način kao kada su u pitanju redovni sudovi.¹⁹² Iako prihvata da je, zbog svoje uloge čuvara Ustava koju ima, naročito nužno da Ustavni sud ne uzima u obzir samo hronološki red po kojem predmeti dolaze na listu već i druga pitanja, kao što su priroda predmeta i njegov značaj u političkom i socijalnom smislu, Sud utvrđuje da je period duži od četiri godine i tri mjeseca za donošenje odluke u predmetu podnosioca predstavke, posebno imajući u vidu značaj koji je predmet imao za podnosioca predstavke, bio prekomjeran i da nije ispunio zahtjev „razumnog roka”.¹⁹³

Shodno tome, Sud je utvrdio da je povrijeđen član 6 st. 1 Konvencije zbog prekomjerne dužine trajanja postupka pred Ustavnim sudom.

192 *Süssmann protiv Njemačke*, predstavka br. 20024/92, st. 56 in limine, Izvještaji o presudama i odlukama 1996-IV.

193 *Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], predstavka br. 15766/03, st. 108–110, gdje je postupak u vezi sa obrazovanjem romske djece pred Ustavnim sudom trajao četiri godine i jedan mjesec; vidjeti, takođe, *Nikolac protiv Hrvatske*, predstavka br. 17117/06, st. 17–18, ECHR 2008; *Šikić protiv Hrvatske*, predstavka br. 9143/08, st. 36–38, ECHR 2010, gdje je Sud utvrdio povrede zahtjeva razumnog roka predviđenog članom 6 st. 1 Konvencije u predmetima koji su obuhvatali pitanja iz oblasti rada i stanarskog prava. Postupci pred Ustavnim sudom u ovim predmetima trajali su otprilike tri godine i četiri mjeseca i tri godine i devet mjeseci.

Sud je podnosiocu predstavke dosudio 1.500 eura na ime pretrpljene nematerijalne štete.

ii. Postupak izvršenja presude

Vlada je Komitetu ministara – Odjeljenju za izvršenje presuda Evropskog suda dostavila Akcioni plan od 22. februara 2022. godine¹⁹⁴, u kojem je predstavila sve preduzete individualne i generalne mjere u cilju izvršenja navedene presude.

(a) Individualne mjere

Pravično zadovoljenje na ime nematerijalne štete u iznosu od ukupno 1.500,00 eura, koje je podnosiocu predstavke dosudio Evropski sud, isplaćeno je u propisanom roku.

(b) Generalne mjere

Kao odgovor na stavove Evropskog suda, Vlada je preduzela sve neophodne mjere i informisala Komitet ministara da Ustavni sud Crne Gore trenutno ne funkcioniše u punom sastavu s obzirom na to da je od sedam sudija tromo zvanično prestao mandat zbog ispunjenja uslova za starosnu penziju.

Vlada je stoga ukazala na činjenicu da Ustavni sud Crne Gore, kao posljednja instanca kojoj su građani dužni da se obrate prije podnošenja predstavke Evropskom sudu, mora dodatno da uloži napore kako bi obezbijedio efikasnu, adekvatnu i djelotvornu zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda svih građana.

S tim u vezi, nakon što je Ustavni sud Crne Gore dostavio relevantnu dokumentaciju, Vlada je Komitet ministara izvijestila o cjelokupnoj proceduri koja se odnosi na postupanje Ustavnog suda po ustavnim žalbama, strukturi i broju vijeća koja odlučuju o ustavnim žalbama, broju savjetnika i ostalih stručnih saradnika koji rade na obradi predmeta po ustavnim žalbama, te ukupnom broju riješenih ustavnih žalbi po godinama.

Presuda je prevedena i objavljena na sajtu Vrhovnog suda Crne Gore, Kancelarije zastupnika Crne pred Evropskim sudom za ljudska prava, kao i u „Službenom listu Crne Gore”, a ista se nalazi i u „Katalogu propisa”, softveru za praćenje propisa Crne Gore. Predmetna presuda je zbog svog naročitog značaja dostavljena, *inter alia*, Ustavnom sudu Crne Gore, Vrhovnom sudu Crne Gore,

194 <https://bit.ly/3PGGyGD>

Skupštini Crne Gore – Odboru za politički sistem, pravosuđe i upravu i Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu.

iii. Značaj za sudsku praksu

Vrhovni sud Crne Gore je odlučivao još tokom 2018. godine o povredi prava na suđenje u razumnom roku pred Ustavnim sudom Crne Gore, upravo imajući u vidu standarde koji su sada iznijeti u predmetu *Siništaj protiv Crne Gore*.

U predmetu Tpz. 26/2018, djelimično je usvojen tužbeni zahtjev i tužiocu je dosuđena naknada nematerijalne štete zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku pred Ustavnim sudom, a u obrazloženju je Vrhovni sud naveo da postupci potpadaju pod domašaj člana 6 st. 1 konvencije, čak i kada se sprovede pred Ustavnim sudom, ako je njihov ishod odlučujući za građanska prava i obaveze.

U obrazloženju se navodi:

„1) Tužilac je Ustavnom sudu Crne Gore podnio ustavnu žalbu, jer je smatrao da mu je odlukom Vrhovnog suda UŽ-Tpz. br. 1/15 od 16.11.2015. godine povrijeđeno ljudsko pravo zajamčeno Ustavom, pa je shodno čl. 70 Zakona o Ustavnom sudu stekao svojstvo učesnika u postupku po ustavnoj žalbi.

Određba čl. 2 st. 1 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku ne prepoznaje učesnika u postupku po Ustavnoj žalbi kao subjekta prava na sudsku zaštitu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku. Međutim, odredbom st. 2 istog člana, između ostalog, propisano je da se pravo na sudsku zaštitu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku utvrđuje u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava.

Evropski sud za ljudska prava u više odluka zauzeo je stanovište da se obaveza država ugovornica da organizuju svoj pravosudni sistem na način da njihovi sudovi mogu ispuniti obavezu rješavanja predmeta u razumnom roku primjenjuje i na Ustavni sud (Veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava - Prvi odjel, konačna odluka o dopuštenosti u predmetu: *Strahinja Đuričić protiv Hrvatske-2003*, broj zahtjeva 67399/01). Ovaj stav Evropskog suda odnosi se na one ustavne procedure kojima su prethodile procedure pred redovnim sudovima i pravosnažno pred njima okončane. Međutim, Evropski sud za ljudska prava je išao i dalje i utvrdio da pred ustavnim sudovima

može doći i do „samostalne” povrede čl. 6 st. 1 Konvencije u njegovom građanskom aspektu, a to znači da do takve povrede može doći čak i kada postupku pred Ustavnim sudom nije prethodio postupak pred redovnim sudovima u kom smislu je jedino nužno da je riječ o „građanskom pravu” u smislu čl. 6 st. 1 Konvencije. Vodeću presudu u tom smislu donijelo je veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Süßmann protiv Njemačke* (1996). U tom predmetu, njemačka vlada je tvrdila da član 6 st. 1 Konvencije nije primjenjiv na dužinu postupka pred Saveznim ustavnim sudom, ali je Evropski sud zauzeo suprotno stanovište, s tim što je prethodno proveo test primjenjivosti člana 6 st. 1 Konvencije, sa aspekta uticaja postupka pred ustavnim sudom na ishod vezan za građanska prava i obaveze. U paragrafu 41 pomenute presude Evropski sud navodi:

„sud podsjeća da postupci potpadaju pod domašaj člana 6 stav 1 Konvencije..., čak i kad se provode pred ustavnim sudom, ako je njihov ishod odlučujući za građanska prava i obaveze (vidjeti inter alia, presudu *Kraska protiv Švajcarske* od 19. aprila 1993....paragraf 26).”

Imajući u vidu navedenu praksu Evropskog suda za ljudska prava, Vrhovni sud je ocijenio da su neosnovani navodi Zaštitnika imovinsko pravnih interesa Crne Gore, koji je u izjašnjenju na tužbu tvrdio da pravo na sudsku zaštitu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku nema učesnik u postupku po ustavnoj žalbi. Dakle, Vrhovni sud utvrđuje da tužilac ima pravo na sudsku zaštitu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, koja je eventualno nastala pred Ustavnim sudom Crne Gore u postupku po ustavnoj žalbi koju je podnio protiv rješenja Vrhovnog suda Crne Gore UŽ-Tpz. br. 1/15 od 16.11.2015. godine.”

Nakon što je zauzeo stav da tužilac ima pravo na sudsku zaštitu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku u postupku po ustavnoj žalbi, Vrhovni sud je cijenio razumnost trajanja postupka, imajući u vidu okolnosti konkretnog predmeta i kriterijume razvijene u praksi Evropskog suda:

„S tim u vezi, Vrhovni sud je utvrdio sledeće:

1. Kada je u pitanju složenost postupka

Vrhovni sud ocjenjuje da predmet čije je rješavanje tužilac pokrenuo tužbom za pravično zadovoljenje od 15.02.2012. godine

(podnijeta zbog uvjerenja tužioca da mu je povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku u upravnom postupku i upravnom sporu koji je vodio povodom zahtjeva za inspekcijski pregled i zabranu izvođenja građevinskih radova), a koja procedura je prethodila proceduri pred Ustavnim sudom Crne Gore pokrenutoj podnošenjem ustavne žalbe, nije složen ni u činjeničnom ni u pravnom smislu. Konkretno pred Ustavnim sudom Crne Gore postupak odlučivanja se svodio na ocjenu tog suda da li je pred Vrhovnim sudom, odlukom da se odbaci tužba ovdje tužioca za pravično zadovoljenje (odnosi se na tužbu od 15.02.2012. godine), povrijeđeno pravo tužioca na pravično suđenje garantovano čl. 32 Ustava Crne Gore i čl. 6 st. 1 Evropske konvencije. Iz sadržine spisa predmeta Ustavnog suda zapaža se da Ustavni sud nije imao potrebu da od podnosioca ustavne žalbe zatraži da ukloni nedostatke koji bi eventualno onemogućavali postupanje po ustavnoj žalbi, a što bi, da je bio slučaj, uticalo na trajanje ustavnosudske procedure. Takođe Ustavni sud nije ustavnu žalbu dostavljao drugom učesniku u postupku tj. Vrhovnom sudu Crne Gore, niti od njega zatražio da u određenom roku dostavi bilo kakvu dokumentaciju, podatke i obavještenja ili pak odgovor, odnosno mišljenje na navode iz ustavne žalbe (kako to predviđa čl. 33 Zakona o Ustavnom sudu), pa izostavljanje tog dijela procedure, ustavnosudska procedura se samo mogla skratiti, a ne prolongirati. Dakle, Vrhovni sud ocjenjuje da ustavnosudska procedura u konkretnom slučaju nije bila složena.

2. Kada je u pitanju ponašanje podnosilaca tužbe

Uvidom u spise predmeta Ustavnog suda i spise predmeta Vrhovnog suda, formirane u proceduri koja je prethodila ustavnosudskoj proceduri, Vrhovni sud je utvrdio da tužilac svojim postupanjem ili nepostupanjem nije uticao na neopravdano odugovlačenje postupka po tužbi za pravično zadovoljenje od 15.02.2012. godine.

3. Kada je u pitanju ponašanje suda i drugih državnih organa

Vrhovni sud utvrđuje da je tužilac podnio Vrhovnom sudu Crne Gore tužbu za pravično zadovoljenje 15.02.2012. godine (odnosi se na tužbu povodom koje je pokrenuta procedura za koju tužilac ovdje razmatranom tužbom smatra da mu je povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku). Vrhovni sud je rješenjem Tpz. br. 6/12 od 06.03.2012. godine odbacio tužbu.

Protiv navedene odluke Vrhovnog suda tužilac je dana 28.05.2012.godine podnio ustavnu žalbu Ustavnom sudu Crne Gore po kojoj je Ustavni sud donio odluku UŽ-III. br. 259/12 od 29.05.2015. godine, kojom je ukinuo rješenje Vrhovnog suda Crne Gore Tpz. br. 6/12 od 06.03.2012. godine i vratio predmet Vrhovnom sudu na ponovni postupak. Odluka Ustavnog suda UŽ-III. br. 259/12 od 29.05.2015. godine, dostavljena je Vrhovnom sudu dana 08.10.2015. godine. Dakle, prva ustavnosudska procedura trajala je 3 godine, 4 mjeseca i 9 dana.

U ponovnom postupku odlučivanja, Vrhovni sud je, rješenjem UŽ-Tpz. br. 1/15 od 16.11.2015. godine, odbacio tužbu za pravično zadovoljenje (odnosi se na tužbu od 15.02.2012. godine). Dakle, postupak pred Vrhovnim sudom u drugom navratu trajao je 1 mjesec i 8 dana.

Protiv odluke Vrhovnog suda UŽ-Tpz. br. 1/15 od 16.11.2015. godine, ovdje tužilac podnio je ustavnu žalbu dana 08.02.2016. godine. Ustavni sud je odlučio o ustavnoj žalbi 01.06.2018. godine, ali je odluku UŽ-III. br. 116/16, nakon redakcijske obrade, dostavio ovdje tužiocu 21.07.2018. godine. Proizilazi da je druga ustavnosudska procedura trajala 2 godine, 5 mjeseci i 13 dana, računato od kada je Ustavni sud primio ustavnu žalbu (08.02.2016. godine) do dostavljanja odluke podnosiocu ustavne žalbe (21.07.2018. godine).

Odredbom čl. 39 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu („Službeni list CG”, br. 11/2015 od 12.03.2015. godine, a stupio je na snagu 20.03.2015. godine), propisano je da Ustavni sud u svakom predmetu mora odlučiti najkasnije u roku od 18 mjeseci od dana pokretanja postupka pred tim sudom. Ovaj zakon važio je u periodu trajanja druge ustavnosudske procedure. Shodno navedenoj odredbi, Ustavni sud je morao donijeti odluku po ustavnoj žalbi tužioca najkasnije do 08.08.2017. godine (računato od 08.02.2016. godine, kada je primio ustavnu žalbu ovdje tužioca). Međutim, ustavnosudska procedura je trajala skoro godinu dana duže od zakonskog roka propisanog u čl. 39 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu, tačnije 11 mjeseci i 12 dana (računato od 08.08.2017. godine, kad je procedura po zakonu najkasnije trebalo biti okončana, pa do 21.07.2018. godine, kada je odluka Ustavnog suda uručena podnosiocu ustavne žalbe).

Rezimirajući Vrhovni sud konstatuje da je prva ustavnosudska

procedura u ovom predmetu trajala 3 godine, 4 mjeseca i 9 dana, a druga 2 godine, 5 mjeseci i 13 dana, dakle ukupno 5 godina 9 mjeseci i 22 dana. Nasuprot tome prethodne procedure pred redovnim sudom – Vrhovnim sudom Crne Gore, u dva postupka odlučivanja ukupno su trajale 1 mjesec i 26 dana. Vrhovni sud je imao u vidu da obaveza rješavanja predmeta u razumnom roku, iako se odnosi i na Ustavni sud, ne može se tumačiti na isti način kao i u odnosu na redovni sud, jer je uloga čuvara Ustava koju ima Ustavni sud, čini osobito nužnim da on ponekad uzme u obzir i druge predmete, zbog njihove prirode i važnosti u političkom i socijalnom smislu, umjesto predmeta koji bi po hronološkom redu prijema imali prednost (iz konačne odluke o dopuštenosti Velikog vijeća Evropskog suda za ljudska prava po zahtjevu br. 67399/1 *Strahinja Đuričić protiv Hrvatske* – 2003). Međutim, imajući u vidu da je u drugoj ustavnosudskoj proceduri prekoračen zakonski rok za donošenje odluke za skoro jednu godinu, a dovedeno u vezu sa trajanjem prve ustavnosudske procedure od 3 godine 4 mjeseca i 9 dana, Vrhovni sud ocijenjuje da ustavnosudska procedura nije zadovoljila zahtjev razumnog roka i da je došlo do povrede prava ovdje tužioca na suđenje u razumnom roku zagaranovanog čl. 6 st. 1 Evropske konvencije.

4. Kada je u pitanju interes tužioca

Svaka stranka, posebno kada je u pitanju tužilac, ima interes da se postupak koji pokreće tužbom pred nadležnim sudom, što prije okonča, odnosno da procedura ne izađe izvan razumnih rokova. Međutim, u konkretnom slučaju, budući se postupak u kom je došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku odnosi na zahtjev za naknadu nematerijalne štete zbog pretrpljenih duševnih bolova, frustracija i neizvjesnost izazvanih, po tvrdnji tužioca, zbog nerazumne dužine trajanja upravnog postupka i upravnog spora, Vrhovni sud značaj tog postupka ocijenjuje uobičajenim i kao takav nema uticaj na visinu ovdje razmatranog tužbenog zahtjeva.

Polazeći od navedenih mjerila prilikom odlučivanja o osnovanosti tužbenog zahtjeva u pogledu njegove visine, Vrhovni sud ukazuje da je svrha nadoknade nematerijalne štete zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku da se stranci pruži adekvatna novčana kompenzacija za pretrpljene frustracije i neizvjesnost zbog nerazumne dužine trajanja sudskog postupka. U konkretnom slučaju, imajući u vidu navedenu svrhu pravičnog obeštećenja u kontekstu prethodno

navedenih činjenica, Vrhovni sud smatra da je nadoknada od 300,00 € dovoljan vid novčane kompenzacije za frustracije i neizvjesnost koju je tužilac trpio zbog trajanja procedure rješavanja njegove ustavne žalbe. Dosuđeni iznos predstavlja pravično zadovoljenje za ostvarenu mjeru povrede prava tužioca zagarantovanog čl. 6 st. 1 Evropske konvencije.”

Ipak, Vrhovni sud je morao da odstupi od ovakvog načina odlučivanja i obrazlaganja usljed pravnog shvatanja Ustavnog suda Crne Gore, pa se u ovim predmetima sada oglašava apsolutno nenadležnim i odbacuje tužbu. Kao posljedica toga, i dalje ostaje otvoreno pitanje postojanja nacionalnog pravnog sredstva koje bi pružilo zaštitu prava na suđenje u razumnom roku pred Ustavnim sudom Crne Gore.

U navedenom pravnom shvatanju Ustavnog suda Crne Gore navedeno je:

„Ustavni položaj Ustavnog suda u odnosu na sve tri grane vlasti (zakonodavne, izvršne i sudske) Ustavom Crne Gore je potpuno i jasno određen, kao poseban sui generis organ, koji štiti ustavnost i zakonitost (član 11. Stav 6. Ustava). Nadležnost Ustavnog suda i njegova ovlašćenja neposredno proizilaze iz Ustava i čine ga najvišim organom ustavnog jemstva. Odredbom člana 149 stav 1 tačka 3 Ustava, između ostalih, ustanovljena je nadležnost Ustavnog suda da odlučuje o ustavnoj žalbi zbog povrede ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, nakon iscrpljivanja svih djelotvornih pravnih sredstava. Ovaj pravni lijek omogućava svakom licu (fizičkom i pravnom) institucionalnu zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda na nacionalnom nivou, pa i zaštitu prava na pravično i javno suđenje u razumnom roku iz odredbe člana 32. Ustava, prije obraćanja Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu.

Zakonom o Ustavnom sudu Crne Gore („Službeni list Crne Gore”, br. 11/15) propisan je, između ostalog, postupak pred Ustavnim sudom i druga pitanja od značaja za rad Ustavnog suda. Odredbom člana 23. stav 1. Zakona Ustavni sud je ovlašćen da poslovníkom bliže uredi način rada i odlučivanja Ustavnog suda, odnos Ustavnog suda sa javnošću, međunarodnu saradnju, stručno usavršavanje, kao i druga pitanja od značaja za njegov rad.

Poslovníkom Ustavnog suda Crne Gore („Službeni list Crne Gore”, broj 7/16), pored sadržine propisane Zakonom o Ustavnom sudu Crne Gore, bliže je uređena organizacija, postupak pred Ustavnim sudom i druga pitanja od značaja za rad Ustavnog suda. Odredbom člana 103. stav 4. Poslovníka propisano je da dokumentacija sadržana u ustavnosudskom spisu, uz izuzetak pisanih odgovora odnosno mišljenja državnih organa primljenih tokom sprovođenja postupka

i ovjerenih prepisa odluka odnosno rješenja, nije dostupna sudovima i drugim državnim organima.

Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku propisano je: da pravo na sudsku zaštitu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku imaju stranke (...) u građanskom sudskom postupku, u upravnom sporu i u krivičnom postupku, ukoliko se postupci odnose na zaštitu njihovih prava u smislu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (člana 2 stav 1); da su pravna sredstva za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku: 1) zahtjev za ubrzanje postupka i 2) tužba za pravično zadovoljenje (član 3); da o kontrolnom zahtjevu odlučuje predsjednik suda, a u sudovima sa više od deset sudija godišnjim rasporedom se može odrediti sudija koji će, pored predsjednika suda, odlučivati o kontrolnom zahtjevu (član 10) i da tužbu za pravično zadovoljenje može podnijeti stranka koja je prethodno podnosila kontrolni zahtjev nadležnom sudu, koja se podnosi Vrhovnom sudu najkasnije u roku od šest mjeseci od dana prijema pravosnažne odluke donijete u postupcima iz čl.2 ovog zakona, a u postupku sprovođenja izvršenja odluke u roku od šest mjeseci od dana prijema pravosnažne odluke po kontrolnom zahtjevu (član 33 st. 1 i 2).

Iz navedenih odredaba Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku jasno proizilazi da je tim zakonom zaštita prava na suđenje u razumnom roku obezbijedena u postupcima pred redovnim sudovima, i to: u građanskom sudskom postupku, u upravnom sporu i krivičnom postupku (u roku od šest mjeseci od dana prijema pravosnažne odluke donijete u postupcima iz člana 2 ovog zakona, a u postupku sprovođenja izvršenja odluke u roku od šest mjeseci od dana prijema pravosnažne odluke po kontrolnom zahtjevu), ali ne i u ustavnosudskom postupku pred Ustavnim sudom.

Polazeći od položaja i uloge Ustavnog suda u ustavnopravnom sistemu Crne Gore i navedenih odredaba zakon in fine proizilazi da Vrhovni sud Crne Gore nije ovlašćen za postupanje po zahtjevima stranaka za utvrđivanje povreda prava na suđenje u razumnom roku pred Ustavnim sudom, pa ni da tu povredu utvrđuje.”

3.5. Član 8 – Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

Član 8

Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.
2. Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, javne bezbjednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Član 8 Evropske konvencije postao je posebno aktuelan u vrijeme pandemije virusa COVID-19, kako na nacionalnom, tako i na evropskom nivou. Član 8 Konvencije štiti pravo na porodični i privatni život, a upravo su neke od mjera koje su nadležne vlasti donosile kao odgovor na pandemiju povrijedile standarde koji su razvijeni radi zaštite i poštovanja privatnog života. Ustavni sud Crne Gore donio je 23. jula 2020. godine odluku U-II br. 22/20, kojom je ukinuta Odluka NKT-a o objavljivanju imena lica u samoizolaciji, jer nije u saglasnosti, između ostalog, i sa članom 8 Evropske konvencije. Nakon toga, pred redovnim sudovima osnovne nadležnosti našao se veliki broj predmeta u kojima su tužioci tražili naknadu nematerijalne štete zbog povrede prava na privatni život, a o kojima je odlučivano u 2021. godini.

Prilikom odlučivanja u ovim predmetima, primjenjena je odredba člana 283b Zakona o parničnom postupku, pa je na osnovu jedne tužbe sproveden postupak, a u ostalim postupcima je određen zastoj do pravosnažnosti presude donijete po tužbi na osnovu koje je postupak sproveden. U tzv. „pilot” presudi Osnovnog suda u Podgorici u predmetu P. br. 3757/20 usvojen je tužbeni zahtjev, a Država obavezana da tužilji po osnovu naknade nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti – prava na zaštitu privatnog života, nastale objavljivanjem podataka o stavljanju u samoizolaciju, isplati ukupan iznos od 500,00 eura. Presudom Višeg suda u Podgorici Gž. br. 4741/21 navedena presuda je preinačena u dijelu dosuđenog iznosa naknade štete, na iznos od 300,00 eura.

Nakon pravosnažnosti presude, Vlada Crne Gore je dala saglasnost za zaključenje poravnanja u postupcima za naknadu nematerijalne štete lica čija su imena objavljena na internet stranici Vlade Crne Gore, na osnovu odluke Nacionalnog koordinacionog tijela za zarazne bolesti o objavljivanju imena lica u samoizolaciji. Zaštitnik imovinsko-pravnih interesa Crne Gore zadužen je da zaključi poravnanje sa 2.720 lica u iznosu od po 300,00 eura na ime naknade/satisfakcije za nematerijalnu štetu zbog povrede prava ličnosti objavljivanjem ličnih podataka.¹⁹⁵

Odlučivanje primjenom člana 283b Zakona o parničnom postupku predstavlja dobar primjer odlučivanja kada je sudu podnijet veći broj tužbi u kojima su tužbeni zahtjevi zasnovani na jednakom ili sličnom činjeničnom stanju i istom pravnom osnovu, a koji vodi harmonizaciji prakse, te pravnoj sigurnosti, ali i uštedi troškova postupka.

I na evropskom nivou su predmeti vezani za član 8 Konvencije tokom 2021. godine privukli dosta pažnje. Tako je Evropski sud u predmetu *Vavrička i drugi protiv Republike Češke* [VV],¹⁹⁶ koji se odnosio na obaveznu vakcinaciju djece protiv zaraznih dječijih bolesti, istakao da je obavezna vakcinacija predstavljala miješanje u pravo na poštovanje privatnog života, ali da je isto tako ta mjera bila u ravnoteži sa legitimnim državnim ciljem zaštite od bolesti koje znatno ugrožavaju ljudsko zdravlje. Sud nije utvrdio povredu, uz zaključak da je usvojena mjera bila neophodna u demokratskom društvu.

Član 8 Konvencije uključuje mnoštvo različitih prava i odnosa koji se štite. Osnovna podjela prava sadržana je u samom nazivu člana, pa se može govoriti o pravu na poštovanje privatnog života i porodičnog života. Kroz bogatu praksu, u pravo na poštovanje privatnog života Evropski sud je uključio pravo na fizički, psihički i moralni integritet, pravo na privatnost i pravo na identitet i autonomiju.¹⁹⁷ Svaki od ovih aspekata ima dalje podjele i standarde, čija lista nije definitivno određena, jer Konvencija predstavlja „živi instrument” koji se razvija u zavisnosti od razvoja društva i promjena u njemu. Za bliži pregled prakse i standarda upućujemo na vodič „Pravo na poštovanje privatnog života”, koji je pripremljen u saradnji AIRE centra, Vrhovnog suda Crne Gore i Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Sa druge strane, pojam porodičnog života uključuje odnose koji prevazilaze

195 <https://www.gov.me/clanak/52-sjednica-vlade-crne-gore-23122021>.

196 *Vavrička i drugi protiv Republike Češke*, predstavka br. 47621/13 i 5 drugih, ECHR 2021.

197 *Pravo na poštovanje privatnog života (član 8 EKLJP)*: vodič kroz konvencijsko i nacionalno pravo i praksu, AIRE centar, Vrhovni sud Crne Gore i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, 2021 – https://sudovi.me/static/vrhs/doc/Pravo_na_postovanje_privatnog_zivota.pdf.

tradicionalno shvatanje porodice, pa će se standardi primjenjivati i na nevjenčane partnere koji žive zajedno duži vremenski period, koji odgajaju djecu zajedno ili su pokazali privrženost svom odnosu na neki drugačiji način,¹⁹⁸ a isto tako i na homoseksualne partnere¹⁹⁹.

Negativne obaveze države u odnosu na ovaj član podrazumijevaju dužnost da se država uzdrži od proizvoljnog miješanja u poštovanje privatnog, porodičnog života, poštovanje doma i prepiske, u čemu uživaju određeno polje slobodne procjene.²⁰⁰ Dakle, u suštini ovog člana jeste zaštita pojedinca od proizvoljnog miješanja od strane javnih vlasti, ali se ipak kroz pozitivne obaveze od države zahtijeva da usvoji mjere koje će obezbijediti poštovanje privatnog života čak i u sferi odnosa između pojedinaca.²⁰¹

Kao i kod drugih kvalifikovanih prava, pri procjeni da li je povrijeđen član 8 Konvencije, Evropski sud će, prije svega, cijeniti da li je došlo do miješanja u zaštićeno pravo; da li je to miješanje bilo u skladu sa zakonom; da li je imalo legitimni cilj, te da li je miješanje bilo neophodno u demokratskom društvu.²⁰²

U prethodnim analizama predstavljeno je ukupno pet presuda u kojima je Evropski sud utvrdio povrede člana 8 Konvencije u odnosu na Crnu Goru. Činjenične okolnosti predmeta u kojima su utvrđene povrede, te pravna pitanja koja su iz njih proizlazila bila su raznovrsna i odražavaju bogatu prirodu prava koja su regulisana ovim članom Konvencije. Neke od presuda značajne su ne samo za nacionalni pravni sistem već i za jurisprudenciju Suda. To je slučaj sa presudom u predmetu *Drašković protiv Crne Gore*,²⁰³ gdje je Evropski sud prvi put eksplicitno zauzeo stav da zahtjev za ekshumaciju posmrtnih ostataka bliskog člana porodice radi prebacivanja u drugu grobnicu spada u polje primjene prava na poštovanje privatnog i porodičnog života.

198 *Van der Heijden protiv Holandije* [VV], predstavka br. 42857/05, ECHR 2012.

199 *Schalk i Kopf protiv Austrije*, predstavka br. 30141/04, Izvještaji o presudama i odlukama 2010.

200 Harris, O'Boyle and Warbick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 4th edition.

201 *X i Y protiv Holandije*, predstavka br. 8978/80, st. 23, A91 ECHR 1985; *Marckx protiv Belgije*, predstavka br. 6833/74, A31 ECHR 1979.

202 *Pravo na poštovanje privatnog života (član 8 EKLJP): vodič kroz konvencijsko i nacionalno pravo i praksu*, AIRE centar, Vrhovni sud Crne Gore i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, 2021 – https://sudovi.me/static/vrhs/doc/Pravo_na_postovanje_privatnog_zivota.pdf.

203 Presuda u predmetu *Drašković protiv Crne Gore*, predstavka br. 40597/17, prikazana je u *Analizi presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2020. godinu*, na str. 56. Analiza je dostupna na linku: https://sudovi.me/static/vrhs/doc/Analiza_presuda_Evropskog_suda_za_ljudska_prava_u_odnosu_na_Crnu_Goru_za_2020.pdf.

Presudom u predmetu *Mijušković protiv Crne Gore*²⁰⁴ utvrđena je povreda prava na poštovanje porodičnog života, jer pravosnažna presuda o vršenju roditeljskog prava nije izvršena duže od tri godine. Presuda *Antović i Mirković protiv Crne Gore* odnosi se na povredu prava na privatni život univerzitetskih profesora, usljed postavljanja video-nadzora u amfiteatru. U predmetu *Alković protiv Crne Gore* Evropski sud je ukazao i da etnički identitet pojedinca spada u opseg člana 8 Konvencije, pa je utvrdio njegovu povredu u vezi sa članom 14 Konvencije, jer nadležne vlasti nijesu ispitale vezu između rasističkih stavova i nasilnih postupaka prema podnosiocu predstavke, zbog kojih je bio prinuđen da se iseli iz svog doma. I presuda *Milićević protiv Crne Gore*²⁰⁵ odnosi se na interesantno pitanje odgovornosti tužene države za napad mentalno obojelog lica na podnosioca predstavke. Evropski sud je utvrdio povredu jer su nadležne vlasti morale biti svjesne realnog i predstojećeg rizika nasilja, koji nijesu spriječile.

Tokom 2021. godine, Evropski sud je donio jednu presudu u kojoj je utvrdio povredu člana 8 Konvencije u odnosu na Crnu Goru. Presuda se odnosi na predmet *Špadijer protiv Crne Gore*, a utvrđena je povreda prava na poštovanje privatnog života podnositeljke predstavke, jer Država nije ispunila pozitivne obaveze i zaštitila je od zlostavljanja na radu (mobinga).

Ovo je ujedno i prva presuda Evropskog suda donijeta protiv Crne Gore koja se tiče zlostavljanja na radu, pa predstavlja dragocjen vodič za buduće postupanje sudova u sličnim predmetima.

Špadijer protiv Crne Gore

predstavka br. 31549/18
presuda od 9. novembra 2021. godine

i. Analiza presude

Podnositeljka predstavke se žalila da su joj zlostavljanjem na radu povrijeđeni dostojanstvo, čast i reputacija, kao i lični i profesionalni integritet, što je dovelo do psihičkih problema i trajnog gubitka radne sposobnosti, pa se penzionisala sa 37

-
- 204 Presude u predmetima *Mijušković protiv Crne Gore*, predstavka br. 49337/07, *Antović i Mirković protiv Crne Gore*, predstavka br. 70838/13, i *Alković protiv Crne Gore*, predstavka br. 66895/10, prikazane su *Analizi presuda Evropskog suda protiv Crne Gore*, na str. 78, 80 i 97. Analiza je dostupna na linku: <https://sudovi.me/static/vrhs/doc/11233.pdf>.
- 205 Presuda u predmetu *Milićević protiv Crne Gore*, predstavka br. 27821/16, prikazana je u *Analizi presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru za 2018. i 2019. godinu*, na str. 94. Analiza je dostupna na linku: [https://sudovi.me/static/vrhs/doc/16_II - Dopuna Analize - MNE.pdf](https://sudovi.me/static/vrhs/doc/16_II_-_Dopuna_Analize_-_MNE.pdf).

godina života. Evropski sud je ukazao da pitanje zlostavljanja na radu spada u opseg člana 8 Konvencije, da su nadležne vlasti morale da uzmu u obzir sve okolnosti slučaja kako bi donijele odluku o postojanju mobinga, a posebno su morale cijeniti činjenicu da je podnositeljka predstavke djelovala kao uzbunjivač.

(a) Činjenice

Podnositeljka predstavke je radila u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, na poziciji šefice smjene Kazneno–popravnog doma za žene. U januaru 2013. godine, prijavila je petoricu muških kolega zbog nedoličnog ponašanja na poslu. Kako je kasnije utvrđeno u disciplinskom postupku, neki od muških stražara su ušli u ženski zatvor, a jedan od njih je tamo imao „fizički kontakt” sa dvije zatvorenice.

U telefonskom razgovoru podnositeljke predstavke sa kolegom N. R., koji je obavljen dana 12. januara 2013. godine, on joj je kazao da nije smjela da prijavi kolege, osim ako su nekoga ubili, i da je ona kriva što će dobiti otkaz. Rekao je i da su brojne kolege protiv nje i da treba da bude spremna na sve, te da vodi računa o tome šta radi. Dan nakon ovog razgovora, oštećeno joj je vozilo ispred zgrade u kojoj je živjela. Izvršen je uviđaj i o tome je obaviješteno tužilaštvo. Podnijela je prijavu policiji u vezi sa svojim razgovorom sa kolegom N. R. i oštećenjem vozila, ali je tužilac smatrao da u radnjama N. R. nema elemenata krivičnog djela, a ni prekršaja.

U periodu između januara i avgusta mjeseca, podnositeljki predstavke je bilo zabranjeno da organizuje dežurstva, pojedine kolege nijesu izvršile zadatke koje im je dodijelila, njen izvještaj o nedozvoljenim radnjama jedne od zatvorenica nikada nije razmatran, a ista zatvorenica je rekla da nije zabrinuta zbog izvještaja, jer će podnositeljka predstavke ubrzo „letjeti sa posla”. Takođe, naređeno joj je da dva puta dnevno kuva kafu za jednu od zatvorenica, zbog čega se požalila pomoćniku direktora, na šta ju je direktor pitao otkud joj pravo da se zbog toga žali pomoćniku.

U avgustu 2013. godine, podnositeljka predstavke je od poslodavca zahtijevala da pokrene postupak radi njene zaštite od zlostavljanja na radu. Žalila se na kontinuirane uvrede i poniženja, zbog kojih je imala zdravstvene probleme. Posrednik je odbacio njen zahtjev kao neosnovan, navodeći da incidenti na koje je ukazivala, čak i da su predstavljali zlostavljanje na radu, nijesu bili kontinuirani. Incident sa kolegom N. R. i demoliranje njenog vozila nijesu bili odgovornost Zavoda, jer su se desili van radnog mjesta, a na drugu poziciju je premještena jer posao nije obavljala na odgovarajući način.

Podnositeljka predstavke je pokrenula parnični postupak protiv poslodavca. Tvrdila je da joj je povrijeđen lični i profesionalni integritet. Ukazala je i na

činjenicu da nije donijeta odluka o njenom raspoređivanju, a da joj se plata obračunava po nižem koeficijentu. Tokom postupka, vještak je utvrdio da je došlo do trajnog umanjena životne aktivnosti u iznosu od 20%, zbog psihičkih problema u vezi sa konfliktom na poslu. Nedelju dana prije donošenja odluke prvostepenog suda, podnositeljka predstavke je napadnuta na parkingu. Napadač joj je prišao sa leđa, zadao joj nekoliko udaraca po tijelu i rekao: „Pazi šta radiš”. Incident je prijavljen, ali istraga nije dala rezultate.

Prvostepeni sud je odbio tužbeni zahtjev. Smatrao je da su navodi podnositeljke predstavke istiniti, da tužena strana nije dokazala suprotno, kao i da su njeni psihički problemi povezani sa konfliktom na poslu. Međutim, sud je smatrao da se sporni događaji ne mogu smatrati zlostavljanjem na radu (mobingom), jer im nedostaje neophodna učestalost. Zlostavljanje na radu je sistematsko psihičko zlostavljanje, prije nego sporadično i pojedinačno, pa kao takvo zahtijeva ponavljanje radnji tokom određenog vremenskog perioda. Prema većini teoretičara u ovoj oblasti, to znači najmanje jednom nedeljno, u periodu koji nije kraći od šest mjeseci. Takvo stanovište je prihvaćeno i u nacionalnoj praksi. Takođe, prvostepeni sud je smatrao da nedonošenje odluke o raspoređivanju podnositeljke predstavke i obračunavanje plate prema nižem koeficijentu nijesu akti zlostavljanja na radu.

U maju 2016. godine, podnositeljka predstavke se penzionisala zbog potpunog gubitka radne sposobnosti uzrokovane bolešću. U izvještaju prvostepene invalidske komisije navedeno je da su psihički problemi podnositeljke predstavke nastali tokom 2013. godine, nakon stresne situacije na poslu, usljed čega je bila na kontinuiranom ambulantom psihijatrijskom liječenju.

(b) Relevantni principi

Iako je suštinski cilj člana 8 Konvencije da zaštiti pojedinca od proizvoljnog miješanja javnih vlasti, mogu postojati i dodatne, pozitivne obaveze koje nalažu usvajanje mjera u odnosima između pojedinaca.²⁰⁶

Koncept privatnog života uključuje fizički i psihički integritet osobe. Države su dužne da štite fizički i moralni integritet pojedinca od drugih osoba, pa u tom cilju moraju u praksi održavati i primjenjivati adekvatan pravni okvir koji pruža zaštitu od akata nasilja od strane fizičkih lica,²⁰⁷ uključujući i zlostavljanje na radu.²⁰⁸

206 *Söderman protiv Švedske* [VV], predstavka br. 5786/08, st. 78, ECHR 2013.

207 *Isaković Vidović protiv Srbije*, predstavka br. 41694/07, st. 59, ECHR 2014.

208 *Dolopoulos protiv Grčke* (odl.), predstavka br. 36656/14, st. 56–57, ECHR 2015.

U slučaju napada na fizički integritet osobe, zaštita treba biti obezbijeđena putem efikasnih mehanizama krivičnog prava.²⁰⁹ Gonjenje izvršilaca napada, u skladu sa principima Konvencije, može biti preduzeto od strane državnog tužioca, ali i od strane žrtve, kao supsidijarnog tužioca.²¹⁰ U svakom slučaju, bez obzira na to ko je ovlašćeni tužilac, Sud mora ispitati te mehanizme zaštite i način na koji su primjenjeni.

U pogledu manje ozbiljnih akata između pojedinaca, a koji mogu povrijediti psihički integritet, adekvatan pravni okvir ne zahtijeva uvijek da je taj konkretni akt obuhvaćen odredbama krivičnog prava. Pravni okvir se može sastojati i od građanskih pravnih sredstava koja su podobna da pruže dovoljnu zaštitu.²¹¹

Sud je takođe uzeo u obzir, iako u kontekstu člana 10 Konvencije, da „uzbunjivanje” od strane podnosioca predstavke u vezi sa navodnim nezakonitim ponašanjem poslodavca zahtijeva posebnu zaštitu u određenim okolnostima.²¹²

(c) Ocjena Suda

Suštinsko pitanje u konkretnom predmetu, prema shvatanju Suda, nije to da li su pravna sredstva korištena od strane podnositeljke predstavke dovela do povoljnog rezultata za nju, već da li su ta sredstva bila dovoljna i dostupna, te da li su primjenjivala standard zaštite koji je osigurao efikasnu odbranu njenih prava iz člana 8 Konvencije.

Sud je primijetio da je nacionalni zakon predviđao mogućnosti da podnositeljka predstavke traži zaštitu od zlostavljanja na radu. Te mogućnosti su uključivale postupak posredovanja, prigovore rukovodiocima i upravi zatvorskog sistema, kao i parnični postupak za naknadu štete. Nema naznaka da su navedena sredstva, sama po sebi, bila neadekvatna ili nedovoljna da pruže potrebnu zaštitu od zlostavljanja na radu. Međutim, važno je da dostupna pravna sredstva funkcionišu u praksi.

Podnositeljka predstavke je prvo pokrenula postupak kod poslodavca, a zatim pred građanskim sudovima. Postupak posredovanja kod poslodavca nije

209 *Remetin protiv Hrvatske* (br. 2), predstavka br. 7446/12, st. 70 in fine, ECHR 2014.

210 *M. S. protiv Hrvatske*, predstavka br. 36337/10, st. 75, ECHR 2013.

211 *X i Y protiv Holandije*, 26. mart 1985, st. 24 i 27, Serije A, br. 91; *Tolić protiv Hrvatske* (odl.), predstavka br. 13482/15, st. 94–95, ECHR 2019; *Noveski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* (odl.), predstavka br. 25163/08 i druge dvije, st. 61, ECHR 2016.

212 *Guja protiv Moldavije* [VV], predstavka br. 14277/04, st. 72 i 77, ECHR 2008; *Langner protiv Njemačke*, predstavka br. 14464/11, st. 47, ECHR 2015; *Heinisch proti Njemačke*, predstavka br. 28274/08, st. 63, ECHR 2011 (izvodi).

bio u skladu sa relevantnim zakonodavstvom, jer nije pokrenut niti okončan u zakonskim rokovima. Još važnije, posrednik je ispitao osnovanost zahtjeva, čime je prekoračio svoju nadležnost, budući da ga zakon ne ovlašćuje da to učini.

Nakon posredovanja, podnositeljka predstavke pokrenula je parnični postupak protiv poslodavca. Iako su sudovi prihvatili njene navode o incidentima na poslu kao istinite i donekle ih doveli u vezu sa njenom bolešću i pretrpljenim duševnim bolovima, ona ipak nije ostvarila zaštitu. Sudovi su zahtijevali dokaz da su se incidenti ponavljali svake nedjelje tokom šest mjeseci. Uprkos polju slobodne procjene koju države ugovornice imaju u osmišljavanju mehanizama zaštite od akata zlostavljanja, Sud je smatrao da je teško prihvatiti pristup odabran u ovom slučaju. Pritužbe o zlostavljanju na radu treba detaljno ispitati, u svjetlu posebnih okolnosti svakog slučaja i uzimajući u obzir cjelokupan kontekst. Takvi incidenti se ne moraju događati jednom sedmično u periodu od šest mjeseci, već mogu biti rjeđi, a da ipak predstavljaju zlostavljanje na radu, a moguća je i suprotna situacija.

Sud je ukazao i na to da je sudska praksa oskudna i neusaglašena, posebno u vezi sa elementom učestalosti zlostavljanja, koji je potreban radi primjene Zakona o zabrani zlostavljanja na radu. Vlada je tokom postupka dostavila samo četiri presude domaćih sudova. U dvije su usvojeni tužbeni zahtjevi, a u dvije su odbijeni. U presudama kojima su tužbeni zahtjevi odbijeni traženo je da se zlostavljanje na radu događalo najmanje jednom nedjeljno u periodu od šest mjeseci.

Sudovi nijesu ispitali sve incidente na koje je ukazivala podnositeljka predstavke, nijesu utvrdili koliko često su se ponavljali pojedinačni incidenti, u kom periodu, niti su takve pojedinačne incidente doveli u međusobnu vezu. Takođe, sudovi nijesu uzeli u obzir kontekst i pozadinu incidenata, a posebno okolnost da je podnositeljka predstavke prijavila neke od svojih kolega zbog njihovog ponašanja, što je i dovelo do njihovog disciplinskog kažnjavanja. Sud je ukazao i da ne može zanemariti navod podnositeljke predstavke da su incidenti bili reakcija na njeno prijavljivanje nezakonitih aktivnosti kolega i da su imali za cilj da je učutkaju i „kazne”. Pozitivna obaveza države da efektivno primjenjuje zakone protiv zlostavljanja na radu dobija posebnu važnost u okolnostima u kojima je takvo postupanje moglo biti posljedica aktivnosti „zviždača”.

U pogledu demoliranja vozila i fizičkog napada na podnositeljku predstavke, Sud je naveo da postojeći nacionalni krivično-pravni okvir pruža dovoljnu zaštitu od ovakvih napada. Međutim, uprkos relevantnim zakonskim odredbama, državni tužilac nije, povodom ovih događaja, donio zvaničnu odluku više od osam, odnosno šest godina, čime je podnositeljku predstavke spriječio da preuzme gonjenje kao privatni tužilac.

U svjetlu navedenog, Sud je smatrao da je propust da se ispituju svi incidenti i da se uzme u obzir cjelokupan kontekst slučaja, uključujući i potencijalno „uzbunjivanje”, imao za posljedicu da su mehanizmi građanskog i krivičnog prava bili defektni i da su povrijedili pozitivne obaveze Države prema članu 8 Konvencije.

Sud je podnositeljki predstavke dosudio 4.500 eura na ime nematerijalne štete.

ii. Postupak izvršenja presude

Vlada je dužna dostaviti Komitetu ministara – Odjeljenju za izvršenje presuda Evropskog suda Akcioni plan/izvještaj najkasnije do 9. avgusta 2022. godine, u kojem će predstaviti sve preduzete individualne i generalne mjere u cilju izvršenja predmetne presude.

iii. Značaj za sudsku praksu

Evropski sud je u presudi *Špadijer protiv Crne Gore* ukazao na činjenicu da je praksa crnogorskih sudova u pogledu slučajeva zlostavljanja na radu oskudna i da nije konzistentna, posebno u pogledu ocjene potrebne učestalosti zlostavljanja koja bi pokretala primjenu Zakona o zabrani zlostavljanja na radu.

Međutim, postoje primjeri prakse nacionalnih sudova koji ukazuju da su standardi Evropskog suda razmatrani prilikom odlučivanja i da je na njih skretana pažnja i prije nego što su nacionalni sudovi odlučili u postupcima koje je pokrenula tužilja Špadijer. Takav primjer nalazimo u predmetu Višeg suda u Podgorici GŽ. br. 5382/12-11. Presudom u ovom predmetu odbijena je žalba tužilje kao neosnovana i potvrđena prvostepena presuda kojom je odbijen tužbeni zahtjev kojim je traženo da se utvrdi da je tuženi prema tužilji diskriminatorски postupao i vršio mobing. Iako je Viši sud našao da je žalba neosnovana, ipak je uputio poruku prvostepenom sudu kako da ubuduće primjenjuje standard u pogledu tereta dokazivanja ponašanja koje predstavlja mobing.

U presudi se navodi:

„U postupku pred prvostepenim sudom utvrđeno je, a što nije sporno ni među parničnim strankama, da je tužilja bila zaposlena kod tuženog na određeno vrijeme, na radnom mjestu prodavač u prodavnici „XYZ” u tržnom centru „Delta City” u Podgorici, da je dana 14.05.2011. godine dobila ponudu za izmjenu ugovora o radu - raspored na poslove u objektu „ESPRIT” na koju ponudu je odgovorila

potvrđno, te da joj je prestao radni odnos kod tuženog dana 28.05.2011. godine. Povodom te odluke tužilja vodi posebnu parnicu.

Nasuprot žalbenim navodima, pravilno je prvostepeni sud našao da prema tužilji kao zaposlenom kod tuženog nijesu pravljeni razlike u odnosu na ostale zaposlene, niti je tužilja bila u drugačijem položaju u odnosu na ostale zaposlene, a što proizilazi iz iskaza svjedoka A. K., V. B., K. V., M. B. i N. P., koje je pravilno sud cijenio kao objektivne, iskrene i jasne.

Naime, saslušani svjedoci su na istovjetan način dali svoje iskaze u dijelu kojim su negirali ponašanje bilo kog zaposlenog prema tužilji, a koje ponašanje bi predstavljalo ili imalo za cilj povredu dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta, položaja tužilje koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Ovo stoga što iz iskaza svjedoka A. K. i V. B. proizilazi da tužilja nije bila diskriminisana, vrijeđana niti ponižavana na bilo koji način od strane menadžmenta tuženog i ostalih kolega.

Takođe, neosnovano se žalbom tužilje ukazuje da je prvostepeni sud pogrešno zaključio da nalazi i iskazi psihologa dr. N. P. i specijaliste psihijatra dr. G. i dr. R. nijesu od uticaja u ovoj pravnoj stvari. Ovo stoga što je prvostepeni sud navedene izvještaje cijenio kao stručne, date u skladu sa pravilima medicinske struke i nauke, ali kako je i sam psiholog dr. N. P., saslušana na ročištu u svojstvu svjedoka, kazala da je svoju konstataciju da je bolest tužilje izazvana mobingom na poslu utvrdila isključivo na osnovu intervjua sa istom, te da nije imala nikakve druge izvore za takvu konstataciju, to je pravilno postupio prvostepeni sud kada je odlučio na navedeni način.

Neosnovano se žalbom ukazuje da prvostepeni sud nije pravilno cijenio provedene dokaze (...).

Naime, da bi postojala diskriminacija potrebno je da kumulativno budu ispunjena oba uslova propisana čl. 2 st. 2 Zakona o zabrani diskriminacije (...) i to da je od strane diskriminatora manifestovano određeno ponašanje ili propuštanje ponašanja te da se takvo ponašanje ili propuštanje ponašanja zasniva na nekom ličnom svojstvu diskriminisanog. S toga kako u postupku nije dokazano takvo ponašanje od strane tuženog, to je žalbu valjalo odbiti a prvostepenu presudu potvrditi.

Bez obzira na način odlučivanja ovog suda, za ukazati je da se osnovano žalbom tužilje ističe da je teret dokazivanja da nije bilo ponašanja koje predstavlja mobing na strani tuženog shodno odredbi čl. 28 Zakona o zabrani zlostavljanja na radu. Naime, evropski standard u pogledu dokazivanja jednakog postupanja ogleđa se u pristupu prema kojem osoba, koja se poziva na diskriminaciju, mora učiniti vjerovatnim da je došlo do diskriminacije, te učiniti vjerovatnim (dokazati opravdanu sumnju) da bi zbog nejednakog postupanja moglo doći do diskriminacije, pri čemu teret dokazivanja (onus probandi) činjenice da do nejednakog postupanja nije došlo zbog diskriminacije leži na protivnoj strani, odnosno na strani tuženog. Upravo zbog toga se posebno i ističe obaveza tužilje da svoje tvrdnje učini vjerovatnim ukazivanjem na mogućnost pribavljanja relevantnih informacija koje bi dokazale njene tvrdnje. Kako je kroz postupak utvrđeno da zaposleni kod tuženog, menadžeri kao ni izvršna direktorica nijesu zlostavljali tužilju na radnom mjestu, niti su vršili neki drugi vid diskriminacije, samim tim je utvrđeno da tužilja nije svoje tvrdnje učinila vjerovatnim, a to što se prvostepeni sud pozvao na pravilo o teretu dokazivanja na strani tužilje u smislu čl. 219 ZPP-a, ne može uticati na zakonitost i pravilnost prvostepene presude.”

Jedna od poruka iz predmeta *Špadijer protiv Crne Gore* jeste da pritužbe o zlostavljanju na radu treba detaljno ispitati, u svijetlu posebnih okolnosti svakog slučaja i uzimajući u obzir cjelokupan kontekst. Događaji kojima je podnositeljka predstavke bila izložena i na koje se žalila kao na zlostavljanje na radu uključivali su i uznemiravanje od strane kolega, demoliranje njenog vozila, zabranu obavljanja redovnih radnih zadataka, neizvršavanje radnih zadataka kojima je zadužila kolege, obračunavanje plate po nižem koeficijentu.

U predmetu Gž. br. 4145/20-17, Viši sud u Podgorici je potvrdio prvostepenu presudu kojom je utvrđeno da je tužilac trpio mobing – zlostavljanje na radu kod tuženog, u periodu od 16. 3. 2016. godine do 26. 11. 2018. godine, a tužena je obavezana da mu na ime naknade nematerijalne štete za pretrpljene duševne bolove zbog povrede dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta isplati iznos od 3.000 eura, kao i iznos od 1.000 eura za pretrpljeni strah. Pravilno je primijenjena odredba o teretu dokazivanja, a navedene su i radnje koje su, po ocjeni suda, predstavljale zlostavljanje na radu i koje se nijesu posmatrale odvojeno, već su dovedene u vezu, što može poslužiti kao orijentir za buduće odlučivanje u sličnim predmetima. U konkretnom predmetu, sami tužbeni zahtjev se odnosio na period koji je duži – godinu i osam mjeseci – pa sudovi nijesu insistirali da se ove radnje moraju učestalo ponavljati u određenom periodu, kako je to traženo u presudama pred nacionalnim sudovima u predmetu *Špadijer*.

U obrazloženju, sud navodi:

„U vezi sa prednjim, prvostepeni sud pravilno nalazi da je tužilac provedenim dokazima potvrdio da su mjere, odnosno radnje koje su preduzete u odnosu na njega podstaknute zlim namjerama upravo komandira Č. da se sabotira tužilac, odnosno da se diskredituje, pri čemu je za ukazati da je za mobing dovoljno da žrtva pruži dokaze da je mobing vjerovatno počinjen, a na tuženom (poslodavcu) prelazi teret dokazivanja da nije bilo ponašanja koje predstavlja mobing, što tuženi nije dokazao. Prednje, kod utvrđenog da je navedenim radnjama tužilac stavljan u nejednak položaj u odnosu na ostale zaposlene sa istim radnim referencama raspoređenih na istim radnim mjestima, uz kontinuirano pogoršavanje uslova rada, omogućavanje zlostavljanja na radnom mjestu bez zakonite i blagovremene zaštite, omogućavanje omalovažavanja tužioca na način da isti bude ocjenjivan od strane lica koja mu po sistematizaciji, tj. formalno - pravno nijesu nadređeni, neopravdano onemogućavanje pohađanja redovnih obuka, seminara i ostalih aktivnosti koje su u potpunosti dostupne svim zaposlenim, te ostalim postupanjem usmjerenim na omalovažavanje i izopštenost tužioca, kojim se stavlja u potpuno nejednak položaj u odnosu na ostale zaposlene, a posebno kada se ima u vidu nezakonito istrajavanje da tužiocu prestane radni odnos kod tuženog.”

Takođe, i u presudi Vrhovnog suda Crne Gore Rev. br. 600/20 od 25. 11. 2020. godine, kojom je odbijena revizija, može se naći primjer velikog broja različitih radnji koje, u zavisnosti od okolnosti cjelokupnog slučaja, mogu predstavljati akte uznemiravanja:

„Prema stanju u spisima tužilja je zaposlena kod tužene od 2005. godine, a na poslove službenika komunalne policije raspoređena je počev od 2010. godine. Odlučujući o zahtjevu tužilje da se utvrdi da je pretrpjela zlostavljanje na radu i zabrani dalje vršenje odnosno ponavljanje zlostavljanja i naknadi nematerijalna šteta koja je nastala kao posledica zlostavljanja, prvostepeni sud je dana 15.09.2017. godine o osnovu postavljenog zahtjeva odlučio međupresudom, kojom je utvrđeno da je tužilja u periodu od 01.06.2012. godine do 01.06.2015. godine trpjela zlostavljanje na radu - mobing i tuženoj zabranjeno ponavljanje ponašanja koje predstavlja zlostavljanje, a koje je označeno kao: obraćanje uz vik, prijatnju i vrijeđanje, neopravdana fizička izolacija iz radne okoline, neopravdano nepozivanje na zajedničke sastanke, verbalno napadanje, širenje neistina uopšte i u vezi sa

privatnim životnom, negativno komentarisanje ličnih karakteristika, ponižavanje pogrđnim i degradirajućim riječima, nedavanje radnih zadataka koje nije opravdano potrebama procesa rada, neopravdane stalne prijetnje (npr. raskidom radnog odnosa, odnosno otkazom ugovora o radu ili drugog ugovora) i pritisci kojima se drži u stalnom strahu, te ponižavajući i neprimjereni komentari i postupci seksualne prirode. Žalba tužene protiv donijete međupresude odbijena je od strane drugostepenog suda kao neosnovana.”

Zakon o zabrani zlostavljanja na radu koji se primjenjuje od juna 2012. godine u članu 2 propisuje pojam mobinga kao svako aktivno ili pasivno ponašanje na radu ili u vezi sa radom prema zaposlenom ili grupi zaposlenih koje se ponavlja, a koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta zaposlenog i koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, pogoršava uslove rada ili dovodi do toga da se zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu otkáže ugovor o radu ili drugi ugovor. Mobing je i podsticanje ili navođenje drugih na navedeno ponašanje. Dakle, shvatanje mobinga kao sistemskog, psihičkog zlostavljanja koje traje duži vremenski period i za čije je postojanje potrebno učestalo ponašanje kojim se vrijeđa lični i profesionalni integritet, pri čemu je neophodno da se psihičko zlostavljanje vrši najmanje jednom sedmično u periodu od najmanje šest mjeseci, što je shvatanje koje je kritikovano i od strane Evropskog suda u predmetu *Špadijer*, posljedica je sudske prakse, a ne izričita zakonska odredba.

Primjetno je i da su u skorijoj praksi sudovi nastavili da tumače mobing na opisani način. Rješenjem Višeg suda u Podgorici Gž. br. 2727/20 ukinuta je prvostepena presuda u kojoj je prihvaćena navedena definicija mobinga. Međutim, Viši sud u svom obrazloženju nije ukazao da ovakvo shvatanje mobinga nije u skladu sa evropskim standardima, već je presuda ukinuta zbog toga što prvostepeni sud nije na valjan način utvrdio sve odlučujuće činjenice od kojih zavisi pravilna i zakonita odluka.

U rješenju se navodi:

„Predmet spora je zahtjev za utvrđenje da je tuženi zlostavljao tužilju na način što joj je dana 28.10.2016. godine, nezakonito zabranio rad i naredio da napusti radne prostorije, a nakon toga joj ukinuo šifre za autorizaciju, čime je onemogućio da dana 02.11.2016. godine, uđe u prostorije Odjeljenja za međunarodne potrage i ekstradiciju i obavi rad na svom računaru, te da mu se zabrani da vrši radnje koje po svojoj prirodi predstavljaju mobing, kao da se obaveže da joj na ime

naknade nematerijalne štete zbog mobinga isplati iznos od 5.000 €, sa pripadajućom zakonskom zateznom kamatom.

Prvostepeni sud je odbio kao neosnovane navedene zahtjeve. Pošao je od definicije mobinga kao sistemskog (ne pojedinačnog i sporadičnog) psihičkog zlostavljanja koje traje duži vremenski period, prema kojoj je, da bi zaposleni bio žrtva mobinga, potrebno kumulativno ispunjenje dva uslova i to učestalost ponašanja kojim se vrijeđa njegov lični i profesionalni integritet, odnosno određeni period u kojem se radnje omalovažavanja i uznemiravanja ponavljaju, pri čemu je svakako neophodno da se psihičko zlostavljanje vrši najmanje jednom sedmično u periodu od najmanje šest mjeseci, pa nalazi da u konkretnom slučaju nema kontinuiteta u navedenim radnjama tuženog, da opisano ponašanje nije takvo da bi predstavljalo povredu pravno zaštićenih dobara iz zakonskih odredbi koje se odnose na zlostavljanje na radu (mobing), od kojeg je tužilja predmetnom tužbom tražila zaštitu. Nalazeći da je činjenično stanje dovoljno razjašnjeno, prvostepeni sud je odbio predlog punomoćnika stranaka za provođenje dokaza saslušanjem svjedoka R. S., te suočavanja svjedoka R. V. i J. V. Da tužilja u toku postupka nije na pravno valjan način dokazala da se tuženi diskriminatorски ponašao prema njoj, odnosno da je pretrpjela zlostavljanje na radu od strane tuženog, te da nema osnova za usvajanje zahtjeva koji se odnosi na zabranu tuženom da vrši radnje koje predstavljaju mobing, te da joj samim tim ne pripada ni tražena naknada nematerijalne štete po tom osnovu u iznosu od 5.000 €.

Navedeni zaključak prvostepenog suda se, za sada, ne može prihvatiti, budući da taj sud u postupku koji je prethodio odlučivanju nije na valjan način utvrdio sve odlučne činjenice od kojih zavisi pravilna i zakonita odluka.

Prvostepeni sud se nije na valjan način bavio utvrđenjem da li je tužilja trpila zlostavljanje na radu – mobing, u dižem vremenskom periodu, a ne samo vezano za konkretne datume nego i za period kada joj nije bilo omogućeno usavršavanje kao i kada joj nijesu prekovremeni sati tretirani kao i drugim zaposlenim.

Budući da se tužbom tvrdi da se radnje zlostavljanja na radu – mobinga, u konkretnom slučaju, odnose na stavljanje tužilje u nejednak položaj u odnosu na ostale zaposlene sa istim radnim

referencama raspoređenih na istim radnim mjestima – na način da joj je davan veći obim radnih zadataka od drugih zaposlenih, neopravdano onemogućavanje pohađanja obuka, seminara i ostalih aktivnosti koje su u potpunosti dostupne svim zaposlenim, nejednako postupanje u odnosu na ostale zaposlene kada je u pitanu prekovremeni rad, stajala je obaveza prvostepenog suda da na valjan način utvrdi sve odlučne činjenice od kojih zavisi odlučivanje po predmetnim tužbenim zahtjevima, te da u presudi iznese valjane i jasne razloge za način odlučivanja, što je, u konkretnom slučaju, izostalo.

U vezi sa prednjim izostala su valjana ocjena svih izvedenih dokaza konkretno iskaza svedoka koji su imali neposredna saznanja o odnosu tuženog prema tužilji, te onemogućavanje tužilje da uđe u radne prostorije, s tim u vezi, utvrđenje da li je tužilja, u spornom periodu, bila zlostavljana i diskriminisana od strane tuženog, na način što je dato u rad više predmeta nego drugim kolegama, različito ponašanje vezano za prekovremeni rad, te da li je tužilji bilo omogućeno pohađanje redovnih obuka, seminara i ostalih aktivnosti kao i postupanje tuženog prema tužilji u kontekstu materijalnog prava koje se ima primijeniti u predmetnoj pravnoj stvari.

O svemu navedenom pobijana presuda ne sadrži jasne, konkretne i valjane razloge, pa se, u odsustvu istih, nije ni mogla ispitati.”

U praksi rada sudova je, makar u ranijem periodu, bilo primjera da se ne pravi jasna razlika između diskriminacije i mobinga, tj. zlostavljanja na radu. Moguće da je ovo posljedica ranijeg Zakona o zabrani diskriminacije („Sl. list CG”, br. 46/10), kojim je mobing bio određen kao poseban vid diskriminacije, tj. kao: „ponašanje na radnom mjestu, kojim jedno ili više lica sistematski, u dužem vremenskom periodu, psihički zlostavlja ili ponižava drugo lice vrijeđanjem, omalovažavanjem, uznemiravanjem i drugim aktivnostima i dovodi to lice u nejednak položaj po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, što ima za cilj ugrožavanje njegovog/njenog ugleda, časti, dostojanstva i integriteta, a može izazvati štetne posljedice mentalne, psihosomatske i socijalne prirode ili dovesti u pitanje profesionalnu budućnost lica koje je žrtva mobinga”. Međutim, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o diskriminaciji („Sl. list CG”, br. 18/14) izbrisan je član 8, koji je propisivao naprijed navedenu definiciju mobinga i njeno sistematizovanje kao posebnog vida diskriminacije.

Pojam mobinga, kao i prava, obaveze i odgovornosti poslodavaca i zaposlenih u pogledu sprječavanja zlostavljanja na radu i u vezi sa radom, sada

su uređeni posebnim zakonom – Zakonom o sprječavanju zlostavljanja na radu („Sl. list CG”, br. 30/12 i 54/16). Prema ovom Zakonu, mobing, tj. zlostavljanje na radu predstavlja svako aktivno ili pasivno ponašanje na radu ili u vezi sa radom prema zaposlenom ili grupi zaposlenih koje se ponavlja, a koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta zaposlenog i koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, pogoršava uslove rada ili dovodi do toga da se zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu otkáže ugovor o radu ili drugi ugovor. Mobing je i podsticanje ili navođenje drugih na ovakva ponašanja. Izvršiocem mobinga smatra se poslodavac sa svojstvom fizičkog lica, odgovorno lice kod poslodavca sa svojstvom pravnog lica, zaposleni ili grupa zaposlenih kod poslodavca ili treće lice sa kojim zaposleni ili poslodavac dolazi u kontakt prilikom obavljanja poslova na radnom mjestu.

Prema važećem Zakonu o zabrani diskriminacije („Sl. list CG”, br. 46/10, 18/14 i 42/17), diskriminacija se definiše kao svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i/ili interseksualnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

Diskriminacija može biti neposredna i posredna. Neposredna diskriminacija će postojati u slučaju ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od navedenih osnova. Posredna diskriminacija postoji ako prividno neutralna odredba zakona, drugog propisa ili drugog akta, kriterijum ili praksa, dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica, po nekom od navedenih osnova, osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmjernom odnosu sa ciljem koji se želi postići. Diskriminacijom se smatra i podsticanje, pomaganje, davanje instrukcija, kao i najavljena namjera da se određeno lice ili grupa lica diskriminišu po nekom od navedenih osnova.

Dakle, iz samih zakonskih odredaba proizlazi da diskriminacija i mobing predstavljaju kršenje ljudskih prava, ali da su to ipak različite pojave, sa različitim motivima, regulisane posebnim zakonima. Upravo je motiv osnovni kriterijum koji razlikuje ova dva vida nedozvoljenog ponašanja.²¹³ Motivi za diskriminatorno ponašanje proizlaze iz same definicije diskriminacije, pa ona može biti uzrokovana različitim ličnim svojstvima, kao što su npr. rasa, boja kože, nacionalna pripadnost, društveno ili etničko porijeklo, seksualna orijentacija, invaliditet, itd. Dakle, diskriminacija može biti prisutna u svim sferama života i predstavlja značajno širi pojam od mobinga.

Sa druge strane, mobing se vezuje za rad i nije zasnovan na ličnim svojstvima zaposlenog, a ima za cilj, između ostalog, povredu dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta zaposlenog, pogoršavanje uslova rada, što može dovesti i do toga da zaposleni otkáže ugovor o radu. Motivi ovakvog ponašanja lica koje vrši mobing mogu biti, na primjer, ekonomski interes, ljubomora, netrpeljivost itd.²¹⁴ Dodatni kriterijum razlikovanja diskriminacije i mobinga jeste ponavljanje radnje – za postojanje diskriminacije dovoljno je izvršiti jednu radnju, dok je mobing ponašanje na radu ili u vezi sa radom prema zaposlenom ili grupi zaposlenih koje se ponavlja. Međutim, prilikom procjene neophodnosti ispunjenja ovog uslova, potrebno je voditi računa o praksi Evropskog suda, a posebno o preporukama iz predmeta *Špadijer protiv Crne Gore*. Takođe, u slučaju mobinga, predviđena je nešto drugačija pravna zaštita, pa će zaposleni imati pravo da pokrene postupak zaštite kod poslodavca (postupak posredovanja). Zaposleni koji nije zadovoljan ishodom postupka zaštite od mobinga kod poslodavca može pokrenuti postupak za zaštitu od mobinga kod Agencije za mirno rješavanje radnih sporova ili kod nadležnog suda.

213 *Problemi razlikovanja diskriminacije i zlostavljanja na radu u pravnoj teoriji i praksi Republike Srbije*, Aleksandra K. Petrović, Pravni vjesnik, god. 30, br. 2, 2014. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/193291>.

214 Ibid.

4. Postupak izvršenja presuda u 2021. godini

Drašković protiv Crne Gore

predstavka br. 40597/17
presuda od 9. juna 2020. godine

Presuda *Drašković protiv Crne Gore* obrađena je u okviru „Analize presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2020. godinu”. U navedenom predmetu, podnositeljka predstavke se žalila zbog odbijanja domaćih sudova da ramotre meritum njene tužbe koja se odnosi na ekshumaciju i prenos posmrtnih ostataka njenog supruga iz jedne grobnice u drugu. Evropski sud je utvrdio povredu člana 8 Konvencije, jer su u odlučivanju o tužbi podnositeljke predstavke domaći sudovi propustili da prepoznaju postojanje njenih prava u smislu člana 8 Konvencije i, nakon toga, da na pravilan način odmjere njena prava u odnosu na suprotstavljeni interes sinovca njenog pokojnog supruga.

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 24. februara 2021. godine²¹⁵ i revidirani Akcioni izvještaj od 9. jula 2021. godine.²¹⁶

(b) Individualne mjere

Podnositeljka predstavke je u skladu sa članom 428a Zakona o parničnom postupku imala pravo da traži ponavljanje spornog postupka u roku od tri mjeseca od dana pravosnažnosti predmetne presude Evropskog suda.

Dana 15. februara 2021. godine, podnositeljka predstavke je dopisom obavijestila Vladu da zahtjev za ponavljanje spornog postupka nije podnjet i da se saglasila sa sinovcem svog pokojnog supruga da spor riješi vansudskim putem.

Takođe, pravično zadovoljenje na ime nematerijalne štete u iznosu od 4.500,00 eura, koje je dosudio Evropski sud, isplaćeno je u propisanom roku.

215 [https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECIdentifier%22:%7B%22DH-DD\(2021\)243E%22%7D%7D](https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECIdentifier%22:%7B%22DH-DD(2021)243E%22%7D%7D).

216 [https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECIdentifier%22:%7B%22DH-DD\(2021\)704E%22%7D%7D](https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECIdentifier%22:%7B%22DH-DD(2021)704E%22%7D%7D).

(c) *Generalne mjere*

Evropski sud je, kada je u pitanju odgovarajući pravni okvir, najprije primijetio da se domaćim zakonodavstvom naizgled ne uređuju situacije poput ove iz konkretnog predmeta, tj. da se njime ne obezbjeđuje mehanizam kojim bi se preispitala srazmjernost ograničenja relevantnih prava podnositeljke predstavke iz člana 8 Konvencije.

Pored toga, organ koji je zadužen za rješavanje takvih sporova nije definisan. Konkretno, domaći sudovi su zauzeli stav da je potrebno da podnositeljka predstavke podnese zahtjev upravnom organu, koji zauzvrat nije mogao da obradi bilo koji takav zahtjev u odsustvu saglasnosti treće strane (tj. sinovca njenog pokojnog supruga). Kao što je već uočeno, upravni organi se u suštini ne bave takvim pitanjima. U slučaju postojanja spora, upravni organi daju instrukcije strankama da najprije riješe sporno pitanje, pa tek onda da podnesu zahtjev za ekshumaciju. Takvom postupku, prema viđenju Suda, očigledno nedostaje mogućnost odmjerenosti suprotstavljenih interesa. Takvi interesi bi možda mogli da se balansiraju na adekvatan način u građanskom raspravnom postupku koji je podnositeljka predstavke zapravo i pokrenula.

Vlada je u izvještaju naglasila da je predmet *Dražković protiv Crne Gore* rijedak i izolovan slučaj, s obzirom na to da o ovom pravnom pitanju ne postoji sudska praksa domaćeg suda u posljednjih 20 godina. Prema saznanju Vlade, pred domaćim sudovima se ne vodi nijedan sličan predmet koji je zasnovan na činjeničnom stanju sličnom činjeničnom stanju ovog predmeta. Isto tako, trenutno nije u radu nijedna predstavka pred Evropskim sudom u kojoj se navode slične povrede.

Vrhovni sud Crne Gore je 11. februara 2021. godine uputio pismo predsjednicima svih sudova u Crnoj Gori u kojem je ukazao na obaveznu primjenu standarda koje je Evropski sud zauzeo u presudi *Dražković protiv Crne Gore*, u svim slučajevima koji su slični slučaju podnositeljke predstavke. Konkretno, sudovi su dužni da posvete posebnu pažnju postojanju prava iz člana 8 Konvencije kada je riječ o postupanju u takvim slučajevima. Vrhovni sud Crne Gore je naložio domaćim sudovima da sporove među članovima porodice u vezi sa ekshumacijom posmrtnih ostataka pokojnog srodnika rješavaju u skladu sa članom 8 Konvencije.

Konačno, presuda je korišćena u nizu obuka i radionica u okviru Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu. Pored navedenog, presuda je bila predmet analize i na obukama zajedničkog projekta Savjeta Evrope i Evropske unije „Horizontalni program za Zapadni Balkan i Tursku (Horizontal Facility II)”. Presuda je prevedena i objavljena na sajtu Vrhovnog suda Crne Gore i Kancelarije

zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, kao i u „Službenom listu Crne Gore” i „Katalogu propisa”, a dostavljena je svim sudovima koji su učestvovali u postupku koji je doveo do povrede konvencijskog prava.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komiteo ministara je 16. septembra 2021. godine na 1411. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2021)158, kojom je predmet zatvoren.²¹⁷

Nešić protiv Crne Gore

predstavka br. 12131/18
presuda od 9. juna 2020. godine

Presuda *Nešić protiv Crne Gore* obrađena je u okviru „Analize presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2020. godinu”. U tom predmetu, Sud je utvrdio da je država Crna Gora povrijedila pravo podnosioca predstavke na mirno uživanje imovine iz člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju u odnosu na nepokretnosti koje se nalaze u zoni morskog dobra.

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni plan od 28. januara 2021. godine²¹⁸ i dopunu Akcionog plana od 22. juna 2021. godine.²¹⁹

(b) Individualne mjere

Podnosilac predstavke je u skladu sa članom 428a Zakona o parničnom postupku Osnovnom sudu u Kotoru, koji je sudio u prvom stepenu u predmetnom postupku, podnio zahtjev za ponavljanje postupka, nakon pravosnažnosti predmetne presude Evropskog suda za ljudska prava. Navedeni postupak pred Osnovnim sudom u Kotoru trenutno je u toku.

Podnosilac predstavke nije podnio zahtjev za pravično zadovoljenje po osnovu materijalne ili nematerijalne štete, pa ga stoga Sud nije ni dodijelio.

217 <https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:%222001-212518%22%7D%22}>.

218 [https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:%222DH-DD\(2021\)109E%22%7D%22}](https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:%222DH-DD(2021)109E%22%7D%22}).

219 [https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:%222DH-DD\(2021\)647E%22%7D%22}](https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:%222DH-DD(2021)647E%22%7D%22}).

(c) Generalne mjere

Evropski sud je konstatovao da je do povrede prava na mirno uživanje imovine u konkretnom slučaju došlo jer pravna načela na kojima se zasniva lišavanje imovine nijesu dovoljno dostupna, precizna i predvidljiva u svojoj primjeni.

Stoga, nakon što je predmetna presuda postala pravosnažna, Opšta sjednica Vrhovnog suda Crne Gore utvrdila je načelni pravni stav Su. I. 343-2/20 od 15. 12. 2020. godine kako bi na jasan i predvidljiv način definisala prava ranijih vlasnika nepokretnosti u zoni morskog dobra, počev od stupanja na snagu Zakona o morskome dobru do njihovog izuzimanja.

Kancelarija zastupnika dostavila je Komitetu ministara određeni broj presuda domaćih prvostepeni sudova u kojima se navedeni načelni pravni stav aktivno primjenjuje u predmetima koji imaju sličnu činjeničnu građu, u cilju harmonizacije sudske prakse i djelotvorne primjene evropskih i konvencijskih standarda po ovom pitanju.

Konačno, presuda je korišćena u nizu obuka i radionica u okviru Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu. Presuda je prevedena i objavljena na sajtu Vrhovnog suda Crne Gore, Kancelarije zastupnika, kao i u „Službenom listu Crne Gore”. Prosljeđena je svim organima koji su učestvovali u postupku koji je doveo do povrede konvencijskog prava.

5. Uporedna praksa izvršenja presuda Evropskog suda i predmeti zatvoreni u 2020. i 2021. godini

Kao i u prethodnoj „Analizi presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2020. godinu”, u ovom dijelu Analize predstavljene su uspješne mjere kojima su druge države izvršile presude Evropskog suda koje su donijete u odnosu na njih. Fokus je stavljen na one predmete koji mogu biti od značaja za tekuće ili buduće slučajeve koji se mogu javiti u odnosu na našu državu.

5.1. Hrvatska

1. *Mađer protiv Hrvatske* (br. 56185/07, presuda od 21. juna 2011. godine)

Navodno prebijanje od strane policije tokom prevoza podnosioca predstavke u zagrebačku Policijsku upravu; zlostavljanje tokom policijskog ispitivanja; djelotvorna istraga o navodima zlostavljanja; osnov i trajanje pritvora podnosioca predstavke; nepostojanje pravne pomoći tokom policijskog ispitivanja podnosioca predstavke

Član 3 Konvencije

Podnosilac predstavke se žalio na osnovu člana 3 Konvencije da ga je policija tukla i tokom prevoza u zagrebačku Policijsku upravu i tokom policijskog ispitivanja, te da je tokom tog ispitivanja od 6 sati ujutro 1. juna 2004. godine do oko 1 sat ujutro dana 4. juna 2004. godine bio lišen sna i prisiljen da sjedi na stolici, bez hrane ili medicinske pomoći za bolesti kao što su dijabetes, srčani problemi i visok krvni pritisak. Tvrdio je da su ga tokom ispitivanja policijski službenici šamarali, udarali u glavu teškim notesom, a kada je pao na pod, da su ga nogama udarali po cijelom tijelu, usljed čega je zadobio povrede, uključujući trajnu povredu trtice. Takođe se žalio da ga je dana 1. juna 2004. godine, dok je izlazio iz policijskog vozila, policijski službenik iznenada udario po zadnjoj strani vrata, usljed čega je pao na pod i zadobio modrice na prstima, lijevom laktu i čelu.

Sud je utvrdio da su pritužbe u kontekstu navodnih batina koje je podnosilac predstavke dobio od strane policijskih službenika tokom prevoza do zagrebačke Policijske uprave očigledno neosnovane u smislu člana 35 st. 3 (a) i 4 Konvencije. Nadalje, Sud je utvrdio da je navedeno postupanje prema podnosiocu predstavke uzrokovalo fizičku i psihičku patnju u mjeri koja je nespojiva sa zabranom mučenja iz člana 3 Konvencije. S druge strane, Sud nije našao dovoljno dokaza kako bi

utvrdio vjerodostojnost tvrdnji podnosioca predstavke da ga je policija tokom ispitivanja i tukla. Stoga je smatrao da postupanje koje je podnosilac predstavke opisao predstavlja nečovječno postupanje i da je došlo do povrede materijalnog aspekta člana 3 Konvencije.

Sud je takođe primijetio da nikada nije otvorena nikakva službena istraga o navodima podnosioca predstavke o zlostavljanju, te je stoga utvrdio da je došlo i do povrede procesnog aspekta člana 3 Konvencije.

Član 5 Konvencije

Podnosilac predstavke se žalio da njegov pritvor nije bio zakonit i da nije poštovan postupak propisan zakonom, te da nije odmah bio obaviješten o razlozima hapšenja i o tome što mu se stavlja na teret. Žalio se i na trajanje pritvora, kao i na razloge koji su dati za njegovo pritvaranje, kao i na to da nije odmah izveden pred sud, tačnije sudiju za istragu, koji je ovlašćen da naloži njegovo puštanje na slobodu.

U pogledu osnova i trajanja pritvora podnosioca predstavke, Sud je primijetio da je pritvor određen i potom produžavan brojnim odlukama nacionalnih sudova. Svaka od tih odluka dostavljena je podnosiocu predstavku i uz svaku je data pouka o pravnom lijeku. Međutim, osim protiv odluke od 20. jula 2005. godine, podnosilac predstavke nije izjavio žalbu ni protiv jedne odluke koja se odnosila na njegov pritvor. Time što nije iskoristio sva pravna sredstva koja je imao na raspolaganju nacionalnim vlastima nije dao priliku da spriječe ili isprave navodne povrede protiv njega, prije nego što je te navode iznio Sudu. Stoga je Sud navedene pritužbe odbio na osnovu člana 35 st. 1 i 4 Konvencije zbog neiscrpjivanja domaćih pravnih lijekova.

Član 6 Konvencije

Podnosilac predstavke se žalio da je njegovo suđenje bilo nepravično, jer mu nije omogućeno odgovarajuće vrijeme, kao ni sredstva za pripremu odbrane, da ga je policija ispitivala bez prisustva branioca, da usluge postavljenog branioca po službenoj dužnosti nijesu ispunile zahtjeve pravičnog suđenja i da su bez opravdanog razloga odbijeni njegovi zahtjevi da se pozovu svjedoci.

Sud je utvrdio da je u konkretnom predmetu došlo do povrede člana 6 st. 3 (c) Konvencije u vezi sa članom 6 st. 1, jer, bez obzira na kvalitet pravne pomoći, ostaje činjenica da je podnosioca predstavke policija ispitala i da je dao izjavu o priznanju krivičnog djela, koja je nezakonito pribavljena, a da se nije savjetovao sa braniocem, niti je isti tome prisustvovao.

Posmatrajući postupak kao cjelinu, Sud je smatrao da nedostatak kontakta između podnosioca predstavke i njegovog branioca po službenoj dužnosti nije doveo u pitanje pravo na odbranu podnosioca predstavke u mjeri nespojivoj sa zahtjevima pravičnog suđenja. Stoga u ovom predmetu nije došlo do povrede člana 6 st. 3 (c) Konvencije u vezi sa članom 6 st. 1 u kontekstu postavljenja branioca po službenoj dužnosti tokom suđenja pred Županijskim sudom u Velikoj Gorici.

Postupak izvršenja

Kako bi izvršile navedenu presudu, hrvatske vlasti su preduzele određene mjere, kako na individualnom, tako i na generalnom nivou. Naime, Sud je primijetio da su pritužbe podnosioca predstavke na osnovu člana 5 Konvencije proglašene neprihvatljivima i da podnosilac predstavke nije potraživao naknadu materijalne ili nematerijalne štete u vezi sa svojim ostalim pritužbama. Stoga je Sud taj zahtjev odbio i podnosiocu predstavke nije dosudio pravično zadovoljenje. Vlada Republike Hrvatske je navela da podnosilac predstavke nije pokrenuo bilo kakav domaći postupak protiv države za naknadu štete u vezi sa pretrpljenim povredama. Imajući u vidu gore navedeno, hrvatske vlasti su smatrale da je podnosilac predstavke imao na raspolaganju praktičan i djelotvoran pravni lijek radi ostvarivanja prava na naknadu štete za pretrpljene negativne posljedice. Međutim, on nije iskoristio ovu mogućnost.

Podnosilac predstavke je 1. februara 2012. godine podnio zahtjev za ponavljanje spornog krivičnog postupka. U ponovljenom krivičnom postupku, Županijski sud u Velikoj Gorici je ispitao slučaj uzimajući u obzir navode podnosioca predstavke o zlostavljanju policije. Županijski sud u Velikoj Gorici je tako utvrdio da je priznanje krivičnog djela podnosioca predstavke predstavljalo nezakonito pribavljeni dokaz, koji se nije mogao koristiti u krivičnom postupku koji se vodi protiv podnosioca predstavke. Kao rezultat toga, Županijski sud u Velikoj Gorici je donio rješenje kojim se iz spisa predmeta uklanja zapisnik o policijskom ispitivanju podnosioca predstavke kao nezakonito pribavljeni dokaz. U žalbenom postupku, Vrhovni sud je, imajući u vidu stanovište Suda, donio svoju odluku i potvrdio obrazloženje nižestepenog suda povodom izuzimanja nezakonito pribavljenog dokaza iz spisa predmeta.

Nakon navedenih odluka, u ponovljenom krivičnom postupku Županijski sud u Velikoj Gorici je ispitao relevantne dokaze u skladu sa standardima Konvencije. Pored zapisnika o policijskom ispitivanju podnosioca predstavke, prvostepeni sud je iz spisa predmeta uklonio i druge nezakonito pribavljene dokaze. Oslanjajući se na preostale dokaze, sud je podnosioca predstavke oglasio krivim za teško ubistvo

i osudio ga na kaznu zatvora u trajanju od 25 godina. Podnosilac predstavke je uložio žalbu protiv navedene presude suda.

U žalbenom postupku, Vrhovni sud je još jednom ispitao predmet podnosioca predstavke. Utvrđeno je da su svi nezakonito pribavljeni dokazi uklonjeni iz spisa predmeta i da je osporena presuda zasnovana isključivo na dokazima koji su pribavljeni na zakonit način. Dana 27. novembra 2020. godine, Vrhovni sud je odbio žalbu podnosioca predstavke. Presuda još uvijek nije pravosnažna. Vlada Republike Hrvatske je primijetila da su domaće vlasti obezbijedile da podnosilac predstavke, u ponovljenom krivičnom postupku pred prvostepenim i drugostepenim sudom, ima branioca.

Što se tiče navoda o zlostavljanju tokom policijskog ispitivanja, novi koraci u istrazi nijesu mogli biti preduzeti iz praktičnih i pravnih razloga. Naime, dopisom od 22. marta 2021. godine, Državno tužilaštvo je obavijestilo Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Evropskim sudom da je, u junu 2010. godine, nastupila zastarjelost krivičnog gonjenja povodom navoda o zlostavljanju od strane policijskih službenika. Štaviše, shodno važećem Poslovniku Državnog tužilaštva, spisi predmeta su 2013. godine uzeti iz arhive Opštinskog državnog tužilaštva u Velikoj Gorici i uništeni u skladu sa važećim zakonskim odredbama. Dakle, mogućnost daljeg preduzimanja koraka u istrazi od strane nadležnog tužilaštva osujećena je iz objektivnih razloga. Takve razloge je Sud prepoznao kao *de iure* prepreke za ponovno otvaranje istrage i njeno sprovođenje na djelotvoran način.

U pogledu generalnih mjera, kao odgovor na stanovište Suda, hrvatske vlasti su 2011. godine izmijenile koncept krivične istrage uvođenjem tužilačke istrage. Nadalje, 2013. godine, izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, uloga državnih tužilaca je dodatno osnažena. Pored toga, Ministarstvo unutrašnjih poslova je 2011. godine uspostavilo IT sistem za vođenje evidencije o svim licima dovedenim u policijsku stanicu na ispitivanje. To je omogućilo da se prati vrijeme njihovog dolaska i vrijeme provedeno u policijskoj stanici, kao i da li su policijski službenici primijenili fizičku silu i da li su dotična lica povrijeđena. U cilju obezbjeđivanja zaštite konvencijskih prava lica koja se nalaze u policijskom pritvoru, policijska ispitivanja se obavljaju u skladu sa Konvencijom, budući da se izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku iz 2017. godine dodatno ojačao pravni položaj osumnjičenog tokom početne faze istrage. Izmjene su stupile na snagu 2017. godine. Ovim amandmanima se takođe zabranjuje policijskim službenicima da ispituju osumnjičene putem neformalnog ispitivanja. Osumnjičeni imaju pravo na branioca od trenutka kada se smatraju osumnjičenim licima. Pored toga, razgovor sa osumnjičenim mora biti snimljen audio-vizuelnim uređajem.

Rezolucija Komiteta ministara

Komite ministara je 2. decembra 2021. godine na 1419. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2021)322, kojom je predmet zatvoren.²²⁰

2. Šikić grupa protiv Hrvatske

Dužina trajanja postupka pred Ustavnim sudom

Šikić grupa obuhvata četiri predmeta²²¹ koja se odnose na povredu prava podnosioca predstavki na pravično suđenje zbog prekomjernog trajanja postupaka pred Ustavnim sudom Hrvatske, koji su se sprovodili u periodu od 2003. do 2012. godine.

Podnosioci predstavki su pokrenuli predmetne postupke pred Ustavnim sudom žaleći se na povredu određenih prava i sloboda zagarantovanih Ustavom. U predmetu *Aleksić* postupak pred Ustavnim sudom trajao je tri godine i četiri mjeseca, u predmetu *Bečeheli* tri godine i pet mjeseci, u predmetu *Šikić* tri godine i devet mjeseci, a u predmetu *Keko* četiri godine i dva mjeseca.

Sud je u predmetu *Šikić protiv Hrvatske* ponovio dobro ustanovljeni standard da razumnost dužine ovog postupka treba cijeniti u svijetlu konkretnih okolnosti predmeta, te s obzirom na kriterijume iz sudske prakse Suda, a naročito složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa, te značaj postupka za podnosioca predstavke. Iako Sud prihvata da uloga čuvara Ustava, koju Ustavni sud ima, čini naročito potrebnim da on ponekad uzima u obzir neka druga razmatranja, a ne samo vremenski redosljed po kojem su predmeti stavljeni na popis, Sud je našao da je razdoblje koje premašuje tri godine i devet mjeseci za odluku o predmetu podnosioca predstavke, a naročito imajući u vidu da je u predmetu riječ o prestanku radnog odnosa podnosioca predstavke, i ukupna dužina koja je dosegla oko pet godina bila prekomjerna.

220 <https://bit.ly/3FZS3Vd>.

221 Predmeti obuhvataju presude: *Šikić protiv Hrvatske*, predstavka br. 9143/08, presuda od 15. jula 2010. godine; *Aleksić protiv Hrvatske*, predstavka br. 12422/10, presuda od 5. decembra 2013. godine; *Bečeheli protiv Hrvatske*, predstavka br. 8855/08, presuda od 2. maja 2013. godine; *Keko protiv Hrvatske*, predstavka br. 21497/12, presuda od 5. decembra 2013. godine.

Postupak izvršenja

Kada su u pitanju individualne mjere, predmetni postupci pred Ustavnim sudom okončani su i podnosiocima predstavki u predmetu *Keko* i predmetu *Šikić* dosuđeni su iznosi od 2.000,00 eura, odnosno 3.100,00 eura na ime nematerijalne štete. Stoga, dana 7. juna 2018. godine, na 1318. sastanku, Komitet ministara je odlučio da zatvori ispitivanja navedenih predmeta u odnosu na individualne mjere.²²²

Kada je riječ o generalnim mjerama, Vlada je u Akcionom izvještaju istakla da su izmjene Poslovnika Ustavnog suda stupile na snagu krajem 2010. godine. Svrha navedenih izmjena jeste da se uspostave adekvatne strukturalne mjere koje će osigurati da Ustavni sud odlučuje o ustavnim žalbama na brz i efikasan način. Izmjenama je predviđeno ustanovljenje tri nova vijeća, sačinjena od troje sudija, koja su nadležna da odlučuju o procesnim pretpostavkama za ustavne žalbe. Nadalje, tokom 2018. godine, Ustavni sud je sproveo temeljno istraživanje u cilju selekcije i bržeg okončanja predmeta u kojima postupak traje preko tri godine. Predmeti su klasifikovani kao prioritetni i određen je rok za njihovo okončanje. Pored navedenog, Ustavni sud je ojačao kadrovski kapacitet i u periodu od 2015. do 2018. godine zaposlio 41 savjetnika. Takođe, uspostavljeno je devet tematskih radnih grupa u cilju edukacije savjetnika o značaju harmonizacije prakse Ustavnog suda sa standardima Evropskog suda. Tokom iste godine, Ustavni sud je uputio jednog od savjetnika u Evropski sud radi sticanja neophodnog znanja i ekspertize. U vezi sa navedenim, dostavljeni su podaci o prosječnom trajanju postupka pred Ustavnim sudom, koji ukazuju na to da se prosječno trajanje postupka pred Ustavnim sudom od 2010. godine gotovo prepolovilo. Naime, u 2010. godini prosječno trajanje postupka pred Ustavnim sudom iznosilo je 465 dana, a u 2020. godini 196 dana, što svjedoči o efikasnosti primijenjenih mjera.

3. Sandra Janković grupa protiv Hrvatske

Zaštita fizičkog integriteta – pravo na privatan život – pozitivne obaveze države

Sandra Janković grupa obuhvata 3 predmeta²²³ koja se odnose na povredu prava podnosilaca predstavki na poštovanje privatnog života zbog propusta državnih

222 Finalna rezolucija Komiteta ministara dostupna je na linku: [https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:%22DH-DD\(2018\)397E%22}](https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:%22DH-DD(2018)397E%22}).

223 Predmeti obuhvataju presude: *Sandra Janković protiv Hrvatske*, predstavka br. 38478/05, presuda od 5. marta 2009. godine; *Remetin protiv Hrvatske* (br. 2), predstavka br. 7446/12, presuda od 24. jula 2014. godine; i *Vojnović protiv Hrvatske*, predstavka br. 5151/15, presuda od 4. oktobra 2018. godine.

organa da zaštite podnosiocima predstavki od napada na njihov fizički integritet i od prijetnji.

U predmetu *Sandra Janković protiv Hrvatske*, Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 8 Konvencije zbog propusta domaćih organa da implementiraju domaće krivičnopravne mehanizme u vezi sa navodima podnositeljke predstavke o fizičkom nasilju od strane određenih lica i na taj način obezbijede adekvatnu zaštitu od napada na njen fizički integritet. Takođe, Sud je utvrdio povredu člana 6 st. 1 Konvencije zbog prekomjernog trajanja građanskog i izvršnog postupka u vezi sa njim.

U predmetu *Remetin protiv Hrvatske (br. 2)*, Sud je utvrdio da je došlo do povrede procesnog aspekta člana 8 Konvencije u pogledu prava na privatni život podnosioca predstavke zbog propusta nadležnih državnih organa da djelotvorno istraže okolnosti fizičkih napada koje je podnosilac predstavke pretrpio.

U predmetu *Vojnović protiv Hrvatske*, Sud je utvrdio povredu člana 8 Konvencije zbog propusta nadležnih državnih organa da sprovedu djelotvornu istragu okolnosti dva požara koja su se dogodila u zgradi u kojoj je živjela podnositeljka predstavke, naročito navode podnositeljke predstavke da je trpjela uznemiravanje i prijetnje od strane vlasnika zgrade, u cilju njenog iseljenja.

Postupak izvršenja

(a) Individualne mjere

U predmetu *Sandra Janković*, podnositeljka predstavke je u svojstvu supsidijarnog tužioca, u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku, imala mogućnost da zahtijeva ponavljanje krivičnog postupka, koji je okončan odbijanjem njenog zahtjeva za sprovođenje istrage. Međutim, ona je propustila da iskoristi tu zakonsku mogućnost. U relevantnom periodu, zakonom nije bio preciziran vremenski rok u kojem je bilo moguće zahtijevati ponavljanje postupka, ali budući da je od pravosnažnosti predmetne presude proteklo 12 godina, Vlada smatra da je podnositeljka predstavke imala na raspolaganju praktičan i djelotvoran pravni lijek koji je mogao da ispravi pretrpljenu povredu, a koji ona nije iskoristila. U postupku u vezi sa prekomjernom dužinom navedenog krivičnog postupka, Vrhovni sud je 2. februara 2009. godine uvažio žalbu podnositeljke predstavke i dosudio joj nematerijalnu štetu u iznosu od oko 513,00 eura. Konačno, predmetni izvršni postupak podnositeljke predstavke okončan je 8. januara 2008. godine.

U predmetu *Remetin (br. 2)*, krivična istraga u pogledu incidenta od 4. marta 2008. godine još uvijek je u toku zbog nedostatka novih tragova. Nakon presude Suda, Opštinski sud u Dubrovniku je 2015. godine donio presudu kojom je okrivljenog oglasio krivim za prijetnje upućene podnosiocu predstavke i osudio ga na kaznu zatvora u trajanju od pet mjeseci. Presuda je postala pravosnažna 2016. godine.

U predmetu *Vojnović*, nakon presude Evropskog suda, Opštinsko državno tužilaštvo u Zagrebu pridružilo se spornim istragama i preduzelo neophodne radnje kako bi osiguralo da se pritužbe podnositeljke istraže i ispituju u kontekstu cijele situacije. Nakon saslušanja 12 lica, sprovedenog vještačenja i upoređivanja DNK profila, utvrđeno je da je požar izazvan neispravnim električnim instalacijama i da nema dokaza da je podmetnut. Sve navedene radnje isključile su odgovornost O. Č. za prijetnje upućene podnositeljki predstavke i za podmetanje spornih požara, te je odbačena krivična prijava podnositeljke predstavke protiv O. Č. u vezi sa požarom iz 2010. godine. Podnositeljka predstavke je kasnije preuzela krivično gonjenje, ali je njena prijava odbačena zbog nedostatka dokaza. Podnositeljka predstavke se nije žalila, pa je postupak okončan. U pogledu požara koji se dogodio 2011. godine, Županijsko državno tužilaštvo je utvrdilo da je krivičnu prijavu podnositeljke predstavke trebalo odbaciti zbog nedostatka dokaza koji ukazuju na umiješanost O. Č. u izbijanje požara. Zbog toga je prijava prekvalifikovana u krivičnu prijavu protiv nepoznatog izvršioca i slučaj ostaje otvoren dok se ne otkriju novi tragovi.

Pravično zadovoljenje na ime naknade nematerijalne štete isplaćeno je podnosiocima predstavki u predmetima *Sandra Janković* i *Vojnović*, dok je u predmetu *Remetin (br. 2)* podnosilac predstavke propustio da podnese zahtjev za pravično zadovoljenje, pa ga stoga Sud nije ni dodijelio.

(b) Generalne mjere

Kako bi ispravili utvrđene povrede, državni organi su preduzeli neophodne mjere u cilju obezbjeđenja brzog i adekvatnog pretkrivičnog postupka. Naime, tokom 2011. godine uvedena je tužilačka istraga, koja je ojačala ulogu tužilaštva i policije tokom istrage. Nadalje, povećana je transparentnost krivičnih istraga kroz osnaženje i veće učešće žrtvi tokom istrage. Takođe, uveden je rok od šest mjeseci za odlučivanje o krivičnim prijavama od strane državnog tužioca. U cilju obezbjeđivanja ažurne i hitne istrage, 2015. godine uveden je sistem elektronskog praćenja predmeta koji obezbjeđuje nadzor nad radom i efikasnošću državnih tužilaca. Državna tužilaštva su kadrovski ojačana zapošljavanjem 116 novih državnih tužilaca i 13 pripravnika do kraja 2018. godine. Takođe, sprovedene su zakonodavne izmjene u pravcu jačanja disciplinske odgovornosti policijskih

službenika u slučajevima nemara. Uvedena je mogućnost podnošenja pritužbe na rad određenog policijskog službenika, koju je Ministarstvo unutrašnjih poslova dužno da ispita u roku od 30 dana. Ukoliko je nezadovoljan ishodom postupka, podnositelj pritužbe ima mogućnost da se obrati drugostepenom organu u okviru Ministarstva, kao i Odboru za pritužbe i predstavke. Nadalje, došlo je do usklađivanja sudske prakse nacionalnih sudova sa nalazištima Evropskog suda u pogledu navođenja preciznih nedostataka u slučajevima proglašenja zahtjeva za pokretanje istrage nepotpunim. Takođe, ustavna žalba je postala djelotvoran domaći pravni lijek za žalbe koje se tiču nedjelotvornih istraga. S tim u vezi, Ustavni sud je 14. jula 2020. godine donio svoju prvu odluku (br. U-III Bi-1732/2019) u kojoj je ispitao da li je način na koji su sprovedeni krivičnopravni mehanizmi manjkav do te mjere da predstavlja povredu člana 8 Konvencije.

Kada su u pitanju mjere za obezbjeđivanje brzog i adekvatnog krivičnog postupka, tokom 2013. godine u sudove je uveden elektronski sistem za praćenje predmeta, koji je do septembra 2018. godine postao u potpunosti operativan u svim redovnim sudovima, uključujući i Vrhovni sud. Navedeni sistem obuhvata izradu dnevnih izvještaja koji uključuju podatke o trajanju postupka, rokovima, podnijetim pravnim sredstvima u cilju ubrzanja postupka i sve ostale relevantne podatke koji omogućavaju djelotvoran nadzor nad predmetima od strane predsjednika suda i Ministarstva pravde, kako bi se na brz i efikasan način otkrili postupci u kojima su rokovi prekoračeni, nedostaci otklonili i odgovorne sudije sankcionisale. Ukoliko se u postupku nadzora utvrde određeni nedostaci i prekoračenja, predsjednik suda je dužan da u roku od 8 dana od dana prijema izvještaja o nadzoru podnese pisani odgovor i eliminiše nedostatke u predviđenom roku.

Nadalje, kako bi se obezbijedilo efikasno i brzo sprovođenje građanskog i izvršnog postupka, donijete su Izmjene Zakona o parničnom postupku, kojima su uvedeni određeni rokovi, usmjereni na sprječavanje odugovlačenja postupka. U tom pogledu, izmjene predviđaju da bilo koji rok postavljen od strane suda može biti produžen isključivo jedanput, a uveden je i rok od 45 dana od dana zatvaranja glavne rasprave u kojem presuda mora biti objavljena. Takođe, povećan je broj građanskih postupaka koji mogu biti sprovedeni od strane sudskih savjetnika. Uvedena je obaveza sudova da informišu i ohrabre stranke u postupku da spor riješe alternativnim putem. Mogućnost odlaganja pripremnog ročišta ograničena je samo na jedno odlaganje.

Pravosudna akademija je sprovela niz obuka i radionica za državne tužioce na temu sprovođenja djelotvorne i brze istrage, u skladu sa konvencijskim standardima i relevantnom sudskom praksom, kao i u pogledu jačanja procesnih prava žrtve tokom krivičnog postupka. Takođe, sprovedeni su treninzi, okrugli

stolovi i radionice za sudije na temu jačanja prava na suđenje u razumnom roku u građanskom i izvršnom postupku, kao dio prava na pravično suđenje iz člana 6 Konvencije.

Presude su prevedene i objavljene na veb-stranici Ureda zastupnika Hrvatske pred Evropskim sudom za ljudska prava i Ustavnog suda Hrvatske i prosljeđene Stručnom savjetu za izvršenje presuda Evropskog suda, kako bi se osiguralo da su svi nadležni državni organi upoznati sa nalazištima Suda iz predmetnih presuda.

5.2. Italija

Khlaifia i drugi protiv Italije (br. 16483/12, presuda od 15. decembra 2016. godine)

Zabrana kolektivnog protjerivanja stranaca

Podnosioci predstavke su tri državljana Tunisa koja su napustila Tunis za vrijeme „Revolucije jasmina”, te su se tokom septembra 2011. godine improvizovanim čamcima uputila prema italijanskoj obali. Italijanska obalska straža je presrela plovila, te ih otpratila do ostrva Lampeduza. Po dolasku na ostrvo, podnosioci predstavke su bili upućeni u prihvatni centar, gdje im je pružena prva pomoć, te je sproveden postupak identifikacije. Podnosioci predstavke su tvrdili da je dio prihvatnog centra u kojem su bili smješteni bio prenatrpan i prljav, te da su bili prisiljeni da spavaju i jedu na podu, uz stalni nadzor policije. Bili su smješteni u prihvatnom centru do 20. septembra 2011. godine, kada je među migrantima izbila pobuna. Dana 21. septembra 2011. godine, podnosioci predstavke su, zajedno sa još 1.800 drugih migranata, uspjeli da izbjegnu policijski nadzor, te su se pridružili protestima na ulicama ostrva. Nakon što je policija prekinula proteste, podnosioci predstavke su vraćeni u prihvatni centar, a zatim ispraćeni na aerodrom.

Dana 22. septembra 2011. godine, podnosioci predstavke su prebačeni u Palermo, a potom smješteni na brodove usidrene u tamošnjoj luci. Podnosioci predstavke su tvrdili da im je pristup kabinama bio zabranjen, te da su morali da spavaju na podu. Takođe su tvrdili da su bili pod stalnim nadzorom policije, čiji službenici su ih navodno vrijeđali. Podnosioci predstavke su bili smješteni na brodovima nekoliko dana, a potom su prebačeni na aerodrom u Palermu. Prije odlaska iz Italije, migrante je primio tuniski konzul koji je, prema navodima podnosilaca predstavke, jedva zabilježio njihov identitet. Nadalje, podnosioci predstavke su tvrdili da im tokom boravka u Italiji nije izdata nikakva isprava. Međutim, Vlada Republike Italije je uz svoju pisanu opservaciju priložila tri naloga o zabrani ulaska stranaca, uz napomenu da su lica o kojima je riječ odbila

da potpišu ili prime primjerak isprave. Po povratku u Tunis, podnosioci predstavke su bili pušteni. Dva migranta u odnosu na koje su izdati nalozi o odbijanju ulaska stranaca pokrenula su postupke pred sudom u Agridentu, koji ih je na kraju poništio.

Podnosioci predstavke su se žalili da su lišeni slobode protivno članu 5 st. 1 Konvencije. Pozivajući se na član 5 st. 2 Konvencije, podnosioci predstavke su iznijeli pritužbe kako im je tokom zadržavanja bila onemogućena svaka komunikacija sa italijanskim vlastima, navodeći kako im je zbog toga bilo povrijeđeno pravo da u najkraćem mogućem roku budu obaviješteni o razlozima lišenja slobode. Pozvali su se i na povredu člana 5 st. 4 Konvencije, navodeći da nijesu imali mogućnost hitnog ispitivanja zakonitosti lišenja slobode. Pozivajući se na član 3 Konvencije, podnosioci predstavke su iznijeli pritužbe u pogledu uslova u prihvatnom centru na Lampeduzi, te na brodovima u Palermu, koji su predstavljali nečovječno i ponižavajuće postupanje. Pozvali su se i na povredu člana 4 Protokola br. 4 uz Konvenciju, navodeći da su zajedno s ostalim migrantima bili protjerani iz zemlje, čime je povrijeđena zabrana kolektivnog protjerivanja stranaca. Konačno, pozivajući se na član 13 Konvencije, iznijeli su pritužbe da na raspolaganju nijesu imali djelotvorni pravni lijek kojim bi pred italijanskim nadležnim organima isticali povredu prava zajemčenih članom 3 i 5 Konvencije, te članom 4 Protokola br. 4 uz Konvenciju.

Dana 1. septembra 2015. godine Sud je utvrdio povredu člana 5 st. 1, 2 i 4 Konvencije, te utvrdio da nije došlo do povrede člana 3 Konvencije, u pogledu uslova smještaja podnosioca predstavke na brodovima. Takođe, Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 3 Konvencije u odnosu na uslove smještaja u prihvatnom centru, člana 4 Protokola br. 4 uz Konvenciju, kao i člana 13 Konvencije. Dana 1. decembra 2015. godine Vlada Republike Italije podnijela je zahtjev za upućivanje predmeta na razmatranje Velikom vijeću.

Član 5 Konvencije

Veliko vijeće je ponovilo da prema članu 5 st. 1 (f) države mogu protiv lica koja pokušavaju nezakonito da uđu na njihovu teritoriju preduzeti mjere lišenja slobode. Međutim, svako lišenje slobode u takvim okolnostima mora biti zasnovano na zakonu. Iako član 14 Uredbe br. 286 iz 1998. godine dopušta pritvaranje migranata „onoliko dugo koliko je nužno potrebno”, Veliko vijeće je primijetilo da se navedena odredba primjenjuje samo u slučajevima kada se mjera praćenja do granice ili odbijanja ulaska stranaca ne može odmah primijeniti, jer je licu potrebno pružiti određenu pomoć, provjeriti identitet ili pričekati izradu putnih isprava. U tu svrhu, predviđeno je smještanje migranata u centre za

identifikaciju i premještaj. S obzirom na to da u ovom slučaju navedeni zakonski uslovi nijesu bili ispunjeni, te su podnosioci predstavke bili smješteni u prihvatnom centru, Veliko vijeće je smatralo da pravni osnov za držanje podnosilaca predstavke na ostrvu Lampeduza predstavlja bilateralni ugovor između Italije i Tunisa iz aprila 2011. godine. Međutim, Veliko vijeće je utvrdilo da tekst navedenog ugovora nije bio dostupan podnosiocima predstavke, jer isti nije bio objavljen, niti su oni mogli predvidjeti posljedice njegove primjene. Veliko vijeće je stoga zaključilo da takav sporazum nije predstavljao jasan i predvidljiv pravni osnov za pritvaranje podnosilaca predstavke. Nadalje, Veliko vijeće je ocijenilo da odredbe bilateralnog ugovora između Italije i Tunisa koje se odnose na pritvor nezakonitih migranata nijesu dovoljno određene, te da je zbog toga došlo do proizvoljnog lišenja slobode podnosilaca predstavke, kao i do povrede načela pravne sigurnosti. Stoga je lišenje slobode u ovom slučaju bilo nezakonito, zbog čega je došlo do povrede člana 5 st. 1 Konvencije.

S obzirom na to da je Veliko vijeće utvrdilo da pritvor podnosilaca predstavke nije imao jasan i predvidljiv pravni osnov u italijanskom pravu, smatralo je i da italijanske vlasti nijesu obavijestile podnosiocima predstavke o razlozima lišenja slobode, niti su im pružile dovoljno informacija potrebnih za pokretanje postupaka za preispitivanje zakonitosti spornih mjera. Nakon razmatranja naloga kojima je podnosiocima predstavke zabranjen ulazak u Italiju, Veliko vijeće je utvrdilo da se njihov sadržaj nije odnosio na određivanje pritvora niti su u njima navedeni razlozi pritvaranja podnosilaca predstavke. Štaviše, podnosioci predstavke su o samom postojanju navedenih naloga obaviješteni sa zakašnjenjem. Shodno tome, Veliko vijeće je zaključilo da je podnosiocima predstavke bilo povrijeđeno pravo da u najkraćem mogućem roku budu obaviješteni o pravnim razlozima lišenja slobode u smislu člana 5 st. 2 Konvencije.

S obzirom na to da je u odnosu na član 5 st. 2 Konvencije bilo utvrđeno da podnosioci predstavke nijesu bili obaviješteni o pravnim razlozima lišenja slobode, Veliko vijeće je zaključilo da u okviru italijanskog pravnog sistema podnosioci predstavke nijesu na raspolaganju imali pravni lijek na osnovu kojeg bi mogli pokrenuti postupak preispitivanja zakonitosti njihovog pritvaranja. Utvrđivanje da li bi navedeni pravni lijek pružio dovoljne garancije u smislu člana 5 st. 4 Konvencije u tom smislu postalo je bespredmetno. Veliko vijeće je stoga zaključilo da je došlo do povrede navedenog člana.

Član 3 Konvencije

Vezano za uslove u kojima su podnosioci predstavke bili smješteni u prihvatnom centru, Veliko vijeće je utvrdilo kako je prihvatni centar bio prikladan

za smještaj migranata samo na nekoliko dana, ali ne i na duži vremenski period. No, uprkos izbijanju pobune u centru, ne može se pretpostaviti da su italijanske vlasti bile neaktivne ili nemarne, odnosno da je migrante trebalo ranije premjestiti u drugi centar. Naime, s obzirom na društvena previranja na sjeveru Afrike tokom 2011. godine, nije se od italijanskih vlasti moglo očekivati da predvide trajanje i opseg priliva nezakonitih migranata na ostrvo Lampeduza. S tim u vezi, utvrđeno je da uslovi u kojima su podnosioci predstavke bili držani u prihvatnom centru nijesu predstavljali nečovječno ili ponižavajuće postupanje, te stoga nije došlo do povrede člana 3 Konvencije. Nadalje, Veliko vijeće je utvrdilo kako uslovi smještaja migranata na brodovima nijesu predstavljali nečovječno ili ponižavajuće postupanje u smislu člana 3 Konvencije, te stoga nije došlo do povrede navedenog člana.

Član 4 Protokola br. 4 uz Konvenciju

Iako su se nalozi o zabrani ulaska razlikovali jedino prema ličnim podacima migranata, te da je u to vrijeme veliki dio migranata bio protjeran, navedene činjenice ipak ne mogu biti dovoljni osnov za utvrđivanje kolektivnog protjerivanja stranaca. Naime, podnosioci predstavke nijesu imali važeće putne isprave niti su tvrdili da će po povratku u zemlju biti izloženi bilo kakvom obliku zlostavljanja. S obzirom na navedeno, istovremeno vraćanje trojice podnosilaca predstavke u zemlju porijekla ne dovodi do zaključka da je njihovo protjerivanje bilo kolektivno. Konačno, Veliko vijeće je utvrdilo da su podnosioci predstavke, s obzirom na to da su u dva navrata prošli postupak identifikacije, imali stvarnu i djelotvornu mogućnost iznošenja argumenata protiv njihovog protjerivanja. Veliko vijeće je stoga zaključilo da nije došlo do povrede člana 4 Protokola br. 4 uz Konvenciju.

Član 13 u vezi sa članom 3 Konvencije

Vlada Republike Italije nije dokazala postojanje pravnog lijeka kojim bi podnosioci predstavke mogli prigovoriti uslovima smještaja u prihvatnom centru, odnosno na brodovima. Shodno tome, Veliko vijeće je utvrdilo povredu člana 13 u vezi sa članom 3 Konvencije.

Član 13 u vezi sa članom 4 Protokola br. 4 uz Konvenciju

Nalozi o zabrani ulaska stranaca sadržali su izričitu pouku o pravnom lijeku, odnosno o mogućnosti podnošenja žalbe sudu u Agridentu, koja ne odlaže izvršenje naloga. Međutim, Konvencija ne obavezuje države ugovornice da osiguraju pravne ljekove s automatskim suspenzivnim dejstvom, već samo da omogućue djelotvoran način preispitivanja odluka o protjerivanju migranata pred

nezavisnim i nepristrasnim sudom. Veliko vijeće je utvrdilo da je sud u Agridentu ispunjavao navedene uslove. Činjenica da dostupni pravni lijek nema automatski suspenzivno dejstvo samo po sebi ne predstavlja povredu člana 13 Konvencije gdje, kao u ovom slučaju, podnosioci predstavke ne tvrde da u zemlji odredišta postoji stvaran rizik od povrede prava zajemčenih članovima 2 i 3 Konvencije. Prema tome, nije došlo do povrede člana 13 Konvencije u vezi sa članom 4 Protokola br. 4 uz Konvenciju.

Postupak izvršenja

U pogledu individualnih mjera, podnosiocima predstavke je isplaćen dosuđeni iznos na ime nematerijalne štete.

U pogledu generalnih mjera, važeći pravni okvir koji uređuje administrativni pritvor migranata u prihvatnim centrima predviđa jasan i raspoloživ pravni osnov i zahtijeva od nadležnih državnih organa da pruže informacije dotičnim licima o njihovim pravima i osnovima za njihovo pritvaranje. Isti predviđa da sud može preispitati zakonitost bilo koje odluke o određivanju pritvora.

Dostavljeni su primjeri sudskih odluka koje sa dovoljnom sigurnošću ukazuju na to da korišćenje prava na preventivne i kompenzacione građanskopravne lijekove prema Zakoniku o parničnom postupku i Građanskom zakoniku može omogućiti migrantima u administrativnom pritvoru da podnesu pritužbe u pogledu uslova u pritvoru i dobiju adekvatno obeštećenje u slučaju da navedeni uslovi predstavljaju zlostavljanje ili nečovječno ili ponižavajuće postupanje. Nadalje, nacionalni Zaštitnik prava lica lišenih slobode ima pristup navedenim prihvatnim centrima i vrši monitoring poštovanja propisa.

Komitet ministara je iskazao očekivanje da će vlasti nastaviti da razmatraju zabrinutost civilnog društva u predmetnom slučaju i da će garantovati da se novi pravni okvir beskompromisno i dosljedno primjenjuje u punoj saglasnosti sa zahtjevima Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Takođe je naglašena važnost nastavka dijaloga sa relevantnim akterima civilnog društva i sa nacionalnim Zaštitnikom za prava lica lišenih slobode.

Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 2. decembra 2021. godine na 1419. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2021)424, kojom je predmet zatvoren.²²⁴

224 https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a4b405.

5.3. Poljska

*Janulis protiv Poljske i 3 druga predmeta*²²⁵

Prekomjerna dužina trajanja krivičnog postupka i nedostatak djelotvornog pravnog lijeka

Sud je u navedenim presudama naglasio da se razumnost dužine trajanja postupka mora cijeliti u svijetlu posebnih okolnosti slučaja i uzimajući u obzir kriterijume utvrđene sudskom praksom Suda, kao što su složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa.

U predmetu *Janulis protiv Poljske*, Sud je utvrdio povredu člana 6 st. 1 i člana 13 Konvencije. Naime, Sud je primijetio da je obeštećenje koje je podnosiocu predstavke dosuđeno na domaćem nivou bilo nedovoljno u svijetlu sudske prakse Suda. Sud je podržao kritičku ocjenu domaćeg suda o nepostupanju tužioca u slučaju podnosioca predstavke, koji nije obuhvatao složena činjenična i pravna pitanja. Sud je stoga zaključio da ne postoji opravdanje za dužinu trajanja krivičnog postupka koji se vodio protiv podnosioca predstavke (četiri godine i devet mjeseci na jednom nivou nadležnosti), a žalba koju je podnosilac predstavke podnio na osnovu Zakona iz 2004. godine nije mu pružila „odgovarajuće i dovoljno obeštećenje” u smislu adekvatne naknade za prekomjernu dužinu trajanja postupka.

U predmetu *Zborovski protiv Poljske*, Sud je utvrdio povredu člana 6 st. 1 Konvencije i zaključio da nije bilo opravdanja za dužinu trajanja krivičnog postupka koji se vodio protiv podnosioca predstavke (skoro trinaest godina na tri nivoa nadležnosti). Nadalje, u predmetu *Lewandowski protiv Poljske*, Sud je utvrdio povredu člana 6 st. 1 i člana 13 Konvencije i ukazao na činjenicu da domaći sud nije razmatrao žalbu podnosioca predstavke na osnovu Zakona iz 2004. godine. Osporena odluka je u potpunosti odražavala domaću praksu razdvajanja postupka, koju je Sud više puta kritikovao. Sud je stoga zaključio da nije bilo opravdanja za dužinu trajanja krivičnog postupka koji se vodio protiv podnosioca predstavke (osam godina i skoro pet mjeseci na tri nivoa nadležnosti), a žalba koju je podnosilac predstavke podnio na osnovu Zakona iz 2004. godine nije mu pružila „odgovarajuće i dovoljno obeštećenje” u smislu adekvatne naknade za prekomjernu dužinu trajanja postupka.

225 Akcioni izvještaj obuhvata presude: *Janulis protiv Poljske*, predstavka br. 31792/15, presuda od 16. januara 2020. godine; *Zborovski protiv Poljske*, predstavka br. 72950/13, presuda od 26. marta 2020. godine; *Lewandowski protiv Poljske*, predstavka br. 29848/17, presuda od 18. marta 2021. godine; i *Stawiński protiv Poljske*, predstavka br. 61039/16, presuda od 15. aprila 2021. godine.

Konačno, u predmetu *Ślawiński protiv Poljske*, Sud je utvrdio povredu člana 6 st. 1 i član 13 Konvencije. Sud je zaključio da nije bilo opravdanja za dužinu trajanja krivičnog postupka koji se vodio protiv podnosioca predstavke (četnaest godina i jedan mjesec na dva nivoa nadležnosti) i da mu domaći pravni lijek nije pružio „odgovarajuće i dovoljno obeštećenje” u smislu adekvatne naknade za prekomjernu dužinu trajanja postupka.

Postupak izvršenja

Individualne mjere su ispunjene kroz isplatu pravičnog zadovoljenja podnosiocima predstavki. Takođe, domaći postupci u predmetima podnosilaca predstavki, koji su bili predmet njihovih navoda prekomjerne dužine trajanja postupaka, okončani su prije nego što je Sud donio presude.

U pogledu generalnih mjera, Vlada Republike Poljske redovno dostavlja Komitetu ministara opsežne informacije o preduzetim i planiranim radnjama u cilju izvršenja presuda koje se tiču prekomjerne dužine trajanja postupka (na primjer, najnovija dokumenta DH-DD(2021)885 i DH-DD(2020)359). Štaviše, presude u predmetima *Janulis*, *Zborowski*, *Lewandowski* i *Ślawinski protiv Poljske* prevedene su na poljski jezik i objavljene na sajtu Ministarstva pravde. Poljski prevod gore navedenih presuda takođe je dostupan u HUDOC bazi podataka. Takođe, u vezi sa mjerama diseminacije, informacije o presudama u gore navedenim predmetima zajedno sa opisima sadržine presuda dostavljene su predsjednicima domaćih sudova koji su odlučivali o predmetima podnosilaca predstavki (Regionalni sud u Elblągu, Okružni sud u Šamotuli, Okružni sud u Poznanju, Apelacioni sud u Poznanju, Regionalni sud u Bjalistoku, Apelacioni sud u Bjalistoku, Okružni sud u Torunju i Regionalni sud u Torunju). Informacija o presudi *Janulis* poslata je i Državnom tužilaštvu.

Rezolucija Komiteta ministara

Komiteo ministara je 8. decembra 2021. godine na 1420. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2021)404, kojom je predmet zatvoren.²²⁶

226 <https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22EXECIdentifier%22:%22001-215316%22%22}>.

6. Zaključci i preporuke

6.1. Zaključci:

Sljedeći zaključci su proizašli iz Analize:

1. U periodu od kada je Evropska konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru do 31. 12. 2021. godine, Evropski sud je donio ukupno 68 presuda protiv Crne Gore.
2. Analiza ima za predmet pet presuda i dvije odluke koje je Evropski sud donio u periodu od 1. januara do 31. decembra 2021. godine.
3. U toku 2021. godine, Evropski sud je donio dvije odluke u kojima je predstavke proglasio neprihvatljivima: *Martinović protiv Crne Gore* i *Knežević protiv Crne Gore*.
4. U predmetu *Martinović protiv Crne Gore*, podnosilac predstavke je izgubio status žrtve, jer su na nacionalnom nivou preduzete radnje koje su ispunile standarde djelotvorne istrage: (1) Ustavni sud Crne Gore je izričito utvrdio povrede i materijalnog i procesnog aspekta člana 3; (2) podnosilac predstavke je postigao poravnanje sa Državom i time dobio novčanu naknadu u iznosu od 130.000,00 eura za svu postojeću i buduću štetu vezanu za incident i (3) sprovedena je istraga koja je rezultirala identifikovanjem dva direktna počinioca krivičnog djela, protiv kojih se vodi krivični postupak zbog mučenja i nanošenja teških tjelesnih povreda, kao i krivičnim gonjenjem i izricanjem kazne komandantu relevantne policijske jedinice zbog pomaganja počiniocu nakon izvršenja krivičnog djela. U predmetu *Knežević protiv Crne Gore*, koji se odnosio na slobodu okupljanja, Evropski sud je ukazao da podnosilac predstavke nije bio hapšen, krivično gonjen i osuđen zbog svog učesća na protestu, već zbog napada na službeno lice u vršenju službene dužnosti. Sve mjere koje su preduzete od strane nacionalnih vlasti, po ocjeni Suda, bile su zakonite i težile su legitimnom cilju, pa je predstavka proglašena očigledno neosnovanom.
5. Od pet predmeta u kojima je Evropski sud odlučio presudom, u jednom nije utvrđena povreda prava na život, dok je u preostala četiri predmeta Evropski sud pojedinačno utvrdio povrede zabrane mučenja, prava na slobodu i sigurnost, prava na pravično suđenje i prava na poštovanje privatnog i porodičnog života.

6. Za razliku od prethodnih analiza, u ovoj se uočava da se, po prvi put, najveći broj povreda konvencijskih prava ne odnosi na član 6 Konvencije – suđenje u razumnom roku.
7. Tokom referentnog perioda, Evropski sud u jednom predmetu (*Ražnatović protiv Crne Gore*) nije utvrdio kršenje člana 2 Konvencije, ukazujući da ne postoji odgovornost Države zbog samoubistva pacijentkinje koja je dobrovoljno bila smještena na Klinici za psihijatriju, jer nadležni organi nijesu znali niti su mogli znati da je postojala neposredna opasnost po njen život.
8. Tokom referentnog perioda, Evropski sud je u jednom predmetu (*Baranin i Vukčević protiv Crne Gore*) utvrdio kršenje procesnog dijela člana 3 Konvencije i ukazao da istraga policijske torture nad podnosiocima predstavki nije bila brza, temeljna i nezavisna i nije obezbijedila dovoljan stepen javnog nadzora.
9. Tokom referentnog perioda, Evropski sud je u jednom predmetu (*Asanović protiv Crne Gore*) utvrdio kršenje člana 5 st. 1 Konvencije, jer je podnosilac predstavke, advokat, lišen slobode na osnovu službene zabilješke policije, po nalogu državnog tužioca, bez navođenja zakonskog osnova. Takođe, nadležne vlasti nijesu uzele u obzir relevantne odredbe Zakona o advokaturi kojima se propisuje da advokat može biti lišen slobode u vezi sa vršenjem djelatnosti samo na osnovu odluke nadležnog suda.
10. Tokom referentnog perioda, Evropski sud je u jednom predmetu (*Siništaj protiv Crne Gore*) utvrdio kršenje člana 6 Konvencije, zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku pred Ustavnim sudom Crne Gore, primijenivši iste kriterijume koji se primjenjuju i u odnosu na zahjev suđenja u razumnom roku koji se nameće redovnim sudovima (složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa, značaj predmeta spora za podnosioca predstavke).
11. Tokom referentnog perioda, Evropski sud je u jednom predmetu (*Špadijer protiv Crne Gore*) utvrdio kršenje člana 8 Konvencije zbog zlostavljanja na radu kojem je podnositeljka predstavke bila izložena, a koje su nacionalni sudovi propustili da cijene u njegovoj ukupnosti i da ga dovedu u vezu sa njenim aktivnostima „uzbunjivača”, uz insistiranje da je za postojanje zlostavljanja na radu potrebno ponavljanje sporne radnje najmanje jednom nedeljno u periodu od šest mjeseci.

6.2. Preporuke:

Sljedeće preporuke su proizašle iz Analize:

1. Imajući u vidu razvoj prakse Evropskog suda, preporučuje se kontinuirano stručno usavršavanje sudija, državnih tužilaca i savjetnika u pravosudnim organima, kao i nastavak njihovog međusobnog dijaloga, kao i dijaloga sa ekspertima iz oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda.
2. Sudije su obavezne da, u cilju omogućavanja lakšeg praćenja primjene Konvencije na nacionalnom nivou, ažurno unose podatke o primjeni konkretnog člana Konvencije i pozivanju na praksu Evropskog suda u pravosudni informacioni sistem – PRIS.
3. Država je dužna da obezbijedi zaštitu prava na život licima koja su pod njenom kontrolom. U predmetima koji se odnose na naknadu nematerijalne štete zbog smrti lica koje je na neki način bilo pod kontrolom države, između ostalog, bitno je cijeniti da li su nadležne vlasti mogle ili morale znati da tom licu prijete neposredna opasnost po život. Pri tome treba imati u vidu da se državi ne mogu nametati obaveze koje nijesu realne, pošto je država dužna da preduzme samo one mjere koje su „izvodljive” u datim okolnostima.
4. Prilikom odlučivanja o djelotvornosti istrage, potrebno je pratiti standarde razvijene kroz praksu Evropskog suda koji nalažu da istraga mora biti odgovarajuća, temeljna, brza, nezavisna i podvrgnuta javnoj kontroli. U predmetima policijske torture, povredu procesnog dijela člana 3 Evropske konvencije ne otklanja sama činjenica da je država priznala da je povrijedila standarde djelotvorne istrage, kao ni dosuđivanje naknade za tu povredu. Potrebno je da naknada bude odgovarajuća, ali i da istraga o policijskoj torturi može da rezultira identifikovanjem počilaca i njihovim krivičnim gonjenjem.
5. Potrebno je praviti razliku između neosnovanog i nezakonitog pritvora, u smislu naziva glave XXXI Zakonika o krivičnom postupku. Pritvor bi trebalo shvatati kao neosnovan ukoliko je postupak obustavljen pravosnažnim rješenjem ili je završen pravosnažnom oslobađajućom presudom ili presudom kojom se optužba odbija. Sa druge strane, pitanje nezakonitosti pritvora vezuje se za njegovo određivanje i produžavanje koje nije u skladu sa nacionalnim i međunarodnim pravom i nezavisno je od toga da li je postupak završen osuđujućom ili oslobađajućom presudom.

6. Za ocjenu dužine trajanja postupka pred Ustavnim sudom primjenjuju se isti kriterijumi kao i pred redovnim sudovima. Usljed pravnog shvatanja Ustavnog suda Crne Gore – da Vrhovni sud Crne Gore ne može odlučivati o povredi prava na suđenje u razumnom roku pred Ustavnim sudom – ostalo je otvoreno pitanje postojanja nacionalnog pravnog sredstva za zaštitu tog prava pred Ustavnim sudom. Takođe, potrebno je da Ustavni sud, prilikom uzimanja u rad predmeta, ne uzima u obzir samo hronološki red po kojem se predmeti primaju, već i druga pitanja – značaj predmeta u političkom i socijalnom smislu.
7. U sudskim postupcima je od naročitog značaja da se pravi razlika između diskriminacije i zlostavljanja na radu (mobinga). Dva glavna faktora za ovo razlikovanje jesu motivi postupanja i ponavljanje radnje. Međutim, prilikom ocjene da li postoji mobing, potrebno je pritužbe detaljno ispitati, u svijetlu posebnih okolnosti svakog slučaja i uzimajući u obzir cjelokupan kontekst. Takvi incidenti se ne moraju događati jednom sedmično u periodu od šest mjeseci, već mogu biti rjeđi, a da ipak predstavljaju zlostavljanje na radu, a moguća je i suprotna situacija.
8. Odlučivanje po tužbama za naknadu nematerijalne štete pred redovnim sudovima zbog povrede prava na život i povrede zabrane torture, kao i drugih povreda ljudskih prava učinjenih radnjom državnih organa ili zbog njihovog propusta da preduzmu pozitivne obaveze, otvara pitanje – da li su redovni sudovi ovlašćeni da donesu odluku prije nego što bi Ustavni sud Crne Gore odlučio o povredi ljudskog prava. Stoga se preporučuje da se otvori dijalog između redovnih sudova i Ustavnog suda Crne Gore o ovom važnom pitanju.

Vrhovni sud Crne Gore

Vrhovni sud je najviši sud u Crnoj Gori. Ustavom Crne Gore mu je povjereno da obezbjeđuje jedinstvenu primjenu zakona od strane sudova. Upravo je ova nadležnost prostor kroz koji Vrhovni sud Crne Gore, pored harmonizacije nacionalne prakse, ujedno promovise i primjenu Evropske konvencije o ljudskim pravima i standarde razvijene kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava. O posvećenosti Vrhovnog suda Crne Gore zaštiti ljudskih prava i konvencijskim vrijednostima, govori i osnivanje posebnog Odjeljenja za praćenje sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava i prava Evropske unije. Kroz aktivnosti ovog Odjeljenja i podršku AIRE centra iz Londona, Vrhovni sud Crne Gore priprema analitička dokumenta i izvještaje posvećene konkretnim pitanjima konvencijskog prava i njihove primjene od strane nacionalnih sudova. Takođe, dio aktivnosti ovog Odjeljenja, odnosi se i na organizovanje niza okruglih stolova koji predstavljaju foruma za razmjenu mišljenja sudija i pravnih stručnjaka o relevantnim pitanjima zaštite ljudskih prava i njihove primjene na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Pored navedenog, Vrhovni sud Crne Gore ima zakonske nadležnosti koje, između ostalog, obuhvataju odlučivanje u trećem stepenu, odlučivanje o vanrednim pravnim lijekovima protiv odluka sudova u Crnoj Gori, kao i utvrđivanje načelnih pravnih stavova i razmatranje pitanja u vezi sa radom sudova, primjenom zakona i drugih propisa i vršenjem sudske vlasti.

Kancelarija zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava

Kancelarija zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava („Kancelarija zastupnika“) je stručna služba Vlade Crne Gore u kojoj se obavljaju svi poslovi zastupanja državnih interesa u postupcima koji su pokrenuti protiv države Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava („Evropski sud“). Kancelarijom zastupnika rukovodi zastupnica, gospođa Valentina Pavličić koja je imenovana od strane Vlade Crne Gore 2015. godine.

Djelokrug rada Kancelarije zastupnika i same zastupnice definisan je Konvencijom i dopunskim Protokolima uz Konvenciju, Poslovníkom Evropskog suda i Uredbom o Kancelariji zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom.

Polazeći od karaktera stručnih i administrativnih poslova koje obavlja, Kancelarija zastupnika je po svom funkcionisanju de facto specijalizovana za zastupanje svih državnih organa Crne Gore u svim postupcima u kojima je Crna Gora tužena pred Evropskim sudom. Osim poslova zastupanja, Kancelariji zastupnika je povjerena i koordinacija u izvršenju presuda i odluka Evropskog suda, u kom dijelu saraduje sa svim državnim organima koji su obuhvaćeni presudom ili odlukom Evropskog suda. U nadležnosti Kancelarije zastupnika je praćenje razvoja sudske prakse Evropskog suda i drugih međunarodnih tijela iz oblasti ljudskih prava o čemu upoznaje određene državne organe, stara se o prevodu i objavi presuda i odluka Evropskog suda, inicira preduzimanje određenih opštih i individualnih mjera potrebnih za što bolju i rasprostranjeniju implementaciju Evropske konvencije i njenih standarda.

AIRE centar

AIRE (Advice on Individual Rights in Europe) centar je specijalizovana nevladina organizacija koja promovise primjenu evropskog prava i pruža podršku žrtvama povreda ljudskih prava. Njegov tim međunarodnih pravnika obezbjeđuje stručnu pomoć i praktične savjete o pravnim standardima Evropske unije i Savjeta Evrope. AIRE centar ima bogato iskustvo u postupcima pred Evropskim sudom za ljudska prava i do sada je učestvovao u raspravama u više od 150 predmeta.

AIRE centar je tokom posljednjih 20 godina izgradio veliki ugled na Zapadnom Balkanu, gdje ostvaruje saradnju sa pravosudnim sistemima ovog regiona na svim nivoima. Blisko saraduje sa ministarstvima pravde, centrima za obuku nosilaca pravosudnih funkcija i ustavnim i vrhovnim sudovima na sprovođenju reformskih projekata i pruža podršku i pomoć dugoročnom razvoju vladavine prava. Pored toga, AIRE centar zajedno sa NVO sektorom širom regiona radi na podsticanju pravnih reformi i poštovanja osnovnih prava. Njegov rad se od samog početka temelji na nastojanju da obezbijedi da svi mogu praktično i djelotvorno ostvarivati svoja zakonska prava. To u praksi podrazumijeva unaprijeđivanje i olakšavanje valjane primjene Evropske konvencije o ljudskim pravima, pružanje podrške procesu evropskih integracija putem jačanja vladavine prava i punog priznanja ljudskih prava, kao i podsticanje regionalne saradnje među sudijama i pravnim stručnjacima širom regiona.